HER EN DER DEUR ET OOLDE WOLVEGE

FOKKE VAN LUTE

FOKKE VAN LUTE

HER EN DER DEUR ET OOLDE WOLVEGE

Een uutgifte van de Stichting Stellingwarver Schrieversronte
Oosterwoolde, 1980

Eerste drok, meie 1980, 1500 ex.
Twiede drok, jannewaori 1997, 500 ex.

SSR-11
Niks uut disse uutgifte mag opni'j drokt en/of eupenbaor maekt wodden op wat veur meniere dan ok, zonder dat daor van te veuren schriftelik goedvienen van de schriever veur geven is.
No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author.

© *1980, Fokke Middendorp, Wolvege*

omslag: Frits Goovaerts, Wolvege
foto's: pag. 21, fa. Hollander, Wolvege; pag. 74, Johan Witteveen, Heerenveen
kaorten: pag. 14, kaorte Schotanus 1664; pag. 15, kaorte Schotanus 1712

ISBN 90 6466 017 4

Opdreugen an twie meensken
die me geweldig hulpen hebben.
In et eerste plak
an mien vrouw Riekie
die me de tied gaf veur dit wark
en daornaost an mien kammeraod
Jan van der Meulen uut Bilthoven
veur zien gedichies,
zien inzicht en zien correcties.

HER EN DER
DEUR ET OOLDE WOLVEGE

Veurwoord

Al vuuf jaor kun de lezers van et weekblad *Stellingwerf* schetsen uut et oolde Wolvege en de omgeving lezen, schetsen die - onder de naeme *Her en der deur et oolde Wolvege* - een beeld geven van et leven in vroeger daegen. Veeruut de meerste stokkies bin schreven in et Stellingwarfs: de tael van et oolde Wolvege. Daor kán dat oolde Wolvege aenlik ok alliend mar in schilderd wodden, a'k et goed zie. De schriever is Fokke Middendorp, van zien stokkies beter bekend as *Fokke van Lute.* Et het blieken daon dat d'r ommeraek belangstelling veur zien wark is. Zo kwammen d'r deur de jaoren een boel reakties bi'j *Stellingwerf* binnen, en bi'j de schriever zels. Reden om in dit boek een keuze bi'j mekeer te brengen. Bi'j et maeken daorvan, en ok bi'j et correctiewark, het de schriever steun had van zien kammeraod de oold-Wolvegester Jan van der Meulen uut Bilthoven, wat hierbi'j wel even mit ere nuumd wodden mag.

Pattie meensken die op de kraantestokken reageerden, brochten de schriever op een spoor van aandere aorige dingen van vroeger. Wel een bewies dat de geschiedenis tot ni'j leven kommen kan en veur een protte meensken wat te beduden het. In et beeld van et oolde Wolvege en omgeving zullen een boel meensken heurzels in heur verleden weeromme vienen. In de „kleine geschiedenis" van et dörp en de meensken zuj' die dingen vienen die de „officiële geschiedenis" wat vollediger, wat rieker maeken en ok et leven van alledag van vroeger wat dudeliker. Veul van wat de schriever brengt komt vanzels uut studies, oolde geschriften en ok uut karkeboeken, mar veural niet minder komt d'r uut eigen herinnerings en die van eren. Wat de ooldere geschiedenis, veldnaemen e.d. anbelangt: de schriever het niet van doel west alles uut de wetenschoppelike

discussie hierover naor veuren te brengen. Hi'j toont trouwens mit zien boek an, dat studiegroepen e.d. op veul terreinen nog wel wat wark verzetten kunnen.

Ok mit et weergeven van de „Wolvegester variant" van et Stellingwarfs schildert Fokke van Lute et oolde Wolvege en omgeving. Dat de lezer vint pattie woorden in dit boek eers speld as dat de Stellingwarver Schrieversronte veur de vorming van een algemiene Stellingwarver schrieftael anradt.

Disse bundel zal bi'j mennig-iene etzelde effect hebben as dat de schriever vuult bi'j zien pluzen: bevrediging in waj' lezen, ni'jsgierighied naor wat d'r meer over zegd wodden kan. Dat is in alle geval mien weens, mar mien verwaachting toch ok wel een betien.

Henk Bloemhoff

De ooldste tieden

Et is niet makkelik om een verhael te schrieven over een dörp dat versteuken is van een geschiedenis vol kenmarkende gebeurtenissen. Een paer veldslaegen vlak naost de deure, een kesteel bewoond deur een al dan niet deugende ridder, een karke die een paer keer platbraand is en iederkeer weer deur de gelovigen mit de blote hanen opbouwd wodt, dat bin dingen waor aj' mit uut de voeten kunnen. Dat wil trouwens niet zeggen, dat oonze volk et altied zo makkelik had het, vere van dat. Netuurlik hebben ze hier in die oolde tieden ok een protte last had van oorlog en geweld. We kun d'r wisse van wezen, dat ze ok in Wolvege en omstreken leden hebben van bendes vremde soldaoten en rabauwen, die plunderend deur et laand trokken. Mar was dat doedestieds niet overal et geval? Was niet in elke laandstreek altied as eerste de aarme, schreppende boer et kiend van de rekening? D'r wodt wel es zegd, dat waj' jezels andoen, slimmer is as dat wat een aere je andoet, mar aj' bi'j de nog rokende puunhopen van je verwoeste huus staon, prakkezeer ie d'r wel aanders over. Alles vot, je bin bliede daj' mit je volkien et leven d'r ofbrocht hebben, mar je kun weer van veuren of an beginnen.

En hoe kwetsber waeren we niet in en om Wolvege henne? Een eupen laand, een greensstroke die as een buffer tussen de Geldersen en de Friezen in lag. In de winter waeren ze hier deur et hoge waeter van drie kaanten uut haost onberiekber, mar as dat waeter weer vottrokken was, koj' in dik twie ure dwas deur de vri'je natie van de Stellingwarven henne stappen!

Ja, een vri'je natie, dat wel, mar zonder kracht en bescharming! De döskvlegel was et veurnaemste waopen, wodt oons van alle kaanten zegd. Daor kuj' wel iene een beste lawibus mit verkopen, mar of je daor een troep ruiters of een vendel voetvolk mit verslaon kunnen, vaalt te betwiefelen.

Hier was gien verstarkte stad waor aj' in roerige tieden onderkommen en veilighied zuken konnen. Ok was d'r gien kesteel in de buurt van waoruut een edele ridder zien bescharmende haand over je uutstrekken kon. Ze mossen heur zels redden mit et waeter en de dichte bossen as ienigste netuurlike hulpe.

Iene ridder hewwe hier toch nog had: Hajo, Hajo van

Wolwagha. De meerste geschiedenisschrievers gaon mit een grote boge om him henne. Et ienigste wat beschreven staot, is dat hi'j, de kruusridder uut et hoge noorden, de eerste was die bi'j de bestorming van de stad Damiate in 1217 de vlagge mit et heilige kruus op de toren plaantte. Echte Wolvegasters bin d'r in de huud altied nog een betien groots op. Alliend, waor is Hajo bleven? Nooit hewwe in laeter tieden meer wat van him heurd. Zollen de Moren him dan toch te pakken kregen hebben in de ongelieke stried van et kroemzwaord tegen de döskvlegel? Ik hebbe me d'r altied an argerd, dat ze Hajo op zoe'n lange reize gien aander waopen mitgeven hebben. Et heurt wel stoer, de dappere ridder die uut heilige overtuging optrekt tegen de islam, mar deur die döskvlegel wodt et meer legende as geschiedenis. Trouwens, hier in Wolvege hebben ze heur veerder ok niet vule antrokken van heur ienigste ridder. Een keer of wat het hi'j nog mitlopen in een historische optocht en in 1953 hebben ze him teveurschien toverd, doe ze him nodig hadden veur een prachtig braandschilderd raem in de hal van et gemeentehuus. Laeter hebben oonze edelachtbaoren him weer gauw opburgen in et verleden. Nog gien straote, plein of laene is naor him noemd. Sic transit gloria mundi, of slim vri'j vertaeld in et Stellingwarfs: wi'j branen oons niet an koold waeter!

Ze hebben et niet zo makkelik had, die Stellingwarvers as vri'je natie. Altied strubbelingen over huilaand, celen, pachten en gao mar deur. Veural mit de bisschop van Utrecht hadden ze altied een protte gedonder. Doe die in 1309 miende, dat hi'j et hier hielendal veur et zeggen hadde en mar mit et volk doen kon wat him goeddocht, was et zomar mis. Et wodde oorlog, de eerste Stellingwarver oorlog. Belasting betaelen wollen ze nog wel, temeensen as et niet te vule in de pepieren leup. Mar doe hi'j heur et laand ofpakken wol en veural et broodnodige huilaand onder zien beheer stellen wol, waeren de rapen gaer! Je moe'n een Stellingwarver niet an zien laand kommen. Dat laand is him heilig, daor moe'n ze mit de vingers ofblieven. Van de tied of dat hi'j hier de eerste schoppe in de grond steuken het, het hi'j weten dat dit laand him altied geven zol, wat hi'j nodig hadde en dat hi'j et trouw blieven mos tot an zien laeste snik. Dan zol dit laand him de vri'jhied geven, et hoogste goed dat de meens him op eigen kracht bevrotten kan. De bisschop het et dan ok weten! In de geschiedenisboeken staot, dat de Stellingwarvers mit duzenden optrokken binnen om de ni'je

starkte Thye in de buurt van Stienwiek te slichten en om daornao of te weven mit et kesteel van de bisschop in Vollenhove. D'r wodt dan wel bi'j verteld, dat ze plunderend en braandstichtend optrokken, waormit bewezen is dawwe ok al gien haor beter waeren as de rest. De waopens bestaon uut döskvlegels, bielen, stokken en knuppels; butendat hebben ze stormtuug en „mangelen" - een soort zwaore kattepulle - bi'j heur om et kesteel te bestormen. Ze plunderen de karke in Vollenhove en dan gaot et op et kesteel an. Daor kommen ze mar niet zo vot-op-slag binnen en dan komt et verhael waor ik mar niet genoeg van kriegen kan, et verhael van de stormtoren. Dat verhael wodt ieder keer mooier, d'r is zels al een tekening van maekt, hoe et ding d'r uutzien het. Daenk je es evenpies in, een kesteel opbouwd van dikke stienen muren mit torens en kantelen, en, wat nog et veurnaemste is, mit een starke bezetting. De ophaelbroggen staon al in de hoogste staand, as de Stellingwarvers in antocht binnen. Ze vallen an en kommen tot in de veurborcht, mar daor kun ze heur toch niet staonde holen en ze moe'n terogge.

Amp'ran hebben ze de wonden likt, of ze vienen wat ni'js uut. Zonder meer de boel d'r bi'j daele smieten het een Stellingwarver nog nooit daon. Om et kesteel henne staon hoge bomen en die wodden ommehakt. Mit man en macht gaon ze an et wark om daor een stormtoren van te bouwen. Et wodt een geweldig gevaerte, drie verdiepings hoge. Ze zetten et op wielen, want et is de bedoeling dat et tegen de hoogste toren van et kesteel anreden wodt. Ze spannen d'r natte ossehuden overhenne, want de belegerden hebben de raere gewoonte om mit branend pik te smieten en wie daor een pannevol van op 'e kop kriegt, is nog niet jaorig! Et is midden in een hiete zoemer, dat d'r moet wel geregeld weer waeter ansjouwd wodden om de huden nat te holen.

Op de bovenste verdieping van de toren togen ze zwaore stienen, die ze tegen en in et kesteel smieten zullen. Gien mure, al is hi'j vuuftig doem dikke, is daor tegen bestaand!

Op de eerste verdieping kommen de boogschutters; die moe'n de boel onder schot holen, en onderin, parterre zogezegd, kommen mannen mit grote bielen. Wat ze d'r mit doen moeten, is niet dudelik, mar ze moe'n toch wat in de haand hebben. Uuteindelik komt de dag dat et mar wezen moet. De zeker acht meter hoge toren wodt, zo lezen we temeensen, volpropt mit

manschappen en daor gaot et d'r op los. Awwe et zo bekieken, is et bouwwark zeker honderd tonne zwaor, mar de gerechtighied waor ze veur strieden, geeft et spul vleugels. Even liekt et d'r nog op, dat ze last kriegen zullen mit de dattig meter brede slotgrachte, die om et kesteel henne ligt. Mar de Stellingwarvers uut de Westhoek, die d'r verstaand van hebben, leggen d'r een batte overhenne. Haost lokt et de anvalers om in et kesteel te kommen, mar op et laeste mement komt bisschop Guydo de belegerden te hulp. Die zien over de Zuderzee zien vloot al ankommen, pakken vlogge een tonne mit licht braandber spul, stikken him an en kiepen him op 'e stormtoren. De ossehuden bin krek dreuge en et gevaerte vliegt in de braand. Vuuftig anvalers wodden verpletterd en verbranen in de toren, die ok nog ommekiept. De Stellingwarvers, die zien dat et misloopt, perberen d'r uut te naaien, mar van et kesteel uut doen ze een uutval en dan loopt et min of veur oonze meensken: vuufhonderd man sneuvelt. Van de aere kaante wodt niet praot over verliezen; wat dat anbelangt, is d'r nog niks veraanderd in de wereld!

Tegen de aovend zet de bisschop bi'j Vollenhove zien troepen an laand. Et is him dan te laete om die oproerige Stellingwarvers nog dezelde aovend een pak op 'e huud te geven en dan bliekt dat ok doedestieds uutstel vaeke uutdri'jde op ofstel. D'r is nog gerechtighied, zullen die van oons wel docht hebben, doe in de naacht zwaore regens losbastten en de wiend anwakkerde tot een orkaan. Ze waeren al op huus an gaon en now kon de bisschop heur niet meer aachternao kommen. Bisschop Guydo gaot dan ok mar weeromme. Hi'j zal wel docht hebben: wat in 't vat zit, verzoert niet en ik zal ze nog wel kriegen. Hi'j hadde drokke daegen aachter de rogge en hadde in weken amp'ran een wink in de ogen had. Et staot beschreven: 24 juni 1309 rokken de Stellingwarvers op naor Vollenhove. De bisschop is dan onderwegens naor een vergadering van de karke in Vienne, diepe in Frankriek, altied nog wel zo'n dikke 800 kilometer van huus. Ze sturen een ijlbode aachter him an mit de bosschop dat hi'j weeromme kommen moet, omdat d'r in Vollenhove wat gaonde is mit de dwasse Stellingwarvers. Hi'j laot vot-inienen de waegen keren en dag en naacht riedt hi'j deur om weer thuus te kommen. D'r gaot wel een dikke veertien daegen mit henne, mar daor is niks an te doen: de wegen bin min en et beste peerd het ok mar vier bienen.

Amp'ran is de bisschop thuus, of hi'j stuurt koeriers naor de edelen van Hollaand mit et verzuuk om him te helpen in de oorlog tegen de Stellingwarvers, die mar niet om liek willen. D'r wodt besleuten een vloot uut te rusten en ze trekken op Vollenhove an mit et bekende gevolg. Op St.-Bartholomeusdag, 24 augustus 1309, twie maonden naodat de Stellingwarvers de döskvlegel op 'e schoolder nammen, is d'r al een bi'jienkomst van de geesteliken in Utrecht, waorin de Bisschop de Stellingwarvers in de ban doet. Nargens omme, mar ze wussen in die tied wel van opschieten!

Gelokkig is de ban laeter wat verzaacht en bin ze et toch weer iens wodden, mar in 1504 gaot de vri'je natie van de Stellingwarven toch veurgoed ten onder en sund bin we Friezen. De meersten zullen d'r doe wel gien bezwaor tegen maekt hebben. Ze waeren te klein en te machteloos om zelsstaandig te blieven en altied die drokte van oorlog en opstaand om je henne vul ok niet mit. Deur al et warken dat ze in die paer iewen daon hadden, waeren ze aorig veuruutboerkt en omdat ze in wezen boeren waeren en hielendal gien soldaoten, wollen ze et vechten ok wel graeg an een aander overlaoten. Ontkommen deden ze d'r vanzels niet hielemaol an. In de Tachtigjaorige Oorlog hadden ze weer geregeld een protte te lieden, wiels et jaor 1672 as een rampjaor beschouwd wodde, omdat ze doe de Munstersen op et dak kregen. Ze kwammen in de frontlinie te liggen en dat is wel et minste wat je overkommen kan.

Mar deur al disse beroerdighied hebben de Stellingwarvers heur aorig henne sleugen en zo staorigan kregen ze de bienen onder et gat.

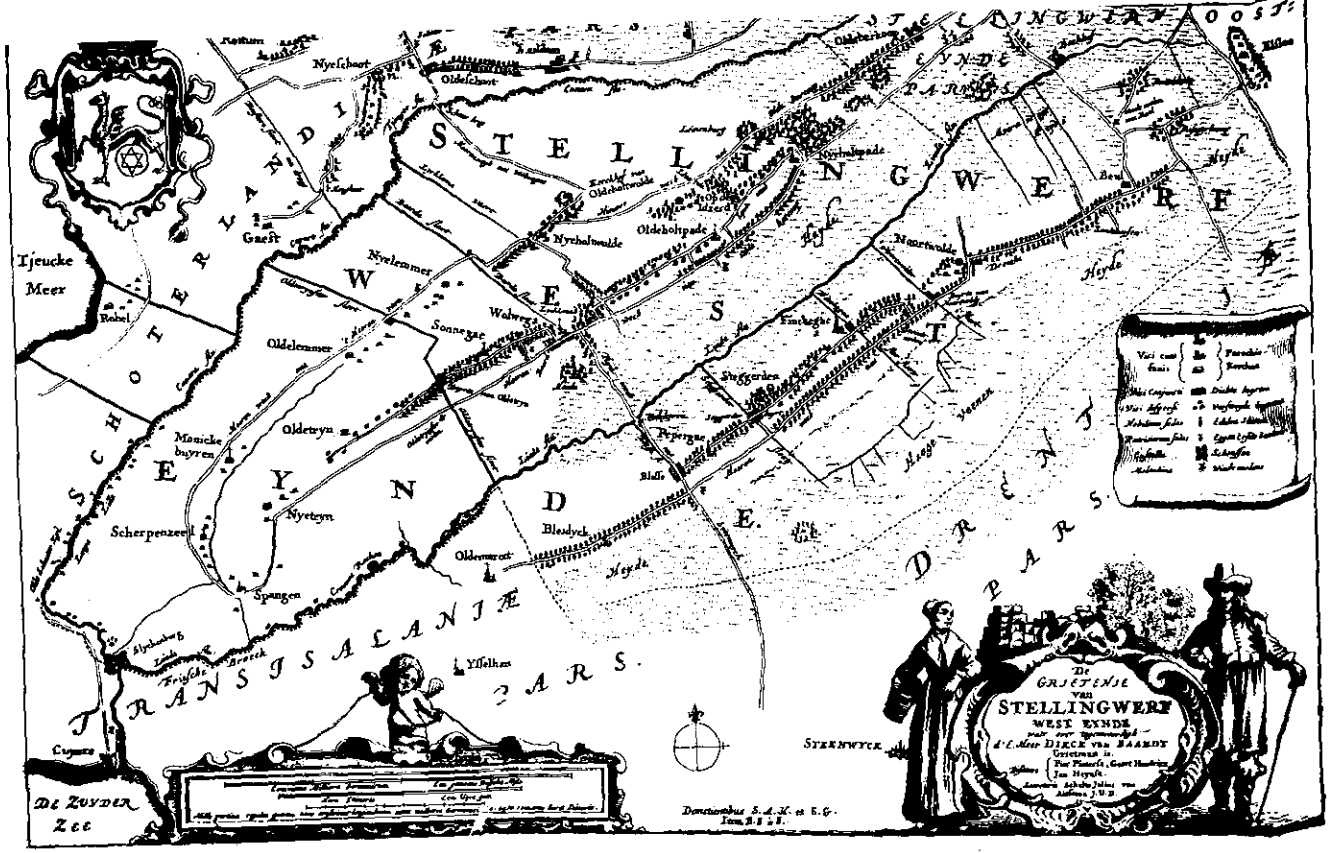
De Grietenie van STELLINGWERF WEST EYNDE
STELLINGWERF
WESTEYNDE
Tjeucke Meer
De Zuyder Zee
Nyeschoot
Oldeschoot
Gaest
Nyelemmer
Oldelemmer
Sonnegae
Wolvega
Oldetryn
Nyetryn
Scherpenzeel
Spangen
Oldemarcat
Bleydyck
Ysselhas
Stuggerden
Peperga
Blesse
Oldeholtpade
Nytholtpade
Oldeholtwolde
Nytholtwolde
Mantelwolde
Steenwyck
Hoogeveen
Hoyde
Hoge Veenen
Cuyperts
Frische Broek
Oldeberkoop
Bellingwolde
Bellingwerf
Oost
Drenthe
Transisalanie

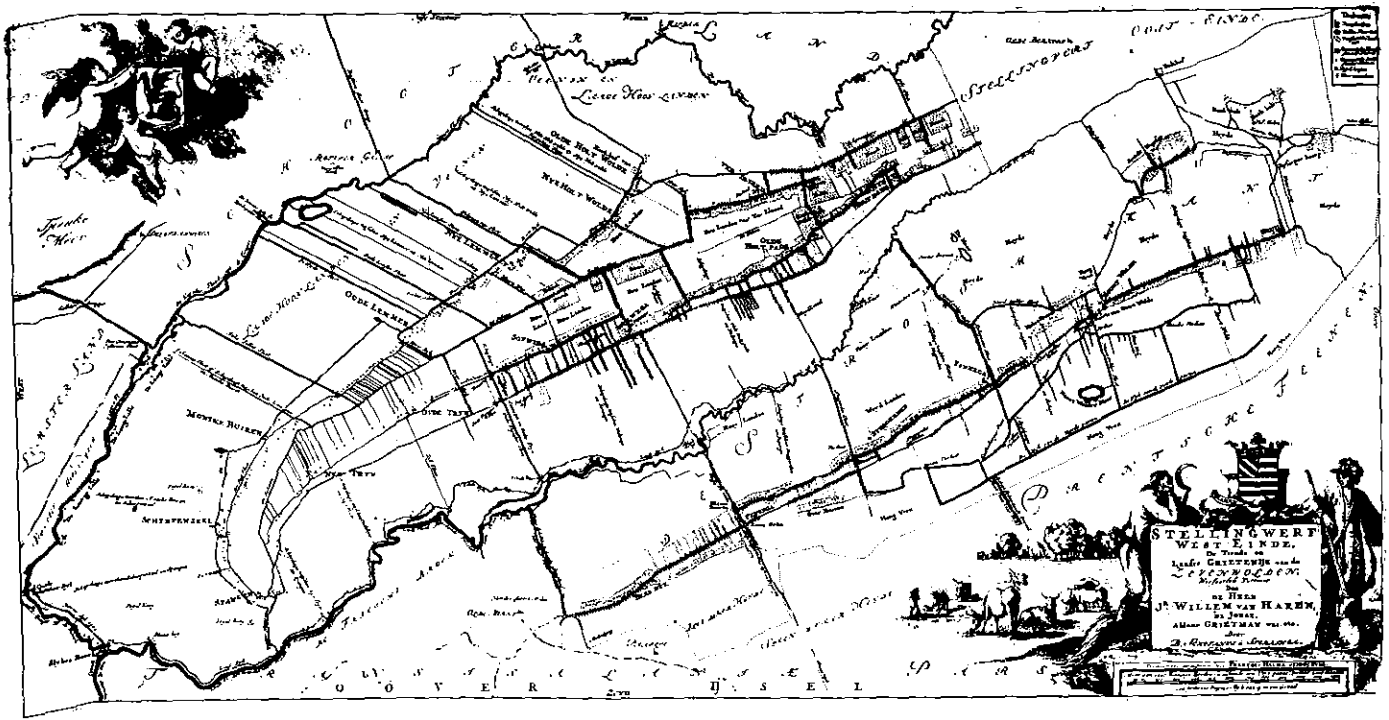
STELLINGWERF
WEST EINDE.
JOHAN WILLEM VAN HAREN,
ALBERT GREITMAN

Et stee en de meensken

Ze bin van veerof kommen,
deur 't Baduhennawoold.
Hier lag heur ni'je woonstee;
Heide, roegte, hoolt
en 't waeter van de Lende,
de Tjonger en de Scheen',
Zaand onder de heide,
Onder de zodden veen.....

Daor stonnen ze dan, die eersten en doe ze besleuten hier mar te blieven, waeren ze zonder dat ze d'r arg in hadden, de eerste Wolvegasters.

„Ze bin van veerof kommen," staot d'r in et gedichien, mar waor weg? Elke geboren en getogen Wolvegaster is altied slim ni'jsgierig naor et antwoord op disse vraoge west, een antwoord dat ze wel nooit kriegen zullen. De geleerden bin et d'r in ieder geval lange niet over iens. De iene beweert dat ze uut Saksen in Duutslaand kwammen, een verdreven volk dat him „Stellingen" noemde. Een aandere hoolt et op Friezen, die bi'j gebrek an laand disse kontreinen opzochten, en een dadde is van miening dat et volk west het, dat verdreven was deur et waeter in et westen. Staodigan wun de zee daor terrein, dat op et laeste stakken alliend nog twie kleine eilanen, Urk en Schoklaand, boven et waeter uut. In mien hatte geef ik ze alledrie geliek. Je kriegen dan een mengelmoesien, dawwe uuteindelik ok binnen! „Deur et Baduhennawoold", staot d'r dan. Et heilige woold, bewoond deur de goden van de Germanen. Ok al weer zowat waor stried over is. We weten dat hier grote, hoge bossen west hebben. De bewiezen vunnen we in de grond bi'j et turfgreven. Mar of dat et Baduhennawoold west het, is niet zeker. D'r bin d'r die die heilige bos vule noordeliker zetten, in de buurt van Franeker. We zullen d'r in Wolvege niet wakker van liggen; wat we wel weten, is dat de vierde en de daorop volgende regels van et gedichien waorhied bevatten! Et was hier heide, roegte, hoolt en waeter..... Veural dat laeste het hier altied grote perblemen geven. In de zoemer was et allegaer plezier en gemak daj' d'r van hadden, mar in de winter was et een ramp. Deur de Lende en Tjonger kwam et waeter van de hoge gronden in et oosten

of. De regen hoefde in de haast mar even deur te zetten, of oonze beide rivieren konnen et niet meer verwarken en alles om Wolvege henne ston blaank. Van et westen uut kwam dan nog et brakke waeter uut de zee en in zokke tieden was de hoge, smalle zaandrogge waor ze op daele streken waeren, et ienigste plak waor ze de voeten nog wat dreuge holen konnen. Wat was dat aenlik mar een klein stokkien, dat van oorsprong hoge laand. Van noord naor zuud was et nargens meer as een ure gaons en westelik van Berkoop uut was et mit drie ure ok al bekeken. Dan deuk et vaaste zaand diepe vot onder et zoppige veen.

As een grote haorspange liggen de Lende en de Tjonger daor omme henne en as ze veerderop uuteindelik in mekaer vloeien, vormen ze een netuurlike greens van et laetere Weststellingwarf.

Dan hewwe nog de heide, de roegte en et hoolt. Daor mos et van kommen, daor mos de schoppe in en de biele tegenan. Die wildernis mos in cultuur brocht wodden. Huilaand hadden ze in 't begin wel genoeg had, dat vunnen ze wel in et dal van de rivieren. Mar et gröslaand en de bouw hebben ze stokkien veur stokkien ontgunnen en deur taoie volhadding hebben ze et opredded. Kiek mar om je henne, dit is gien aarmoedige streek bleven. Hoe et altied gaon is, kuwwe misschien uut de aord van de echte oolde Stellingwarver distilleren. Van begin of hebben ze hadde warken moeten op een grond die heur now niet bepaold uutbundig gaf, wat ze nodig hadden. Elke roe mos op 'e schoppe en elke schepvol stront was goold weerd. Dat vrotten het de Stellingwarver vormd. D'r wodt wel beweerd, dat ze egocentrisch binnen, dat et „ik en mienen" te vule op 'e veurgrond komt, dat ze te zunig binnen en wantrouwig tegenover vremden. D'r zullen d'r beslist wel onder wezen waor dit op van toepassing is, mar om ze allegaere over iene kamme te scheren, is wat te bar. We moe'n ze eerder individualisten noemen, meensken die pries stellen op onofhankelikhied, meensken die zels uutmaeken willen wat ze doen zullen en hóe ze et doen zullen. Ze heurden, zo hewwe lezen, tot een vri'je natie, een natie zonder strakke bestuursvorm. Ze hadden gien leider en gien bescharmer en hoevule meensken kun daor zonder? Op zien eigen hiem was elke Stellingwarver zels de leider en de bescharmer van zien volk en hi'j was d'r verantwoordelik veur.

Doe ze heur hier in et westelik diel van de Stellingwarven vestigden, kwammen ze in een streek waor alliend streek-

bebouwing zin hadde. Een centrum mit ambacht en haandel is hier niet. Ok Wolvege was een boerestreek; pas doe in begin 1600 de grietman him hier vestigde, kwam d'r een begin van een kleine kern en doe in 1748 de quotisatiekohieren (belastingpepieren) opmaekt wodden, gavven die wel een bestuurlik mar nog gien verzorgingscentrum an. Dan bliekt ok, dat d'r nog geregeld vremd volk bi'jkomt. Et waeren Friezen, Drenten en volk uut Overiessel. De laesten vienen wark in de veenderi'jen. Ze nemen allegaer heur eigen kerakter en volksaord mit. Niet iene van die volken komt mit zovule, dat de aeren ooit overheerst wodden. In de loop van de iewen, naodat de meerste grond in cultuur brocht is, hebben ze van mekaer goeie en slechte eigenschappen overneumen en kriegt de aord van de Stellingwarver een eigen gezicht.

Wel beseffen ze dan, dat ze mekaer nodig hebben. De karkelike organisaosie is in hanen van priesters van de Stienwieker karke. Waor dit nodig of weenselik is, wodden kapellen sticht. De Stellingwarvers kommen meer tot mekaer en stichten naost de karke een bestuursvorm die nargens aers in oons laand te vienen is. Drie mannen, die ze keuzen hebben, zullen naor butenuut veur heur optreden en bi'j onderlinge verschillen zullen ze rechtspreken. Stellingen wodden ze noemd. Nargens wodt veerder in de geschiedenis spreuken over de macht van disse meensken. Wel over de plichten die ze tegenover de gemienschap hebben. Laeter zal ieder dörp zien Stelling, zien dörpsrechter, hebben en ok dan is d'r gien spraoke van macht, mar alliend van de plicht om et dörp naor butenuut te vertegenwoordigen en as vertrouwensman de verschillen te beslichten. As d'r veur et eerste spraoke is van disse Stellingen, komt Wolvege nog niet in et stok veur. De drie eersten kommen uut West-Ni'jberkoop, Hooltpae en Steggerde.

De eerste grietman van Stellingwarf-Westeinde woont in Ooldelaemer, de twiede in Ni'jhooltpae en de dadde weer in Ooldelaemer.

Nao 1600 komt d'r dan wat tekening in et dörp Wolvege. De Lycklama's laoten in 1626 een steenze bouwen an de oostkaante van et dörp. Pas as Dirck van Baerdt, die in 1639 benoemd wodt as grietman, een „Eigen Erfde State" midden in de hoofdbuurt bouwen laot, ontstaot d'r een grotere dörpskern. Veural ok et feit dat et dörp op een kruuspunt van wegen lag, zal d'r niet vremd an west hebben, dat et in de loop van de tied

as heufdplak van de grieteni'je naor veuren komt. In 1664 verschient d'r een kaorte van „De Grietenie Stellingwerf-West-Eynde", waorop we veur et eerst een algemiene indrok kriegen van de culturele ontwikkeling van et laandschap om Wolvega henne. Hielendal secuur is de kaorte niet, mar hi'j vertelt oons wel een protte bizunderheden over et dörp en de omgeving, die we op de laetere kaorte van 1692 missen. Mar aj' ze dan weer naost mekaer leggen, is et krek een boek waor dudelik de structuur van de grieteni'je in te lezen vaalt.

Ze moe'n daor in die grieze ooldhied al gauw gebrek an laand had hebben. De hoge zaandrogge, daor hewwe et al eerder over had, was betrekkelik klein. Over disse rogge leupen, evenwiedig an de Lende en de Tjonger, verschillende paeden, die in et begin niet vule veurstelden. Mar staodigan wodden ze verbeterd en omdat ze ok de functie van waeterkering hadden, hier en daor ophoogd.

De Lende is dan nog een eupen waeter en et bliekt al gauw, dat daor wat an daon wodden moet. Ze leggen d'r een diek bi'j langes, mar wel zo, dat d'r tussen de Lende en de diek nog een flinke brede utterdiek overblieft, die bi'j hoog waeter de eerste stoot opvangen kan. Datzelde gebeurt ok bi'j et eerste stok van de Tjonger langes en mit et maeken van de sluus in Schoterziel komt de eerste poging om de waeterstaand van disse rivier te beheersen.

Al hiel gauw moe'n ze vroeger begonnen wezen mit et anleggen van de Weerdiek. Neffens mi'j is dit de ooldste waeterkering west in oonze gemeente. Die begint in et oosten tegen et zaand van Der Izzerd an, gaot om de bouwlanen van Ni'jhooltwoolde henne, bi'j de greens van Ni'jlaemer buugt hi'j naor et noorden en gaot nao een kilometer westelik op Ooldelaemer an. Even deur dat dörp maekt hi'j een scharpe bocht naor et zuden, volgt dan een aentien de Scheene om buten Ooldetriene ansluting te kriegen mit de Boverweg bi'j Wolvege.

Vanuut die Weerdiek gaot et dan veerder de Westhoek in. Bi'j de Scheene langes komt et voetpad. Deur Ni'jtriene, waor ze de karke binnen et pad bouwen, op Spangen an waor ze schienber niet veerder kunnen, want inplaets van et pad deur te trekken naor Sliekenburg en De Kuunder, buugt et of naor Scharpenzeel. Daorvanof gaot et weer bi'j de Scheene langes, mar now an de noordkaante, weer op 'e Weerdiek bi'j Ooldelaemer an. In de

Westhoek verschienen dan de monniken van et Odulfklooster in Stavoren. Waorschienlik hebben die de diek en de weg om et voetpad henne anlegd. Neffens overlevering hebben ze in Munnikeburen een klooster had, mar daor is veerder weinig van bekend. Bi'j Ooldelaemer beginnen ze haoks op 'e Weerdiek een diek an te leggen op de Tjonger an, mar nao een kilometer bugen ze al westelik of. Ze volgen dan wel de rivier, mar blieven d'r toch een dikke twie kilometer vanof. Hoe veerder ze et vene intrekken, hoe meer bochten d'r in de diek kommen en uuteindelik kommen ze ok bi'j Spangen terechte, waor ze niet veerder gaon en oostelik ofbugen en buten Ni'j- en Ooldetriene omme an de Boverweg bi'j Wolvege ansluten. In de grote spange van de Lende en de Tjonger dan twie kleineren. Van Ni'jtriene of ligt dan rond de middelste spange, tot an Ooldehooltwoolde toe, een vri'jwel onbewoond veengebied, dat pas deur de verhoging van de Ni'jeweg in 1839 tussen Scharpenzeel en de Lendiek een betien een goeie verbiening kriegt mit De Kuunder. Grif het dit gebied van grote betekenis west veur wat de biening angaot tussen oonze gemeente en et aere diel van Frieslaand. We waeren een onberiekbere uuthoek van de perveensie.

Ik hebbe in dit heufdstok iederkeer spreuken van *Spangen*. Ik hebbe dit daon omdat bi'j de verklaoring van de naeme van dat dörp overal uutgaon wodt van de naeme *Spanga* - tegenworrig inderdaod de officiële naeme. Mar gien meens gaot uut van de oolde naeme „Spangen" die we in 1399 tegenkommen in een acte, in 1664 op 'e kaorte van Schotanus, mar ok nog op de kadestraole kaorte uut de atlas van Eekhoff 1850. Dat disse naeme ofkomstig wezen zol van de drie spangen van de Westhoek kan ik, jammer genoeg, niet bewiezen.

Als Titan Julium den vierde Dagh ontweide
Ontfonkte dese Kerk door Yver in Gods geest,
Ons Grietman Derck van Baerdt de eerste steen hier Leide
Tot nadenck van syn Handt, Maer Eere meest. Anno 1646.

Et gehucht De Haule

De twie kaorten van de grieteni'je, die in dit boek ofdrokt binnen op blz. 14 en 15 geven, mit de omslagtekening van dit boek, tegaere een aorig goeie indrok hoe et dörp Wolvege d'r in de achttiende ieuw uutzien het. Over de ooldste van disse kaorten, die van 1664, hewwe et al eerder had, mar d'r bin toch nog een paer punten waor ik nog evenpies op wiezen wil. Op disse kaorte bliekt nl. dudelik dat de „buurte van Wolwega" bouwd is op et hoogste punt van de zaandrogge. We kun dat nog daegeliks zien. Vanzels hebben ze dat daon om heur te vri'jweren tegen et geregeld van drie kaanten opkommende waeter. Dat ze heur toch nog niet hielendal veilig vuulden, bliekt wel uut et feit dat ze de karke nog hoger plaetst hebben op een keunstmaotige heuvel.

As verbiening mit de buurte Oppers en de veerderop liggende dörpen, wodt hier alliend de Pieterslaene angeven. Veerder naor et westen is d'r dan nog de verbiening bi'j de meule langes over de Meulepolle. De Karkelaene, de Zulverlaene en de Grendweg bin dan nog niet van betekenis. Vri'jwel op 'e hoeke van de Hoofdstraote en de Pieterslaene, op et plak van et tegenworrige N.V.V.-gebouw, staot dan et deftige huus van de grietman Dirck van Baerdt. Daor kommen we aanst op terogge.

Een aander markant punt op de kaorte is et zudelik van Wolvege angeven gehucht Haule. Tegenworrig noemen we et daor De Heide, mar in et *Aardrijkskundig Woordenboek van Nederland* van A. J. v. d. Aa, uutgeven in et jaor 1844, staot: „Haule, gehucht; provincie Friesland; kwartier Zevenwouden; grietenij Stellingwerf-Westeinde. Twee en een half uur ten Zuid-Oosten van Heerenveen, twee uur West-Zuid-West van Oldeberkoop en een vierde uur gaans van Wolvega, waartoe het behoort".

Neffens P. Sipma - lezing Fryske Akademy op 19-4-1951 - is *Haule* een oorspronkelike veldnaeme, de anduding van een perceel dat hoger ligt as de omgeving, dat d'r boven uutstikt. Gehucht geeft een kleine gemienschap an. Neffens de kaorte niet meer as vier boereplaetsen en al hebben d'r in laetere jaoren ok nog een stokmennig veen- en arbeidershusies staon, groter is et gehucht nooit wodden. Et gehucht is slim oold; naor mien miening is disse nederzetting zels oolder as Wolvege, misschien

een wat gewaogde veronderstelling, mar d'r bin toch een paer dingen die in die richting wiezen.

Bi'j de eerste vestigings in disse streken waorbi'j een karkelike of wereldlike macht zeggenschap hadde over de toewiezing van de gronden, bin disse gronden uutgeven mit recht van opstrek. De kavels wodden uutzet bi'j de weg of et pad langes en hadden over et algemien een breedte van 12 tot 30 roeden. Et recht van opstrek hul dan in, dat de boer de grond in eigendom kreeg, die zowel veur as aachter zien stee in et verlengde van zien zied- of zwetsloden lag, mits hi'j disse grond ontginnen gong. Dat hul dan op bi'j de greenzen van et dörp en dat was in Wolvege omschreven as „strekkende van de Scheene tot in de Lende". Bi'j de verkoop van zoe'n plaetse, waorvan de breedte van et stok grond overal liek was, wodde dan ok alliend spreuken over et „aantal roeden" dat bi'j de weg langes meten was. Zeker is dat in disse gemeente die methode toepast is van Hooltpae tot Ni'jtriene.

Now doet him in Wolvege et geval veur, dat disse verkaveling tussen et buten „Lindenoord" en de percelen oostelik van de Meulepolle onderbreuken wodt. As in 1648 de grond waor laeter „Lindenoord" op bouwd wodt, verkocht wodt, is d'r ok spraoke van „strekkende van de Scheene tot in de Lende". Datzelde is et geval mit de bezittings van de boer Wierda, die zien plaetse ston waor now de Amrobaank staot. We vienen disse anduding pas weer bi'j de verkoop van een plaetse in Oppers, waorvan de naostligger de Meulepolle is. Daortussen is d'r in de floreenregisters (belastingpepieren) wel spraoke van laenen en plaetsen strekkende van de Scheene tot an de weg in Wolvege. Ze moe'n neffens mi'j al bi'j de verkaveling te maeken had hebben mit de bestaonde, al in cultuur brochte gronden van et gehucht Haule, waordeur ze ofwieken mossen van de algemiene regel.

In 1832 wodt de eerste kadestraole kaorte van de gemeente uutgeven, waor we nog dudelik - ondaanks de altied deurgaonde koop en verkoop van de gronden - de oorspronkelike verkaveling op volgen kunnen. As we now veronderstellen dat et pad dat in de lengte deur et laandschap op Berkoop an leup, d'r al west het veur die eerste vestiging, dan weten we dat et pad deur dichte bossen leup. Dan moet et stee dichter bi'j de Lende, een hoog heideveld oflopend naor huilaand, toch antrekkeliker west hebben.

In ieder geval was d'r in 1878 nog een dichte bos tussen Haule en Wolvege. Pas tegen et jaor 1900 is die kapt en ontgunnen. Sund kwam ok pas de bebouwing van de zuudkaante van de Hoofdstraote-West op gang. Een restaant van die bos is d'r nog naost de iesbaene.

Hoe dichte die bos was, bliekt wel uut et volgende verhael, dat vroeger vaeke in de winterschiemeraovend deur mien grootvader verteld wodde:

Jacob Zwarteveen, de koetsier van dokter Breuning, leup op een donkere regenachtige aovend in december 1878 over et „Lange Pad", zoas et pad noemd wodde, dat dwas deur die bos de verbiening tussen Wolvege en Haule vormde. Jacob was een nochteren, rustige kerel, die nargens bange veur was. Hi'j kende de weg op zien doempien en butendat hadde hi'j een stallanteern mitneumen om him wat bi'j te lochten. Iniens heurde hi'j uut de bos roepen: „Help... help... help me toch!" Jacob perbeerde de bos in te kommen, mar dat lokte niet best. Omdat hi'j veerder ok niks meer heurde, besleut hi'j naor Wolvege te gaon om hulpe. Mit lanteerns bin ze die aovend nog mit een man of zesse de bos ingaon, mar d'r was niks te vienen en ok de aere morgen hebben ze nog zocht. Pas in de zoemer vun Ritske Oosterhof, een timmerman uut Wolvege, diepe in de bos et liek van een man, dat in veergaonde staot van ontbiening verkeerde. Et was een onbekende zwarver en as zodaonig wodde hi'j op 24 juli 1879 ok inschreven in de overliedensregisters op et gemeentehuus.

Dat Lange Pad deur de „Stienen Matties", zoas de bos noemd wodde, het toch wel van betekenis west veur et dörp. Van Haule uut leup doedestieds een vaort naor de Lende mit aachter et stee van de Jelsma's een loswal. Alles wat over waeter anvoerd wodde vanuut et zuden, wodde daor lost. Over et Lange Pad wodde et dan mit de waegen naor Wolvege transpeteerd. Ze brochten daor turf uut Kaelenbarg, riet uut Giethoorn en ok is d'r vri'jwat kalk lost, die ofkomstig was van de kalkoven, die an de oostkaante van de Blessebrogge ston. Hi'j staot dudelik op de kaorte uut 1664 angeven.

Veural in de winter, as de Rieksweg deur et hoge waeter onbegaonber was, hadden ze daor nog wel es wat drokte. Uut overlevering wodt oons verteld, dat d'r dan ok wel volk langes gong. Op 'e Haule stapten ze dan an boord van een turfbok, die heur naor De Blesse brocht, waor ze op et hoge zaand weer

veerder konnen. In enkelde oolde karkeboeken uut begin 1700 is nog spraoke van betaelde vracht van De Haule of. Doe mittertied de dieken kwammen bi'j dit diel van de Lende langes, is d'r nog een slusien west in de vaort naor De Haule, mar nao et greven van de Van Helomavaort in 1748 leup de betekenis van dat vaerwaeter al gauw terogge.

Dat de benaeming „Haule" in de loop van de tied veraanderd is in „De Heide", is wel te verklaoren. In 1858 schrieft de Wovegaster onderwiezer Ph. W. Weber in een rapport: „Al het land ten noorden van de Linde was een eeuw geleden nog barre heide, doch nu zijn het goede weilanden. Alleen op de zogenaamde Meente vindt men nog heide, die elk jaar kleiner wordt". Dat stok lag vlak tegen en oostelik van Haule en is pas in de jaoren rond 1900 anmaekt tot gröslaand. De anduding „De Heide" het dan in de volksmond et oolde Haule hielendal verdrongen.

Tegenworrig slokt et al mar groter woddende Wolvege grote stokken laand op bi'j De Heide. Et plan veur een rondweg d'r dwas deur henne ligt al klaor. De ruilverkaveling het de buurt in 1973 uut zien isolement verlost deur de anleg van de Meenteweg. Tot dat jaor waeren et de min te berieden zaandpaeden waor de boeren et mit doen mossen. Van oolds hadden de drie grote plaetsen elk een mennige naor de Hoofdstraote. Disse drie bedrieven bin de kern van et oorspronkelike Haule. Alle drie bin ze mit de veurkaante naor de Lende bouwd en jaoren lange hebben de bewoners uutkeken over et glooiende laand van de Lendevallei. Onderling hadden ze gien aere verbiening as een voetpad, dat aachter de huzen langes leup en hiel vroeger op 'e Rieksweg uutkwam, vlak bi'j de „Drie husies", drie arbeiderswonings onder iene kappe, op de hoogte van et tegenworrige „Lenna".

As ienige herinnering an dat oolde pad, dat „Germanenpad" noemd wodde, staot d'r nog een gammel klaphekkien an de Sportlaene. Daor tegenover staot de, in 1813 bouwde plaetse van Weerman. Die staot, krek as et huus van Jelsma, mit de veurgevel naor Wolvege. Ze staon, zoas wi'j zeggen, wel op 'e Heide mar hebben altied buten et oolde gehucht Haule staon, dat vri'j zeker et ooldste plak van vestiging in disse kontreinen west het.

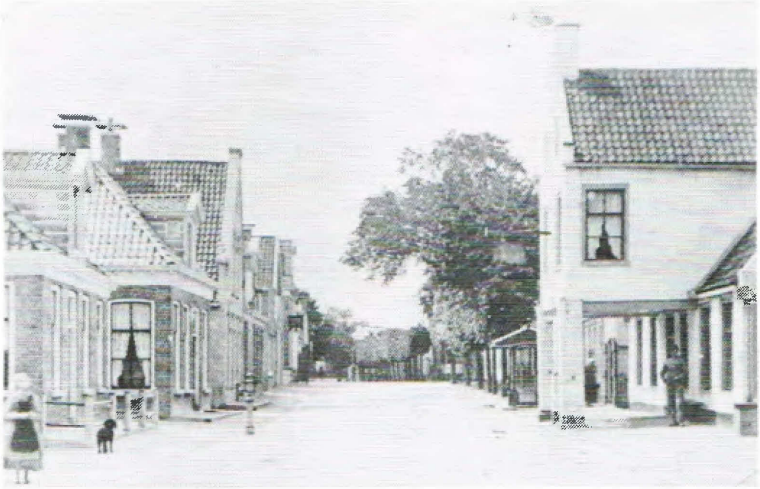

De „Hisseburen", oonze tegenworrige winkelpromenade, in et jaor 1888. An de rechterkaant de harbarge van Köpffer, die daor in et jaor 1737 bouwd is.

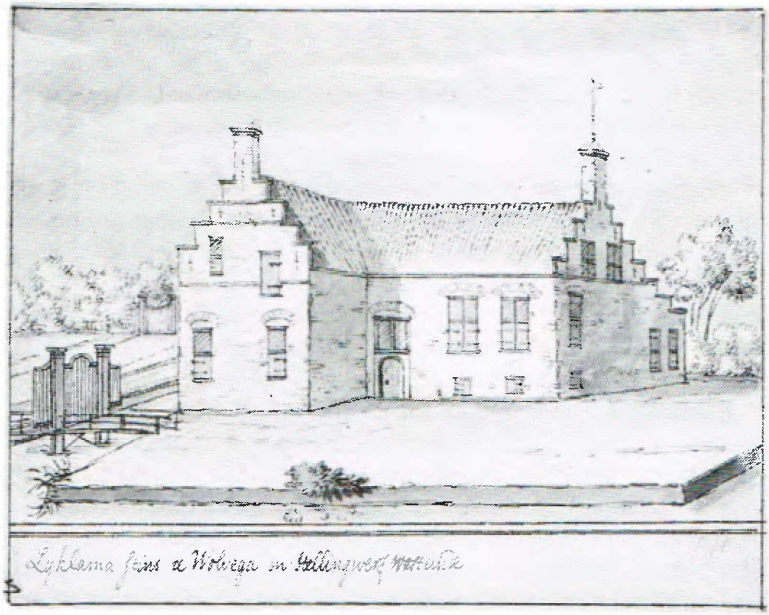

De Lyclama steenze zoas de eerste Lyclama's him in 1626 bouwen laoten hebben. In 1739 is die veur ofbraok verkocht en in 1800 het Mr. M. Siderius een ni'j gebouw sticht.

De buurten van Wolvege

Naost et gehucht De Haule het Wolvege nog twie buurten kend, de *Oppers* an de noordkaante en de *Hisseburen* an de oostkaante van et dörp. De benaeming Oppers kennen we allegaere wel, mar van de benaeming Hisseburen is in Wolvege niks weeromme te vienen. Beginnen we bi'j de Oppers. Van oorsprong is et een boerestreek, waor de huzen bouwd binnen bi'j de oolde Haulerweg langes. De naeme duudt op hoogte, de Oppers: zaandbulten in et laandschap. Van disse zaandbulten is tegenworrig weinig meer over. Ze bin vergreven om oons an et broodnodige zaand te helpen veur de anleg van wegen en veur de bouw van huzen. Over disse zaandbulten leup een pad dat de Haulerweg noemd wodde. Ok al weer een benaeming die op hoogte duudt. Dit pad hadde in et oosten ansluting mit de Binnenweg naor Hooltpae en in et westen mit de Binnenweg deur Sunnege en Ooldetriene, waor et dan as voetpad de Westhoek in leup. In 1648 wodde dit pad as et waore middendeur sneden bi'j et greven van de Schipsloot en in 1828 gong de ni'je Rieksweg d'r dwas deur henne. Op de eerste kadestraole kaorte van 1832 vienen we et stok van de Rieksweg tot Sunnege nog mit de anduding as Haulerweg, mar laeter wodt et stok westelik van de Schipsloot tot de Grendweg bestraot mit keien en wodt dan al gauw Keiweg noemd.

Bi'j die Haulerweg, die hoge weg over de zaandbulten, bin doe percelen uutzet veur ontginning. Meerst kleine spullegies, pas westelik van de Meulepolle vienen we wat grotere percelen, strekkende uut de Lende tot de Scheene. Oostelik van de heufdbuurt van Wolvege heurde de grond van de Lende tot de Scheene an de boeren van de Hisseburen, zodat d'r alliend noordelik van et dörp wat kotte stokken overblieven.

Geologisch een eigenaorig stokkien grond, die Oppers. Amp'ran twie kilometer lengte, zaandbulten op keiliem. An de oostkaante wodde in et laest van de veurige ieuw nog baggelerturf wunnen, waordeur een paer petgatten ontstonnen. In et westen, bi'j de oorsprong van et riviertien de Scheene, is in 1916 nog zoveule hoogvene ofgreven, dat twie arbeiders d'r et hiele jaor wark an hadden.

Over de Scheene wi'k toch nog wat zeggen. In et al bi'j De Haule noemde aardriekskundig woordenboek van Van der Aa

(1844) wodt de Scheene omschreven as: „watertje, prov. Friesland, kwartier Zevenwouden, grietenij Stellingwerf-Westeinde, hetwelk tusschen Sonnega en Nije-lamer zijnen oorsprong neemt, van daar met eene westelijke richting naar Monnikeburen loopt, en verder in eene zuidelijke strekking naar Spanga schiet, waar het zich met de Padsloot vereenigt en daarmede vervolgens, door de Spangerwetering, in de Linde valt". De Scheene (d.w.z. scheiding) is de greens tussen de dörpen ten noorden en die ten zuden van et riviertien. Op de kaorte van Schotanus uut 1692 bin oorsprong en greens dudelik angeven. Veerderop naor et oosten is de Scheene een greven waeterlossing die deurloopt tot aachter Ni'jhooltpae.

De komst van de Lycklama's - grietmannen, grondeigeners en verveners - het veur et cultuurpatroon van et noordelikste gedielte van Wolvege, de Oppers, van grote betekenis west. Deur heur kwam hier in de zestiende ieuw de vervening en de bosbouw pas goed tot ontwikkeling. In of omtrent 1626 laoten ze an de oostkaante van et dörp de Lycklamasteenze bouwen, mar veur die tied bin ze hier ok al drok doende west. Veur de ofvoer van de turf en et hoolt beston behoefte an waeterwegen en de Lycklama's leuten een vaort greven vanuut de Tjonger deur et veengebied van Ni'jhooltwoolde naor Wolvege. Hi'j komt uut daor waor tegenworrig de hoeke Haulerweg-Heerenveenseweg is en staot op een kaorte uut 1850 nog angeven as de „oolde schipsloot". Een ziedtakke van disse vaort gaot bi'j de Scheene westelik uut en belaant as Boekweitenvaort tegenover de Grindweg in Oppers. In 1920 wodde daor nog wel kleimodder lost.

Toch was de toestaand van die Lycklamavaort niet zo dat ze in Wolvege een goeie verbiening hadden mit de perveensie. Daor mos wat an daon wodden en onder leiding van de grietman Dirck van Baerdt gongen ze d'r aachteran. Op 25 meert 1647 kriegen de inwoners van Wolvege, Ooldetriene, Ooldelaemer en Ni'jlaemer vergunning om een vaort te greven deur de „Heerewegen" van Wolvege naor de Tjonger. As veurnaemste reden veur die vergunning wodt omschreven, dat ze veurtaon veur heur haandelingen van „Copinge en Vercopinge" in Frieslaand terechte kunnen. Et bliekt dat ze veurtied meer anwezen waeren op Overiessel en dat gaf mar anleiding tot alderhaande „frauden". Et gevolg is dat we nao die tied in Wolvege al gauw et beroep van beurtschipper op Sneek tegenkommen, mar d'r staot

bi'j antekend dat de man een sober bestaon het. Et kan ok betwiefeld wodden dat de negosie mit Frieslaand van grote betekenis west het.

Wat Oppers anbelangt, weten we dat lang niet alle grond daor vot-inienen in cultuur brocht is. Wel hebben ze daor altied een protte an bosbouw daon. Et iekenhakhoolt dat ze daor om de zovuul jaor kapten, brocht vule geld op. Veur de leerlooieri'jen was iekenbaste nodig en in de meitied koj' daor dan ok geregeld et kloppen van de iekschelders heuren. Laeter kwammen dan de boskers, die et aere hoolt verwarkten tot gebruukshoolt: stekhoolt, bonestokken, talhoolties, takkebossen en gao zo mar deur. Alles wodde bruukt in die daegen. Aj' de oolde briefies van de hooltverkopings nog es in hanen kriegen, vaalt je altied de hoge opbrengst weer op.

In et begin van disse ieuw raekte de bosbouw wat in de onderwal en doe in de oorlog 1914-'18 et bouw- en gröslaand vule meer opbrochten as bos, is zowat alles kapt en de grond in cultuur brocht.

Nao die oorlog leek et d'r op, dat Oppers een appatte gemienschop wodden zol, los van Wolvege. D'r vestigden heur wat ambachtsmeensken en wat winkeliers en koopluden, wiels as centrum et kefé van Haans Kupers, Haans van Jette, et anwezen punt was. Wolvege lag doe nog veer vot. Zundags leupen ze over et Schuinpad naor de karke; d'r waeren d'r die in et dörp heur wark hadden, mar veur de rest konnen ze heur zels wel redden in Oppers.

Mar Wolvege kwam wel naor Oppers toe: de uutbreiding van et dörp en de verbetering van de straoten brochten de twie gemienschoppen dichter bi'j mekaer. Doe de woningbouw op 'e Meulepolle klaor was, was et ien groot dörp wodden en was Oppers opneumen in et grote gehiel.

Mit de aere buurte an de oostkaante van et dörp, de Hisseburen, is et hiel aanders gaon. Veur de ontwikkeling van disse buurt is et feit dat de zuud-noordverbiening d'r deur henne leup, altied et veurnaemste punt west. De hoofdbuurte van Wolvege lag in wezen een paer honderd meter van de weg of. Op 'e hoek gongen je linksof naor Wolvege, veur de karke haj' gien bebouwing, en rechtsof was de deurgaonde weg op et noorden an. De tegenworrige Heirweg en de Weerdiek waeren daor onderdelen van. Bi'j die weg langes was veur et jaor 1700 zo goed as gien bebouwing. Et pad, want meer was et niet,

slingerde him deur de bossen henne op Ni'jhooltwoolde an. In de diepe waegensporen zakten de koetsen en de zwaore boerewaegens d'r geregeld an de asse toe in weg. An et onderhoold van zoe'n weg wodde niet vule daon. Hoogstens kwakten ze d'r es een paer takkebossen in of een paer voer zaand, mar daor hul et ok wel mit op. In de winter was hi'j dan gewoonlik ok onbegaonber.

De veurnaemste bebouwing op 'e Hisseburen waeren vier boereplaetsen die an een voetpad stonnen, dat we tegenworrig kennen as de Sleeswieklaene. Elk hadde een mennige op 'e weg an en iene daorvan kennen we nog as de Blomslaene. Wat de oorsprong van de benaeming Hisseburen is, kuwwe niet meer aachterhaelen. Tot et jaor 1800 komt de naeme geregeld in akten en gerechtelike stokken veur; dan wodt et overlevering en verdwient hi'j staodigan.

In 1737 veraandert d'r wat op 'e Hisseburen. In dat jaor kreeg een Duutser, de koetsier Hans Jürgen Köpffer, een stok bosgrond in arfpacht van Rients Haanstra, een rieke brouwer uut Sneek. Dit stok an de noordkaante van de weg en een honderd meter van de hoek of, dat omschreven staot as: „gelegen aan de Hisseburen te Wolvega", dee as pacht acht Carolusguldens en vuuf stuvers in 't jaor. Köpffer leut op dat stok grond een deftige harbarge mit deurreed en stalling bouwen. Et plak was goed keuzen, want al et verkeer mos over de Hisseburen. Köpffer was trouwd mit een vrouw uut Wolvege, Hiltje Martens, en et is bekend dat de harbarge nao een paer jaor al slim in trek was bi'j et reizende volk.

In enkelde jaoren tied is d'r doe op 'e Hisseburen een kleine kern van ambachtsbedrieven en woonhuzen ontstaon. De Friese timmerman Tjisse Tiedes, die de harbarge van Köpffer bouwd hadde, kocht een hoekien grond an een mennige tegenover de harbarge en bouwde daor zien timmerwinkel. De grofsmid Jan Luitjes vestigde him naost Köpffer en even veerderop, an de zuudkaante van de weg, begon Roelof Pieters mit een waegenmaekeri'je. Allegaer bedrieven die heur bestaon veur een groot gedielte vunnen in et verkeer dat daor langes trok. De woonhuzen die d'r kwammen, waeren over et algemien arbeidershusies en disse kleine kern bleef daor haost 90 jaor geliek.

In 1827 wodde begonnen mit de anleg van et stok Rieksweg tussen de hoeke en et oolde karkhof van Ooldehooltwoolde

Veur et deurgaonde verkeer was dit een geweldige verbetering. Bi'j de roemruchte harbarge „De Ooievaar" kwam dit stok weg op 'e Weerdiek. De hiele weg, van de Friese paol tot an de Schoterbrogge toe, kreeg een ondergrond van wit zaand, waor hiel wat hoogten in en rond Wolvege veur ofgreven binnen, en wodde bestraot. Veur de ondertied tot „Posthuus" ommedeupte harbarge van de femilie Köpffer was dit niet zo geunstig. Ze kwammen wat buten de route te zitten. Mar ze wussen klaor te kriegen, dat ze een oprit kregen naor de ni'je weg. Daor ontston doe de bekende drietippe, waor laeter al gauw de marken en kermissen hullen wodden.

Op 23 april 1835 wodt deur Grietman en Assessoren een ni'j Grieteni'jhuus anbesteed. Dat wodt bouwd op 'e hoeke van de Hoofdstraote en et ni'je stok Rieksweg, die now deur de bestraoting Rieksstraotweg noemd wodt. Ok dit is van groot belang west veur de Hisseburen. Tegenover et Grieteni'jhuus komt al gauw nog een harbarge, die veural bekend wodt deur de kastelein Jan Schreur. Naor et noorden komt bi'j de ni'je weg langes bebouwing, die stark toeneemt as de mark op 'e drietippe komt.

Ok 15 jannewari 1868 is veur de Hisseburen een belangrieke daotum, doe wodde et eerste spoorkaortien an et station van Wolvege verkocht. Al et volk dat mit de trein ankwam of votgong, mos deur de Hisseburen. Toch gong de bebouwing van de buurt niet mit sprongen veuruut. Nicolaas van Heloma, de grietman, hadde op 'e Hisseburen een laandhuus bouwen laoten en wol van zien laand niks verkopen. Ok de boerkeri'je die laeter an de femilie Blom heurde, kon et laand niet missen, et duurde tot 1920-25, veurdat de veerdere bebouwing van de buurt, die intied algemien „et oost" noemd wodde, weer op gang kwam. Et waeren veurnaemelik winkels die d'r doe bouwd wodden. De veemark was in 1911 al verplaetst van de drietippe naor et aende van de Hoofdstraote, tegen et spoor an. We kennen et terrein now as parkeerplak. Doe die bouw goed op gang kwam, was et daor gauw hielendal vol. Et wodde een winkelstraote en dat is et bleven. Et oolde stok Hisseburen, mit de harbarge van Köpffer as middelpunt, is now oonze promenade Oost.

Die harbarge van Köpffer het daor hiel wat jaoren staon. Vuuf generaosies van disse femilie hebben daor over een tiedpark van 129 jaor de pollepel zwaaid. De laesten waeren

twie vri'jgezelle breurs, waorvan de laeste in 1895 overleden is.

Vule over de geschiedenis van dit bedrief kuwwe vienen in oolde akten, waor de naeme Köpffer, soms verbasterd tot Koffer, uut naor veuren springt. In 't begin was et een pleisterplak veur de gaonde en kommende man, mar al gauw wodde et et vaaste punt in Wolvege, waor de postkoetsen stopten en, as et nodig was, van peerden wisselden. Doe de posteri'jen nao 1803 een staotsbedrief wodden, wodde Köpffer mit de behaandeling van de post veur Wolvege en omstreken belast. Tot 1852 mos de ontvanger nog de portokosten betaelen, dat de Köpffers hadden d'r hiel wat drokte mit. In dat jaor deden de postzegels heur intrede en gong et wat vlotter.

In 1866 is de zaek verkocht an de femilie Bosscha, die doe de eerste bovenzael in Wolvege bouwen leut boven de deurreed en de stallen. Et oolde hotel, dat mit drie pilaren over et trottoir, of et „pattien" zoas ze in Wolvege zeden, henne ston, wodde doe ok al bouwvallig en naodat et nog een tied de boekhaandel Postumus onderdak verschaft het, is et in 1900 ofbreuken. Bosscha hadde doe al een ni'j kefé onder de zael bouwen laoten. Laeter kwammen d'r aandere eigeners; in 1935 braande et spul of en et is nooit meer as hotel/kefé opbouwd.

En altied is in de boeken en geschriften mar spraoke van et mooie, lieflike dörp Wolvege. Et ziet d'r zo welvaerend uut mit et ni'je gemeentehuus en al die mooie butenplaetsen. Diegenen die zoks schreven, hebben niet altied aachter de schaarms keken. Behalven zo now en dan een tiedelike opleving was de negentiende ieuw veur Wolvege en oonze gemeente een aarmoedige, zwaore tied, waorin een protte leden is.

De Bovenweg naor Hooltpae in 1920. Disse foto geeft een bield van de wegen om Wolvege henne in de oolde tied. Slim mooi, mar muilik begaonber.

As we vroeger kuierden gongen we graeg evenpies et vierkaant omme. Now staot rechts de botterfebriek „De Takomst". Et was zundagmorgens krek zoe'n lopien veur eterstied.

Wolvege rond 1750

Nao de kaorte van Schotanus Jr., die in 1692 maekt is en in 1712 uutgeven deur François Halma, kriegen we deur de quotisatiekohieren van 1748 weer een indrok hoe et d'r in Wolvege in dat jaor veurston. Daornaost is d'r dan nog een tekening uut die tied, die visueel een bield geeft van et dörp in die daegen. Et orgineel van disse schets is in et Friese Prentenkabinet in Liwwadden.

De bekende tekener Bulthuis het de tekening in 1789 bewarkt veur een uutgeven boek o.a. deur d'r meensken op te tekenen, wiels de gravure van K. F. Bendorp is. Op de omslag van dit boek is die tekening ofdrokt en omdat d'r nogal es twiefels bestaon over de ofbielding, mien ik dawwe him tegaere es goed bekieken moeten.

We zien dan de heufdbuurte van Wolvege van et westen of naor et oosten toe. Et schaad van de bomen, veuran op 'e straote, is daor et bewies van. Dit gedielte wodde in 1664 al bewoond deur et deftige volk van die daegen. De kaorte uut dat jaor geeft et staotige, dubbele huus veuran links dudelik an as de „Eigen Erfde State" van de Grietman Dirck van Baerdt. Waorschienlik woonde d'r in de tied dat de tekening maekt is. Duco van Haren, de ongetrouwde Grietman in de jaoren 1711 tot 1742. Et torentien dawwe boven et huus uutstikken zien is neffens een aere tekening uut et prentenkabinet van 1723, van zien woning. Bekend is dat dit huus een gevel an de Pieterslaene hadde. Laeter ston op dit stee de Eupenbaore schoele. Tegenworrig is et et N.V.V.-gebouw.

Tussen die twie kleine husies en et huus waor een plaanke tegenan staot, is de ingang van de Pieterslaene. Veerderop staot een huus wat naor veuren op 'e diek, waordeur ien raem naor et westen uutkiekt. Daor woonde doedestieds een lid van de femilie Wigeri, grootgrondbezitters in disse omstreken. In laeter jaoren ston daor et gebouw „Irene". Rechts zien we een paer huzen waorvan de bewoners in die tied oons onbekend binnen, mar rond 1825 woonde daor de netaris Attema. In 1900 hadde dokter Van der Sande daor zien praktiek en now woont dokter Colijn d'r. Van al disse mooie paanden is niks meer over. Ze bin sloopt en naor de eisen van de tied weer opbouwd, mar d

rooilijn van et huus van dokter Colijn is nog krek zo as in de tied dat de tekening maekt is.

Op himzels geeft et dörp een welvaerende indrok, mar et was een tied dat de regenten et veur et zeggen hadden. De riekdom en de welvaort zat mar in een stokmennig hanen en dat volk woonde in de kleine kern van de Wolvegaster heufdbuurte.

Van wie d'r allegaer woonden in et Wolvege van 1748, geven de quotisatiekohieren van dat jaor een goed bield. Disse belastingkohieren geven naost et beroep ok de welvaort van diegenen die anslegen waeren, an. Ieder mos, naor gelang zien inkommen, bi'jdregen in et totaolbedrag van 3.586 Carolusguldens en 8 stuvers, dat Wolvege opbrengen mos. Ok geven disse kohieren oons een inzicht in de saemenstelling van de huusholing, omdat kiender onder de twaelf jaor appat noemd wodden.

D'r bin dan in et dörp 137 heufden van gezinnen die belastingplichtig binnen, op een bevolking van 355 personen boven de 12 jaor en 122 kiender beneden die leeftied. De Grietman Jr. Onno Zwier van Haren springt d'r direct al uut. Hi'j is et hoogste anslegen, mar omdat hi'j vri'jwel nooit in Wolvege anwezig is, bin ze niet op 'e hoogte van de grootte van zien gezin. Hi'j is „welbegoedigt, dog is tegenwoordig afwezig, en buiten de provinti. Schoon in de Specien, 14 hoofden heeft laten aangeven, en heeft buiten twijfel 5 à 6 kinderen onder de twaalf jaar", staot d'r schreven.

Dat de Grietman buten zien ambtsgebied woonde, was hiel gewoon in die daegen. Ze hadden in et algemien wel een huus binnen de Grieteni'je - in dit geval „Lindenoord" - mar et regeren leuten ze an de sekretaris, de klarken en de bi'jzitters over. Ze beurden een tractement en hadden deurgaons nog een protte baenties, die ze veur een klein gedielte van et salaris deur een aander opknappen leuten.

Onno Zwier van Haren was hierop gien uutzundering. Hi'j woonde in Den Haag, waor hi'j een grote staot voerde mit vrouw en kiender, en pas doe hi'j in een onverkwikkelike familiegeschiedenis verward raekte, kwam hi'j veurgoed in Wolvege. Daor wijdde hi'j him hielemaol an de dichtkeunst, waor hi'j een groot talent veur hadde, en schreef drama's die hi'j in een eupenlochttheater in zien tuun opvoeren leut.

Daornaost hadde hi'j nog een groot talent om zovule mogelik boereplaetsen en laandbouwgronden in hanen te kriegen. In de

loop van de jaoren wodt zien bezit in dat opzicht als mar groter en veural in minne tieden, mit waetersnood, veepest of aere pestilenties die de boer treffen kunnen, is Van Haren d'r as de kiepen bi'j om et laand in hanen te kriegen. De pries die d'r veur geven wodt, is dan lege, waor dan de schulden van de boer mitien bi'j overneumen wodden. De boer is dan temeensen alles kwiet en meerstal staot hi'j een paer jaor laeter bi'j de diaconie of in een aander karkeboek as arbeider angeven. Mit et ofbetaelen van de schulden die ze overneumen hebben, maeken de hoge heren meerstal gien haost. Tien of twintig jaor nao dato is hiel gewoon.

Om naost die grote staot die de heren voeren ok disse ankopen nog te financieren, lienen ze links en rechts, en in de karkeboeken is nao te gaon dat vri'jwel elke karke „obligatieën" van Van Haren in de kaaste liggen het. De rentebetaeling is bedroevend en wodt bi'jtieden ok al tien-twintig jaor uutsteld en et is dan ok gien wonder dat in 1795 et volk d'r genoeg van kriegt en disse bestuurders votjaegt. De haat is zo groot, dat ze overal et woord „Grietman" van graf- en gedaenkstienen vothakken en zels de stien boven de ingang van de grote karke in Wolvege, die de eerste stienlegging van Dirck van Baerdt memoreert, moet d'r an geloven. Et woord grietman slaon ze d'r mit moker en breekiezer uut.

Uut et bield dat van de overige 136 belastingplichtigen naor veuren komt, kuwwe zien dat Wolvege een echt boeredörp was. Dat was al honderden jaoren zo west en dat zol et ok nog zoe'n 150 jaor blieven. Wel komt et as heufdplak van de Grieteni'j naor veuren. De secretaris Jr. J. Poppe van Canter woonde in Wolvege en regelde daor de zaeken mit hulpe van twie klarken, Deutelius en Van Riezen. Alle drie bin ze d'r wel boer bi'j. Pieter Nijenhuis was de generaal-ontvanger en d'r waeren twie executeurs veur et uutvoeren van de besluten. Zeker gien bes baentien, want de iene staot neteerd as „een arme man die sijr schulden niet kan betalen" en de aere verdient minder as een arbeider.

As notabelen bin d'r twie dokters en een netaris, die met een paer dikke boeren et bestuur van de karke uutmaeken. Ok hier staot aachter de naeme „hebbende ook boerkerie", wiels iene van de dokters, neffens et boek, ok nog hooltkoopman is. Alliend de domenee en de schoelemeester doen et zonder eer paer koenen. De domenee, G. Wesselius, kan et misschien ni

in overienstemming brengen mit de weerdighied van zien ambt en de schoelemeester, Wijbe Perfect, het zovule aere baenties dat hi'j d'r gewoon gien tied veur het. Hi'j is ok nog orgenist, koster en veurzanger in de karke, schrieft requesten veur de boeren en doet bosschoppen in Liwwadden. In dat laeste geval bi'j' toch zeker twie daegen onderwegens. Overal in de boeken kom ie zien naeme tegen.

Veerder is et grootste gedielte van de bevolking kleine boer van gering bestaon. Geld hebben ze niet, mar mit een protte gelok en nog meer deur altied en hadde te warken scharrelen ze wat veuruut. Een stok of tien boeren wodden boven de 40 guldens anslegen, mar bi'j een paer is d'r mar spraoke van „hebbende goed reeuw en beslag".

Deur de Schipsloot had Wolvege doe wel een betere verbiening kregen mit de rest van de perveensie, mar de twie beurtschippers hebben een kaorig bestaon, waoruut bliekt dat de haandel en et vervoer ok niet van grote omvang waeren. Ambachtelik was d'r ok nog niet vule te doen. De timmerluden waeren d'r boer bi'j en de vier schoemaekers konnen amper rondkommen. Wel bliekt hieruut dat de algemiene dracht doe nog schoenen en leerzen was. Dat waeren veur et wark lompe grovve dingen, mar de hogere staand hadde fijnere schoenen mit zulveren gespen. De kleermaekers en de wevers hebben et ok niet te roem, een lappe van een lappepoep en et spul dan zels maeken het vast veurdeliger west. De bakkers en de smeden gaot et wat beter; ze bin mit de harbargiers en de gottemaekers de middenstaanders die een knap stokkien brood verdienen kunnen. De waegenmaeker gong et ok goed en dat geeft toch weer een bield van Wolvege as verzorgingsplak. Van et aarme Wolvege alliend konnen disse meensken niet bestaon.

En al staot as ienigste die ondersteuning kriegt, de wedevrouw van Knelis Harms te boek, waordeur ze vri'j is van betaelen, toch kriej' de indrok dat de meensken et niet roem hadden. D'r was gewoonweg gien geld en d'r kwam niet genoeg van butenuut binnen. De veenderi'je gong buten Wolvege omme, d'r was wat bosbouw, mar al mit al gong d'r te weinig uut Wolvege weg dat geld opbrocht. Ien en aander bliekt ok uut de boeken van de karken. Et is een uutzundering as de hure van de boereplaetsen of et huilaand op 'e tied betaeld wodt. Vaeke moet de executeur d'r an te passe kommen om de centen binnen te kriegen. De karke het grös- en bouwlaand in eigendom, mar et

ligt bi'jtieden jaoren braok en dan is d'r amper geld veur et onderhoold van de karke. Om d'r zeker van te wezen dat de domenee zien salaris kreeg, gavven ze him een kaptaol an „Landschaps Olbligaties" waor hi'j zels de rente van beuren kon. Hi'j mos et wel zels haelen in Liwwadden of 't Veen, mar daor kreeg hi'j dan weer een kleine vergoeding veur. As domenee gien tied hadde, gong de schoelemeester en dan kon die ok weer wat bi'j zien inkommen optellen, dat te schatten is op zoe'n twiehonderd gulden in et jaor.

Veerder perbeerde iederiene mit hadde schreppen zovule mogelik uut zien hoekien grond te kriegen. In die tied kwammen ok de eerappels meer in de belangstelling as volksvoedsel en die vulden in ieder geval de maege. Et schaop of de arbeiderskoe - de geite - mos veur de melk zorgen, mar reken mar dat et bi'j een protte meensken op et aende van de winter schraol was. Dan was et eerpels mit zoerstip, want centen veur de bakker en de gottemaeker waeren d'r niet meer. Praot me niet van die goeie oolde tied !

De revolusie in 1795 en daornao de Fraanse overheersing het ok Wolvege niet onberoerd laoten, mar veur de Stellingwarver boer is d'r niet zo vule veraanderd in die jaoren. Doe de Fraansen wegtrokken, hadden ze allegaere een aachternaeme en de regeerders waeren wat of van et iewige „eerst ik en mienen", mar de maatschappij bleef zoas hi'j uuteindelik altied west hadde. Enkelden zatten veuran an de ruif, mar et grootste pat van et volk mos him zels mar redden.

De waetersnood van 1825 (1)

Op 5 feberwaori 1825 ston et zeewaeter zo hoge in Wolvege, dat een paer bewoners van et oostaende - de Hisseburen - mit een turfbok deur de straote boomden en him vaastelegden an de klinke van de deure van et kleine husien, dat ston waor now de boekhandel Zwikstra is. Hiel Wolvege ston onder waeter die verschrikkelike zaoterdagmorgen. Op sommige plakken wodde een diepte van twie ellen meten en op et hoogste punt van et dörp ston ok altied nog een drie palm waeter. Ze hadden doe een minne naacht had en gien meens hadde een oge dichte daon. Een naacht, die veurof gaon was deur een dag vol spanning en benauwdhied. Al een paer daegen hadde een zwaore zuudwesterstorm over de Stellingwarven gieseld. Veural de bos hadde overal slim te lieden had. Bomen waeren ofknapt as waeren et rietstengels. En de wiend hul mar niet op. Diezelde storm jachtte ok et waeter in de Tjonger en de Lende op en daor kwam bi'j, dat deur al de regen van de laeste tied ok al een protte waeter van de hoge grond van Ooststellingwarf naor beneden kwam. De dieken hullen et nog al, mar overal om Wolvege henne ston et al blaank. Op 'e utterdieken ston zeker al een dikke meter waeter. Et slimste was dan nog, en daor hadden ze in Wolvege doe nog gien weet van, dat d'r een metershoge vloedgolf tussen de eilanen deur de Zuderzee binnendrongen was. In gien jaoren was de zee zo hoge west!

De hiele dag was et onrustig west in et dörp. Op 'e weg stonnen overal meensken mit mekaer te praoten over wat d'r toch gaonde was. Morgens was d'r nog volk uut de Westhoek in Wolvege west. Et waeter ston daor ok overal slim hoge, mar de Lendiek hul et nog, hadden ze zegd. Mar tegen de middag koj' in et dörp, deur et bulderen van de storm henne, et kleppen van klokken heuren en dat was toch een teken dat d'r wat gaonde was. Dat et hoog waeter om Wolvege henne was, daor waeren ze wel an wend, daor hadden ze elk naojaor mit te doen. Trouwens daor hadden aenlik alliend de boeren mar last van. Wolvege zels lag op 'e hoge zaandrogge en ok de buurten Oppers en De Haule kregen gien last. Mar disse keer waeren ze d'r niet gerust op. Dat klokkekleppen deugde niet. Dit kwam niet goed. De postkoetse uut Stienwiek, die aere daegen tegen twaelven altied stopte bi'j de harbarge van Köpffer an de

De ienigste tekening van de waetersnood van 1825. Waor et percies west het is niet te aachterhaelen, mar et was doe een minne boel in Weststellingwarf.

Waetersnood in Weststellingwarf in 1911. Altied hewwe hier last had van et hoge waeter en elke winter stonnen de buitenlanen blaank. Hier is dat in Spangehoek et geval.

Hisseburen, was nog niet ankommen en ok die uut 't Veen hadden ze nog niet zien. Gister waeren ze ok al laete west en in de berichten die ze brochten, was al spraoke van schae an de zeedieken. Et waore wussen ze ok niet te vertellen, mar wel was et waeter overal butengewoon hoge. Veural bi'j Meppel was et iene waetervlakte west. En de weg? Praot me d'r niet van..... gien deurkommen an en alliend mit twie ekstra peerden waeren ze tot Wolvege kommen. Ok over et waeter was d'r gien verbiening meer. De beurtschipper op Liwwadden, Pieter de Jong, was woensdag al veur de wal bleven: hi'j duste et niet meer an. Wietse Postumus, die de Sneker beurtdienst hadde, was wel vertrokken, mar was aachter de Ni'jlaemster brogge liggen bleven. Et was niet vertrouwd west. Ze konnen gien wal meer zien. Middags tegen een ure of drie zette een protte volk op 'e grote karke an. Morgens in de vroegte, et schiemerde nog mar krek, waeren d'r al een stok of wat manluden naor boven gaon om de wacht te holen op 'e omloop van de toren. Tegen koffietied was iene van de wachters even naor beneden kommen. Ze zaggen wel overal waeter, mar veerder nog niks gien bizundere drokte, hadde hi'j zegd. Laeter was hi'j weer naor boven klauterd mit een ketel hiete koffie veur zien maoten. Et was daor haost niet te wezen mit de hadde wiend vol op 'e huud. Mar now raosden ze wat naor beneden en ie zaggen heur staon te wiezen: d'r waeren twie mannen op peerd in antocht van de kaant van Ooldetriene of. Een dik half ure laeter waeren ze bi'j de karke en ze vertelden de Wolvegesters, dat de zeediek bi'j Blankenham deurbreuken was en in de Lendiek bi'j Sliekenborg zat een gat van wel 100 elle. Sliekenborg was hielendal overstroomd deur et zoolte waeter uut de Zuderzee en zi'j dochten dat daor gien meenske et d'r levend of brocht hadde. Ze wussen nog niet dat ok de zeediek tussen Schoterziel en de Lemmer op drie plakken wegsleugen was. In Spange, Scharpenzeel, Langelille en Munnikeburen steeg et waeter mit de menuut. Et kwam van twie kaanten opzetten. De slaoperdiek bi'j Ooldetriene hul et nog al, mar as die d'r an gong, was d'r veur Sunnege en Wolvege gien redden meer an. Op de oolde Weerdiek tussen Ooldelaemer en de Boverweg onder Ooldetriene mossen ze mar niet rekenen. De koeriers wodden naor de vergadering brocht van et Grieteni'jbestuur in de rechtkaemer van de harbarge van Blinksma. Daor konnen ze heur verhael nog es doen en konnen ze ok een betien bi'jkommen. Onder de

voet hoge en in de huzen die nog overaende staon, zitten de meensken op 'e zoolder op hulpe te waachten. De grietman Nicolaas van Heloma het de hiele naacht mit zien wethoolders in de weer west om te perberen een overzicht te kriegen van wat d'r gaonde is. Ze begriepen al gauw, dat ze disse perblemen niet alliend oplossen kunnen en d'r wodt dan ok besleuten om een koerier naor Liwwadden te sturen en daor an te kloppen om hulpe. Een flinke jongkerel wodde d'r op uutstuurd om te perberen in 't Veen te kommen en van daoruut naor de hoofdplaets deur te reizen om de overhied op 'e hoogte te brengen van de ramp die Weststellingwarf troffen het. Hi'j moet, op peerd, perberen om bi'j Berkoop over de Tjonger te kommen en dan over Mildam of Katliek op 't Veen an. Hi'j het een minne reize en pas laete in de aovend komt hi'j doodop in 't Veen an, waor een aere bode veerder gaot en de tieding naor Liwwadden brengt. Pas de aere morgen kommen ze daor op 'e hoogte van wat d'r in de zwaorst troffen grieteni'j van Frieslaand gaonde is.

In Wolvege was in de loop van de morgen de beurtschipper Pieter de Jong d'r al op uutgaon mit zien schip om te redden wat d'r te redden vul. Vanof de toren hadden ze overal meensken op 'e dakken van de huzen zitten zien. In Hoolt- en Ni'jhooltwoolde haelden ze in de loop van de dag drieëntachtig mannen, vrouwen en kiender van de dakken of de zoolders. Ze wodden naor de karke brocht, waor doe al meer as vierhonderd meensken een onderdak vunnen hadden. Tegen de aovend kreeg De Jong een ni'je bemanning an boord en trok hi'j d'r weer op uut. In Ni'jlaemer troffen ze in een huus ienendattig meensken op 'e zoolder. Zeuvenentwintig nammen ze mit, de aeren wollen niet: ze dochten dat ze et wel opredden zollen. Et vul ok niet mit om alles zo mar op te geven. Pieter en zien mannen leuten eten en drinken veur heur aachter en vaerden wieder. Bi'j een alliendstaond husien heurden ze om hulpe roepen en kregen ze deur een gat in et dak nog op et nippertien een oolde vrouw in de boot. Evenpies laeter zakte et dak in. Twie ure naachs waeren ze weer in Wolvege en om drie ure gongen ze d'r weer op uut. Weer naor Ni'jhooltwolde. Daor vunnen ze een oolde vrouw en een klein maegien, die doodsbenauwd op een zoolder zatten. Ze waeren niet meer bi'j machte om om hulpe te roepen. Onder in de kaemer dreef de ienentachtigjaorige boer, Lute van der Schoot, die mit een breuken bien in de bedstee legen hadde

bedrieven deur kwam d'r een bericht van de toren: et waeter om Ooldetriene henne kwam now hadde opzetten. Et kon gien meenske heugen, dat et waeter ooit zo hoge west hadde. In Wolvege gong et volk maotregels treffen. Pattie brochten et huusraod al naor de zoolder. Aanderen wollen d'r nog niet an: op et hoge gedeelte hadden ze nog nooit gien last had. Daor zollen ze grif gien waeter kriegen. Mar et pakte aanders uut! Tegen vuuf ure wodde de klokke klept: de slaoperdiek hadde et niet hullen, d'r was een gat van zeker 200 elle in sleugen. Doe besefte iederiene in Wolvege, dat et veurgoed misgong en dat d'r een ramp veur de deure ston.Overal waeren ze now doende mit et huusraod en veural perbeerden ze de winterveurraoden eerpels en gruunten in 't vat naor de zoolder te kriegen. Ok de branige mos dreuge blieven as et kon. Een enkeling perbeerde nog om een diekien om huus henne te leggen, mar al gauw bleek dat onbegonnen wark. Om half zesse was et opiens overal waeter. Et was krek of et zomar overal weg kwam. D'r was gien holen meer an en om half negen hebben de meerste inwoners heur toevlocht zocht op 'e zoolder. Et is now hielendal duuster, mar gelokkig flauwt de wiend wat of en et liekt wel, dat et waeter niet vule hoger komt. Boeren bin doende mit et vee. Hier en daor staot et tot de hals in et waeter. Waor mogelik, drieven ze et naor de karke, die dankzij de veuruutziende blik van oonze veuroolders, hoge boven et waeter uut, op de keunstmaotige heuvel staot. Nog altied klept de klokke en de bewoners van de wrakke husies en tenten in de veenderi'jen om et dörp henne kommen in punters en baggelbakken naor et ienigste dreuge plak in de vere omkrieten. Uut de raemen van de karke schient een vael locht. Binnen bin ze drok doende om de boel veur mekaer te maeken. De grote kachels wodden opstookt, d'r wodt koffie zet en manluden scharrelen in een turfbok, waorin een veenbaos mit zien volk naor Wolvege kommen is, deur et dörp op zuuk naor stro en dekens. Domenee Haga staot, ondaanks zien zwakke gezondhied, op 'e stoepe en ziet overal weg lochies op him ofkommen. Hi'j zet de deure van zien karke wiedwaegen eupen. Et zol een zwaore naacht wodden..... De aere morgen hadden al meer as 300 meensken onderdak in de karke vunnen. De hiele naacht deur bin ze van alle kaanten op Wolvege ankommen. Veural de dörpen in de Westhoek hebben slim leden en d'r is gien huus of et is zwaor beschaedigd. In de dörpen noordelik van Wolvege staot overal et waeter tot acht

As monumenten staon de prachtige oolde waetermeulens nog om Wolvege henne, mar de dreigende regenwolken d'r boven zetten heur niet meer an 't wark.

en jammerlik verdronken was. Elk huus deden ze now an en ze vunnen nog negentien meensken die an 't aende van heur krachten waeren. Op 'e laeste reize haelden ze nog twaelf ongelokkigen uut de karke van Ooldelaemer. Waor de meensken dochten dat ze et nog wel redden konnen, wodde eten en drinken aachterlaoten. Veural dat laeste was slim belangriek, omdat et zoolte zeewaeter al et waeter uut putten en regenbakken bedurven hadde.

Nuvere dingen vullen d'r vanzels ok veur. Jan de Roos, een veenarbeider in Ni'jtriene, zag middags onder 't eten dat er inienen waeter op 'e vloer van de kaemer kwam te staon. Hi'j zat mit de vrouw en zes kiender om 'e taofel en et waeter kwam zo vlogge, dat ze mossen maeken dat ze in een klein puntertien kwammen, dat in de sloot naost et huus lag. Binnen tien menuten dreef de taofel mit alles wat d'r op ston, deur de kaemer. Doe ze markten dat et waeter zoolt was, begreep Jan wel dat de zeediek deurbreuken was. Hi'j bun de punter an de ziedkaant van de tente (dat is een hoolten turfgrevershusien) in de li'jte vaaste en wol et zo nog even anzien. Wat ze griepen kund hadden, was nog gauw naor et zooldertien toogd, want dat wollen ze zo mar niet aachterlaoten. Mit angst en beven zatten ze daor aovens om zes ure nog. Doe vuulden ze inienen een schok, een stok van et dak raekte los en dreef vot in de hadde wiend. Even laeter kreeg Jan et gevuulte dat ze niet meer op etzelde plak waeren. Hi'j zol wel mis wezen, want de punter zat nog an de tente vaaste. Mar doe ze mittertied een waetermeule hieltied dichterbi'j kommen zaggen, kregen ze in de gaten, dat ze mit huus en al votdreven waeren ! Et was intied donker wodden en ze hadden d'r gien begrip van waor ze belanen zollen. Wel heurden ze de klokke van Wolvege kleppen, mar ze konnen niks doen. Ze waeren an de elementen overleverd. Tegen twaelf ure in de naacht raekten ze bi'j Sunnege an de grond naost een boereplaetse. Daor kregen ze onderdak op 'e huizoolder en konnen ze wat eten en drinken. De tente dreef laeter bi'j Ooldelaemer tegen een schure en sleeg hielendal uut mekaer. Een aere tente gong et beter of. Die dreef ok los, mar doe hi'j bi'j de Lendiek an de grond raekte, hongen de schilderi'jgies nog an de mure en et spek in de wieme!

was et gewoonlik al van oktober of allegaer waeter. Et pad naor de weg was dan al niet meer te bruken en de kiender mossen mit Fokke mit in de punter naor de Weerdiek, om naor schoele te gaon. D'r zol een ni'je weg kommen van Wolvege of bi'j de Ooievaar langes op de Schoterbrogge an. As die klaor was, zol heur dat een stok schelen, mar veurlopig mossen ze et nog mit et oolde pad over de Mienthe doen. En now, begin feberwaori, hadden ze al daegen lange hadde wiend en regen had en et waeter was hoger kommen as aere jaoren. Fokke vertrouwde 't niet: de Tjonger kon nooit zovule waeter verwarken; neffens him hadden ze mit een paer ure et waeter om huus henne, as et zo deurgong! Middags nao et eten was hi'j begonnen een diekien om et huus henne te leggen. Vule zol et wel niet uuthaelen, mar et slimste kon misschien een betien keerd wodden. As de wiend wat ommegong, hadden ze kaans dat ze de boel in huus en de stal dreuge hullen. Mar et bleek onbegonnen wark. Hoger en hoger kwam et waeter en al gauw leek et heur beter toe, dat ze alles mar naor de zoolder brochten. De kiender, veural de kleinsten, wodden bange: ze vuulden et gevaer! Kleine Jehannes goelde om zien knienen, die butendeure in 't hokke zatten. Zien vader haelde ze in huus in een grote turfkörf en stuurde et kleine grut mit knienen en al naor boven. De aandere kiender hulpen mit om alles naor de zoolder te togen. De wintereerpels kwammen onder de bedstee weg, de potten mit inmaek uut de kelder en alles gong bi'j et smalle trappien op naor boven.

Butendeure kwam et d'r intied min veur te staon. Et leek wel dat et waeter niet alliend meer van boven of deur de Tjonger kwam, mar dat et ok van et westen uut opzetten kwam uut et Tjeukemeer. Tegen de aovend stonnen de koenen in de stal al in 't waeter. Fokke hadde ze nog mulken, de melk ston in de emmers ok al op 'e zoolder. Onder de bedrieven deur was et hieltied hadder wi'jen gaon en raosde d'r een zuudwester storm om et huus henne. Mit angst en vreze hullen ze et waeter in de gaten, dat hoger en hoger kwam. Tegen een ure of negen stroomde et deur de ruten de kaemer in. Waedende deur et ieskoolde waeter gong Fokke naor de stal om de koenen de kop op te bienen. Daor markte hi'j dat et waeter brak was en dat beduudde dat de zee- of de Lendedieken deurbreuken waeren en dat et een ramp wodden zol. Hi'j keek et nog evenpies an en doe nam hi'j et zwaore besluut de koenen los te snieden en naor

De waetersnood van 1825 (2)

Disse waetersnood was de grootste ramp die Weststellingwarf ooit troffen het. Negen meensken kwammen d'r bi'j omme, wat vanzels et slimste was. Mar ok 825 koenen, 349 jaorlingen, 195 pinken, 27 kalver, 279 schaopen, 60 varkens en 19 peerden bin verdronken. An turf spoelde 20.354 roe vot, 1000 koesetens hui gong verleuren, krek as 69 körven mit bi'jen... In geld uutdrokt was de schae 317.143 gulden. Een geweldig bedrag veur die tied. Laeter is een gedielte an schaedeloosstelling betaeld van et geld dat deur et hiele Nederlaanse volk bi'j mekaer brocht was. Mar toch bin d'r hiel wat kleine boeren mit in de onderwal raekt en ze bin d'r nooit weer bovenop kommen.

Et beste veurbeeld da'k daorvan geven kan, is et verhael over de belevenissen van Fokke Gouma, een boer (waor aenlik „tien" aachter heurt, mar et is femilie en dan wi'j' die kaant niet op!), die op een spullegien van Nicolaas van Heloma woonde, een aende aachteruut in Ni'jhooltwoolde, bi'j de Metwostsloot op 'e Schoterzanen, zoas ze doe zeden. As centrale feguur neem ik dan mien overgrootmoeder Jehanne Fokkes Gouma, doedestieds een maegien van dattien jaor. Mit zes zusters en iene breur was ze opgruid in de ienzemhied, daor an de Tjonger. In Ni'jlaemer hadde ze naor schoele west, mar ze was now zo veer henne, dat ze zol heur in de meimaond besteden bi'j een boer. Vader hadde et al zwaor genoeg, die kon niet iewig veur heur zorgen blieven. Hi'j zat wel niet op zoe'n hoge hure, mar et was toch scharrelen om deur de tied te kommen. Zeker, hi'j hadde vuuf koenen op 'e stal, mar vraog niet wat d'r an schrappen en schreppen veurofgaon was. Et was ja altied warken veur Fokke, morgens wiet hoe vroeg d'r uut om de beesten te beredderen en te melken. Gauw wat thee en een paer plakkies bolle en dan naor de veenderi'je op 'e daghure. Dan ston de vrouw veerder de hiele dag alliend veur alles. De ooldste maegies, hoe klein ze ok nog waeren, lichtten heur wel een betien de haand, mar 't kwam toch hielendal op heur daele. Nao de huusholing nam et verwarken van de melk de meerste tied. Beste botter maekte ze, heur pries was altied goed bi'j de koopluden. Dat mos zo blieven, mar vraog niet wat dat alliend al veur zorg gaf. En veural bi'j de winter hadden ze et daor zwaor op 'e Schoterzanen. Nog gelokkig dat et hiem wat hoge lag, mar honderd meter om huus henne

schaop op 'e zoolder kregen. Et was et ienigste stok vee dat him overbleven was. Daor kon hi'j dan weer opni'j mit beginnen, weer hielendal van onder op... Mit een vertrokken gezichte keek hi'j naor zien vrouw, waor hi'j altied zovule steun van had hadde. Stille zat ze veur heur uut te kieken mit de drie maegies dichte om heur henne. Traonen om wat ze verleuren hadden, kwammen d'r niet. Die waeren al lange opdreugd in de hadde stried van op- en ofgang in et arbeiders- en boereleven hier in de Stellingwarven. Zo lange as et heur heugen kon, was et al zo gaon. As et een posien goed gong, kwam d'r weer een overstroming of een uutbasting van de veepest om van et gesteel en geplunder van vremd soldaotevolk mar niet te praoten. Waj' dan weer „ridder te voet" en haj' alliend nog een paer roe laand overhullen, dan waeren de laandheren in Wolvege wel zo goed om je dat veur een griepstuver of te kopen. En dan waj' weer krek liekeveer as waor je begonnen waeren!

Moeder wus percies wat d'r in zien heufd ommegong. Niet veur niks hadden ze tegaere vuuftien jaor in die wilde woesteni'j van et veenlaand woond. Ze hadde mit him te doen, mar wat konnen ze aanders nog as bidden veur et behoold van heur leven en dat van die kleine stumpers daor onder de dekens? Ze sleupen wel deur alles henne, mar toch waeren ze onrustiger as aere naachten. Mit de drie maegies vouwde ze de hanen. Vader hul even de pette veur et gezichte en dit stille gebed gaf heur de kracht om de zaeken rustig onder ogen te zien. „An now toe hewwe mekaer nog, Fokke," zee moeder, „lao'we d'r et beste van hopen. As 't eerst mar weer dag is, dan zal d'r wel hulpe kommen."

Dat was ok inderdaod et geval. Et schiemerde nog mar krek, doe ze iniens deur et gegoel van de wiend henne butendeure roepen heurden. „Fokke... libje jimme nog?" Een straol van hoop op redding scheut deur heur henne. D'r was volk buten.

Nog veur et anbreken van de dag waeren vier man uut Ooldeschoot, dat deur de hogere ligging niet zovule last van et waeter hadde, d'r op uuttrokken. Onder leiding van de veenbaos Foppe Bienema waeren ze de Tjonger oversteuken. De wiend was naor et noordwesten dri'jd en zo goed en zo kwaod as 't gong, leuten ze heur veur de wiend of drieven op 'e Schoterzanen an. Een meter of twintig veur et huus van de Gouma's raekten ze vaaste, mar mit een baggelbak, die ze mitsleept hadden, raekte iene van de mannen vlak bi'j 't huus.

buten te drieven. Misschien hadden ze daor nog een kaans op ien' of aandere meniere.

Mit muite kreeg hi'j de staldeure nog eupen en vrotte ze stok veur stok naor buten, waor ze al gauw in et duuster votraekten. De laeste, een hiele beste koe, kwam nog even weeromme en zwom tussen de stal en de huimiete deur. Doe verdween ok die veurgoed uut et gezichte. Breuken waedde Fokke naor de trappe en klom op 'e zoolder. Daor kon hi'j him verstrupen en zette hi'j him daele bi'j vrouw en kiender.

Jehanne Gouma het laeter vaeke verteld, dat ze mit heur vader en moeder, zes zusters en iene breur een slim minne naacht had hebben, op 'e zoolder van dat boerespullegien buten Ni'jhooltwoolde. Om et huus gierde de zuudwesterstorm en hieltied heurden ze wrakhoolt, dat op 'e woeste golven andrieven kwam, tegen de hoolten schure of tegen et huus an rammeien. Beneden heur in de kaemer kletste et waeter henneweer en iederkeer bonkte de taofel, die deur de kaemer dreef, tegen de bedsteedeuren. O, die angst of de boel et holen zol. Ze wussen: as de muren et begeven zollen, waeren ze reddeloos verleuren. Ze zatten op 'e zoolder wel dreuge, mar dat was ok alles. Et was d'r koold en vuur konnen ze niet maeken. Et was nog een gelok dat vader in de haast strowissen onder de pannen steuken hadde, omdat de grote kiender boven slaopen mossen.

Moeder zat mit de drie ooldsten bi'j een keerze, die onrustig flakkerend een betien locht gaf. De kleinties hadde ze op bedde kregen en die waeren in slaop sukkeld. Die hadden nog gien weet van al de ellende, die in een paer ure over de huusholing kommen was. Kleine Jehannes hadde de körf mit zien knienegies veur et bedde trokken en zien ienigste zorg was of hi'j morgen wel wat hui veur de beesten vienen zol. Vader kon gien ruste vienen, hi'j leup de zoolder mar op en daele. An de li'jkaante hadd'ie een panne opscheuven, om te kieken hoe as et d'r butendeure veur ston. Hi'j zag dat de oolde liendeboom naost huus ommewi'jd was en van et vuurhokke was niks meer te bekennen. Mar dat was et slimste niet. Alles waor ze al die jaoren veur vrot hadden, was in een paer ure verleuren raekt.

Zien koenen, waor hi'j zo wies mit was, waeren verzeupen en et laand was wiet hoe lange bedurven deur et zoolte waeter. Wat zol d'r van zien boeregerief overbleven wezen en van 't ark in de veenderi'je...? Op et laeste mement, intied dat hi'j mit de koenen an de gang was, hadde zien vrouw mit et ooldste maegien nog et

d'r nog waeter over de raand van de bok henne. Pattie begonnen dan te jammeren, dat ze verzeupen en dat ze zo bange waeren. „Jimme habbe herten as hinnepieken!" bulderde Bienema heur toe en doe bedaerden ze wat. In Ooldeschoot bin ze doe in de karke van et nodige veurzien en laeter bin ze nog hier en daor bi'j meensken onderbrocht.

Doe et waeter zakt was, bin vader en moeder weer naor et huus gaon. Et ston nog overaende, mar dat was ok alles. Et schaop en de knienen zatten nog op 'e zoolder en hadden et d'r levend ofbrocht. Veerder was alles vot. „Ik zie vader en moeder nog ankommen," vertelde Jehanne Gouma dan. „Vader hadde de körf mit knienen op 'e nekke en moeder hadde et schaop an een touw." Et huus is doe sloopt en wi'j bin in een arbeidershuus an de Weerdiek in Ni'jhooltwoolde wonen gaon. We waeren weer zo aarm as Job!

Deur de grote waetersnood in et jaor 1825 waeren d'r in Weststellingwarf honderden die heur lot deelden.

Op zien roepen zag hi'j al gauw een aarm deur et gat in de pannen stikken! Vlogge wodde d'r meer ruumte maekt in et dak en et was moeder, die heur mit iene van de kleinties op 'e aarm as eerste zakken leut in et wankele vaertuug. Zes keer mossen ze mit de baggelbak henneweer veurdat ze allegaere in de turfbok zatten. Vader hadde as laeste nog kaans zien een toppe hui veur et schaop en de knienen daele te smieten. Ze konnen ze niet mitnemen en mossen d'r et beste mar van hopen. Tegen de wiend in zaggen ze gien kaans mit de bok op Ooldeschoot an te kommen. Doe besleuten ze om te perberen him veur de wiend of naor de oolde Mientheplaetse drieven te laoten. Die zaggen ze in de veerte tussen de hoge bomen d'r omme henne nog overaende staon. Vader, die daor op 'e lanen goed bekend was, wees zoe'n betien de weg, want as't kon, mossen ze boven de vaaste haegen blieven. Boven de petgatten zollen ze et kontakt mit de grond verliezen en dan zol de bok niet bi'j te sturen wezen! Mit een hoop gemattel kwammen ze zo veer henne, dat ze an de li'jkaante van de plaets de bok vaaste kregen. Deur een gat in et dak kwammen ze doe op 'e koezoolder, waor ze onderdak kriegen konnen. Veul verbeterd was de toestaand trouwens nog niet, mar in ieder geval ston de Mientheplaetse steviger op 'e muren as heur eigen huus. D'r was al meer volk, zodat ze mit achtentwintig man daor zatten. Vule te eten was d'r niet, mar een veurdeel was dat d'r tegen et rookhokke an een kachel ston, zodat ze wat waarmte hadden. Daor hebben ze doe ok nog van wat mael en waeter pankoeken bakt. D'r zatten meensken bi'j die zo goed as gien kleren an hadden, zo hadde was et gaon!

Weer gongen ze een bange naacht in. Et weer was wat beter wodden, mar de onzekerhied van hoe et kommen zol, hul iederiene uut de slaop. Ze kregen ok gebrek an drinkwaeter. De aere morgen wodde dan ok besleuten om te perberen in Ooldeschoot te kommen. Bienema vreug an Fokke of hi'j et waogen duste om de bok daor henne te bomen. D'r zatten now nog meer meensken in en ze mossen secuur boven laand blieven; as de vaerboom gien grond meer kreeg, konnen ze et stuur d'r niet in holen.

Ze mossen et mar waogen, vun vader en weer was et moeder, die as eerste van et dak in de bok stapte. Veur dat goeie veurbeeld het Bienema heur laeter nog mit een rieksdaelder beloond. Ze hadden een muilike reize en zo now en dan sleeg

Van Schootslaene

Van al die oolde patties en laenen zo in en om Wolvege henne hewwe as schoelejongen toch altied een protte wille had, veural van de Van Schootslaene, zoas 'hi'j doedestieds hiette. Tegenworrig hiet dat oolde zaandpad hiel deftig „Dr. Dreeslaan", mar daor kan 'k mar niet an wennen, ondaanks et feit dat d'r niks meer over is uut de tied van zo om 1910 henne. Op et veuraende bi'j de Van Harenstraote staon nog een stokmennig van die oolde husies die d'r doe ok al stonnen. Een enkelde staot al leeg en waacht doodmu op 'e sloper, die mit moker en breekiezer klaor staot om de boel op te roemen.

Een slim oold pad, de Van Schootslaene. Op de kaorte van Schotanus uut 1692 staot et al angeven as een mennige. Een boerepad deur de bos mit an weerskaanten hier en daor een stokkien bouw- of gröslaand. Iewen hebben de peerden de gewassen, hoge optast op de zwaore waegens, deur de diepe waegensporen naor et dörp sleurd. Waegens vol rogge, boekweit, hui, knollen of hakhoolt, van morgens in de vroegte tot in de laete aovend, want d'r mos hadde en lange warkt wodden in die daegen. „Je kriegen et niet veur niks," zeden ze berustend.

In et oolde Wolvege waeren d'r meer van die bospatties zudelik van de Hoofdstraote. Hiel vroeger was et daor allegaer bos, die staodigan rooid wodde deur de altied gebrek an laand hebbende boeren. Om zoe'n perceel leuten ze dan een boswal staon en zo ontston et cultuurlaandschap dawwe hier zo goed kend hebben. Op et aende van al die bospatties verdween de bos en kwammen je bi'j de huilanen en de moerassen van de Lendevallei.

Waor now de Rozenstraote is, was in 1910 nog een karrepad dat deurleup tot aachter de Ni'je Aanleg. Bi'j villa „Helios" hul doe de bebouwing op en tussen daor en de Aanleg was et dan in de zoemer ien groot roggeveld.

An de aere kaante van de Rieksweg haj' dan eerst de Van Schootslaene en veurbi'j Lindenoord de Breuningslaene. Tegenworrig kennen we die as de Sportlaene. Weer wat veerder koj' et Langepad aachteruut op 'e Heide an, een pad waor niks van overbleven is, mar dat doe nog deur een dichte bos leup. Dan hawwe as laeste, wat et dörp anbelangt, nog een pad naor De

Gezicht op 'e Van Harenstraote in 1888. Rechts et huus van dokter Colijn. Daor tegenover de ingang van de Pieterslaene. Van oolds et centrum van et dörp.

Et gemeentehuus in 1885. Links de harbarge van Padberg. In de opkaemer het et grieteni'jbestuur nog vergaederd. Daornaost is now de apteek Vervloet.

onderwarp van heftige discussie. Nog zie ik zoe'n veurvechter veur een betere wereld mit de voeste in de hoogte op de warkbaanke staon. Hi'j bulderde et uut: „Wi'j, de nationale, de internationale en disse stroschure van Van der Voort, wi'j moe'n mit mekeer de wereld veraanderen en Sjors moet mar es mit Troelstra praoten en zeggen dat de hiele stroschure aachter him staot." Oonze eerste poletieke opvoeding hewwe in die stroschure had, kuwwe wel zeggen, mar ja, je konnen mekaer daor haost niet zien van et stof en de wereld lag oons ok nog wel naor 't zin, dat nao zoe'n uutbasting trokken we al gauw weer veerder de laene in. Daor was et nog helder en fris !

Op et plak waor now de biebeltheek is, was doe een mooie diepe sloot mit zok helder waeter, dawwe d'r zo uut drinken konnen. Die sloot leverde oons ok de salemanders veur de as aquarium inrichte stopflessen en jampotties, die we op oons kaemertien op 'e veensterbaank staon hadden. In et veurjaor zat d'r kikkerrit bi'j de bult en thuus volgden wi'j de ontwikkeling van dril tot klein kikkertien. Smaekelik drinken uut die sloot zuj'm now wel zeggen. Och, wi'j duupten de klompe vol en dronken him mit smaek leeg en d'r is oons bi'j mien weten nooit wat van overkommen.

Te eten was d'r ok wel wat bi'j de laene langes. Overal stonnen brummelpollen, we wussen boompies mit haezelneuten en wat was de rogge lekker, die aj' zo uut de aore plokten ! Van een hoekien eerpels rooiden we een struke en we poften de eerpels in een vuurtien. Op 'e hoogte waor now de Oranje Nassaulaene is, lag, verscheulen aachter de boswal, altied een kaampien knollen. Op schoele leerden we dat d'r niet alliend rogge en boekweit verbouwd wodde op de zaandgronden, mar ok sparre en knollen: „als groenvoer voor het vee", wodde d'r aachteran zegd.

Hier waeren et van die hadde, platte knollegies, verrekte lekker zo uut de haand weg. We smikkelden de man zo mar een stok of tiene op. Evenpies schone vegen bi'j de broek langes en dan hap ! D'r bleef dan wel wat zaand an zitten, mar „zaand schoert de maege", wodde d'r altied zegd en we hadden d'r nooit gien last van. Toch haj' nao tien knollen al gauw argens aanders last van. Een paer ure nao et diner kreej' - hoe za'k et netties zeggen - een betien een wienderig gevuulte in 't lief. Aj' dan thuuskwammen, perbeerden je wel om die wiend „op 'e sokken" lopen te laoten, mar et duurde vaeke niet lange of d'r

Heide en De Mienthe, daor waor now de Julianaweg is. Van al die laenen is mi'j de Van Schootslaene altied de dierberste west. Daor hebben wi'j as jongen et meerste speuld en beleefd. Ieder ure dawwe vri'j hadden, waeren we daor te vienen. Daor kwam et koppeltien bi'j mekaer !

Altied hadden we een vaast pergramme, veurdawwe d'r waeren. Eerst mossen we evenpies bi'j bakker Baljé om de hoeke kieken of d'r nog een stokkien kostekoeke of kon, en dan aachteromme naor boer Blaauwhof. Ik zie nog dat oolde peerd veur me, dat dag in dag uut in de karnmeule zien ronties dri'jde.

De boerkeri'je, die mit de aachterkaant op de Van Schootslaene uutkwam, staot d'r nog en is ok nog as zodaonig in gebruuk, ik daenke as de laetste in et woongedeelte van Wolvege.

Nooit sleugen we et over om daor evenpies te kieken, awwe d'r langes kwammen. Et was donker in dat karnhokke. Staodig sjokte et peerd, dat de karnmeule in beweging hul, altied mar deur in de ronte. Onder oons jongen gong et praotien, dat et een bliend peerd was, omdat et aanders dwiel wodde van al dat dri'jen. De karnmeule kreunde en knarpte en in de karntonne rommelde de grote stamper, die an ien stok op en daele gong, altied mar deur.

Een enkelde keer kregen we wel es een nappe mit soepe, mar wat daor now percies gaonde was, begrepen we niet. We hadden medelieden mit et oolde peerd en we bleven d'r nooit lange. Op oons aere vaaste adres was meer te beleven.

Waor now de aachterkaant van de gerage van Troost en De Boer is, ston een hoge hoolten schure. In dat gebouw, dat volpakt was mit stro, was doe iene van de belangriekste industrieën van Wolvege vestigd. Et was de stroschure van Van der Voort, de koopman in meubels. Bi'j honderden wodden daor van die keihadde vierkaante strometrassen maekt, die deur et hiele laand oftrek vunnen. Et steuf in die „febriek" as de mieter, want mit een dikke stok wodde een grote zak mit stro eerst in 't medel sleugen en dan wodden d'r mit een lange naalde de doppen opni'jd om him in de platte vorm te holen. George Pape, groot imker in zien vri'je tied, was d'r de baos. D'r wodde in stokloon warkt en ze mossen hadde anpakken om een daghure te verdienen, mar d'r scheut toch altied wel wat tied over om mit overgaove te debatteren over de poletiek. Veural et doe pas goed opkommende socialisme was hier vaeke een

je de baste van et stokkien loskloppen en et wol alliend aj' d'r bi'j zongen:

„Sap, sap piepen
Wanneer bin jim riepe,
In meie, in meie
As alle voegels eier leggen,
Hippe bi'j' d'r nog niet of
Dan slao ik jow de kop of,
Kop an 't bloeden,
Bloed, bloed varken,
Gao d'r mit naor Marken,
Gao d'r mit naor Ossenziel,
Ossenziel staot in de braand
„Wie ef dat 'e daone" ?
Zeuven loze hennepieken,
Waor bin die toch bleven ?
In 't oosten, in 't westen
Waor alle voegels nesten
Hippe bi'j' d'r nog niet of.....

En dat gong zo mar deur, krek zolange tot et loskwam. Uren waeren we d'r mit doende. Pattie waeren d'r verhipte haandig in, mar ik ston altied op mien fluitien te blaozen mit een kop as een sleie en dan kwam d'r nog gien geluud uut. Muzikaal bin 'k trouwens nooit west, dat et gaf ok niks !

begon al es iene te snoeven. Dan koj' je nog zo in alderhaande bochten wringen om de zaeke dichte te holen, ie verleuren et altied en d'r wodde zegd: „En now d'r uut, ie stinken as een mudde, hej' weer in de knollen zeten?"

Trouwens in Wolvege gong altied et verhael, dat aj' in de knolletied es lachen wollen, dan mossen je morgens zo om een ure of negen henne es veur de schoele in Hooltpae staon gaon. Ie hoefden mar even geduld te doen, of de deure wodde al eupenkwakt en meester Schulting schopte wel iene van zien discipels die tevule knollen eten hadde, et schoeleplein op. Tegen dat et dan speulkertier was, zat d'r wel es een man of tiene buten en stonnen de raemen van et lekaal wiedwaegen eupen. Et wodde veur waor verteld en geloven moet ieder veur him.

De Van Schootslaene was ok oonze leverancier van meikevers of, zoas ze hier noemd wodden, iekmulders. Et waeren van die mooie, brune glaanzende kevers, die - de naeme zegt et al - bi'j honderden in et lege iekenhakhoolt zatten. Je hoefden mar even te schudden an zoe'n boompien en ze roegelden d'r uut. Veur de ruilhaandel wodden ze bewaerd in een leeg lusefesdeusien en daor kwam dan een iekenblattien bi'j in as voer. Ik hebbe de buse wel es vol had mit die deusies. Op schoele kreej' d'r wel es last mit, omdaj' gewoonlik meer andacht hadden veur de kevers as veur de sommen op et bod ! En aj' dan es zoe'n kevertien in et lange haor van et maegien zetten dat veur je in de baanke zat, ja, dan vreugen je om gedonder mit de meester. As dat jonk et in de gaten kreeg, dat d'r een iekmulder in heur haor zat, blaerde ze as een lam op 'e meimark. Dan mos de buse leeg en de jonge die op dat mement et poppien van de meester was, mos de hiele haandel aachter op et schoeleplein loslaoten.

In de boswallen zatten ok altied wapsenusten. As die krengen je steuken, kon et knap zeer doen en mos thuus de eekflesse d'r an te passe kommen. Mar d'r bi'j wegblieven koj' ok niet en wie een toppe branende roegte in et nust duste te stoppen, was de held van de dag. Wat dat anbelangt, waeren we zo wreed as wat. Et was ontuug en dat mos dood, veerder prakkezeerden we d'r niet over.

En dan gruide d'r ok nog fluitehoolt an de Van Schootslaene. Och, ik kan wel an de gang blieven, mar laot ik besluten mit et maeken van een fluitien van sapiepenhoolt. Veurzichtig mossen

En zol d'r now in de hiele wereld een mooier speulterrein bestaon hebben veur de schoelejongen as zoe'n park in verval? Zo om 1910 henne wodde et deur oons in gebruuk neumen. In et begin kregen we nog wel es iene van Sake zien volk aachter de broek, mar in tied van ja en nee hadden we al zovule sloepwegen, dat ze oons toch nooit kriegen konnen. Et park verwilderde al gauw en wi'j wodden d'r heer en meester. Naor Wolvegaster gewoonte kreeg de bos mitien de naeme van de eigener en van doe of hiette et „Sake Bosma's bos."

Wat een wereld was et daor! In de hoge ekkelbomen zatten ekster- en kri'jenusten en in de dichte beukebomen koj' zoemers zo diepe wegkroepen, dat gien meenske arg in je hadde. Zakken vol beukeneuten vunnen we d'r in de haast, die we deelden mit de eekhoornties. Veerderop waeren makke kastanjes, die we poften in een klein vuurtien. En et waeren daor allegaer voegels, altied vol leven en bedrievighied. Hooltdoeven koerden bi'j heur platte nusten, spechten roffelden een nustgat in de boom en zo now en dan haj' et gevuul dat iene je ankeek, dan zat een grote oele naor je te staoren. An de kaante van de vievers koj' een nust mit enteëier vienen en in de sloot bi'j de Breuningslaene langes koj' steevaaste rekenen op een nust vol eier van een waeterhoentien. Een schoffien laeter koj' dan die hiele waeterhoentiesfemilie schuddekoppend in de vievers ommescharrelen zien.

De meerste nussies van de zangvoegels vunnen we trouwens altied in de dichte hege om de tuun van dokter Van der Sande, die vlak aachter Sake Bosma's bos lag. Wat zatten daor een voegels in van alderhaande soorten ! En wat zat daor niet meer ! Op een hiete middag in de grote vekaansie zag ik daor veur et eerst van mien leven een adder. Dudelik zag ik de zigzagstrepe over de rogge. Hi'j lag lekker in et zunnegien te bakken. Doodsbenauwd naaiden we d'r uut, want d'r wodde zegd, dat as zoe'n lieder je in et bien beet, dat et d'r of mos, omdat hi'j vergiftig was.

Iene aovend daor za'k nooit van mien leven vergeten. Doe nam mien vader me mit naor de bos, omdat daor de nachtegaal te heuren was. In schiemeraovend gongen we op pad. D'r trok een lege kroepnevel over de lanen, doe we over Jan de Boers wallegien op oons doel ankuierden. Et was zo stille om oons henne, dawwe in de veerte een waegen over et hoolten dek van de Blesbrogge rieden heuren konnen. Een stiekelvarken mit een

De tuun van Lindenoord in et jaor 1885. Et theekoepeltien ston d'r in 1910 nog. Nao die tied raekte alles in verval en tegenworrig is daor de haddraeversbaene van Wolvege.

stokmennig kleine bulties van jongen scharrelde wat in de boswal omme en een katoele vleug lege over et laand op 'e jacht naor veldmoezen. De zunne zakte staodigan vot en over de wolkegevaerten in et westen speulden de wonderbaorlikste kleuren en vlammen. Oons wodde verteld daj' zoks alliend in disse streken zo mooi zaggen. Et verdampende waeter van de Zuderzee, waor de laeste straolen van de zunne op schenen, zol de oorzaeke wezen. In de bos begon et al wat donker te wodden, doe we op een boomstronke an de kaante van de grote viever zitten gongen te waachten op 'e nachtegaal.

Et duurde nogal een schoffien, mar inienen heurden we him. Vlak aachter oons uut een bossien kwam et heldere zingen van die wondere voegel. Et was of de hiele bos de aosem inhul om d'r mar niks van te missen. De rillings leupen me over de rogge. Doodstille hewwe daor meer as een ure zeten te luusteren. Doe begonnen de ooievaars op et hoge nust bi'j juffer De Haan in de tuun te klepperen en hul de nachtegaal him stille. Zestig jaor leden lag et paradies niet veer buten Wolvege.

En wi'j mar speulen in die oolde tuun, dat verveelde nooit. Waor now de rechterstoel staot, vlak veur de finish op de draeversbaene, lag doedestieds de grootste viever. De baene is op dat plak nog altied wat nattig en zakkerig. Van oolde plaanken en wat takkerommel bouwden we vlotten en we waogden oons leven deur mit dat wrakke spul te vaeren. Oorlogsschippen waeren et in oonze verbeling. De bewaopening beston uut stokken. zodden en kluten modder. Heremientied, wat zaggen we d'r uut, as de slag oflopen was. Tot aachter de oren an toe zat oons de kledder en et haor was d'r stief van, want we bruukten de pette om munitie op te haelen. We kwammen d'r uut te zien as varkens en veur oonze moeders beston d'r doedestieds nog gien wasmesiene mit een programmeerd wasperces. Ze hebben wat op oons offoeterd, as ze maendags aachter de wastobbe stonnen en alles op et wasbod uutbuund wodden mos.

En altied hawwe natte bienen. Dat kon schienber niet aanders. Om thuus niet al te vule spul te kriegen, perbeerden we altied de natte kousen en sokken wat dreuge te kriegen. De beste methode was een stok in de sokke of kouse te stikken en him boven een vuurtien te holen. Et mos vanzels niet te vule schruien, want dan hul ie gien kouse of sokke meer over. Et leek vaeke nargens meer op.

„Ik wete nog," zee mien oolde kammeraod Garriet lessend, „da'k es een keer van zoe'n vlot donderd bin. Hielendal koppien onder."

Et was op een zaoterdagmiddag en et was grif in de haast, want hi'j hadde de winterkleren al an. Hi'j het doe alles uuttrokken en doe hewwe van boomtoeken wat rekkies bouwd. Die hewwe om een vuurtien henne zet en daor alle kleren op hongen om te dreugen. Rondomme hong et vol, want we hadden in die jaoren hiel wat om de huud. Om van onderen of te beginnen: een flenellen hemd, een breiden bostrok, een bloesien en daor een buisien overhenne. Onderan een lange breiden onderbroek, een bovenbroek waorvan de piepen krek over de kni'je kwammen, een paer zwatte breiden kousen, twie recht twie averecht, en nog een paer sokken van dezelde constructie. Hulpveerdig stookten wi'j et vuur op en Garriet ston d'r in et blote gat veur. Hi'j dri'jde him as een karbonade die an beide kaanten gaer moet, omme en omdat d'r een paer maegies in de buurt rondscharrelden, bleef Garriet „heer". Hi'j hadde zien rooie buusdoek tussen de bienen deurtrokken en die mit een touwgien om de middel vaastemaekt. De klompen hadde hi'j nog an en omdat hi'j de pette ok nog op 'e kop hadde, was hi'j temeensen nog niet hielendal naekend. Ie zollen d'r aepen mit vangen, wodde d'r in Wolvege zegd.

En boven oons zweefde een soort bescharmengel tegen ziekten en rampen. Normaal overleeft een kiend dit allegaer toch niet? Of zollen de brune bonen mit spekvet en een best bod soepenbri'j d'r aachteran oons d'r deurhulpen hebben?

Laeter wodde de bos anmaekt. Et eerste stok gröslaand huurden we as voetbalveld veur tien gulden in et jaor van Garriet Mulder. Mar doe waeren we al oolder en wiezer. We vleugen aachter de balle an en waeren niet langer rovers of Indianen. De bos wodde hoe langer hoe kaeler en op een goeie dag, doe d'r nog mar een peer oolde bomen stonnen, wodde hi'j weer verkocht en maekten de Wolvegasters d'r een sportpark van. Et hadde zien tied had, de glorie was veurbi'j.

De Lende

Wi'j hier in Wolvege hebben oons altied meer antrokken vuuld tot de Lende as tot de Tjonger. As we naor de Lende kieken, dan zien we et locht, dan zien we de zunne en dan keren we et koolde noorden mit de Tjonger de rogge toe. Misschien komt oons de Lende daordeur wat liefliker veur as et mooie brede vaerwaeter an de noordkaante van de gemeente. De Lende het nooit een goed vaerwaeter west en kon et ok niet wodden; et was in wezen een waeterlossing die begon op 'e hoge zanen in et oosten. Zien taek het altied west et overtollige waeter naor de Zuderzee te brengen en dat is in wezen nog zo en dat zal ok altied wel zo blieven.

Bi'j de rivier langes ligt iene van de mooiste netuurgebieden van de perveensie, de Lendevallei. Dat is zien bedde, waor et volgende gedichien over goat:

Lendevallei
Bi'j de vergeten poele,
waor ik nao roezige jaoren
een schoffien schoele,
trilt et leven neffens
een ritme zoas et iewig
veur de netuur is orneerd,
is niks nog van slag raekt
of slim in de tieze,
bi'j de vergeten poele
bin 'k in de stilte
en vrede van et oolde honk
weerommekeerd.

Jan van der Meulen.

Ik hebbe et riviertien nog kend, doe et mit tientallen kronkels en bochten deur et laandschap henne stroomde. Et zat doe al in de boeien van de Driewegsluus en de Sas, mar et hadde nog de pracht van et oorsponkelike ongerepte. Hoog riet mit stoezeboolten en moerasflora bi'j de wallen langes, wiels et waeter in de rustige tied nog zo helder als glas was. In de vroege morgen, as de dauw nog over de lanen lag, he'k daor wel zeten te visken. Onveurstelber rustig en mooi was et daor dan, wiels et

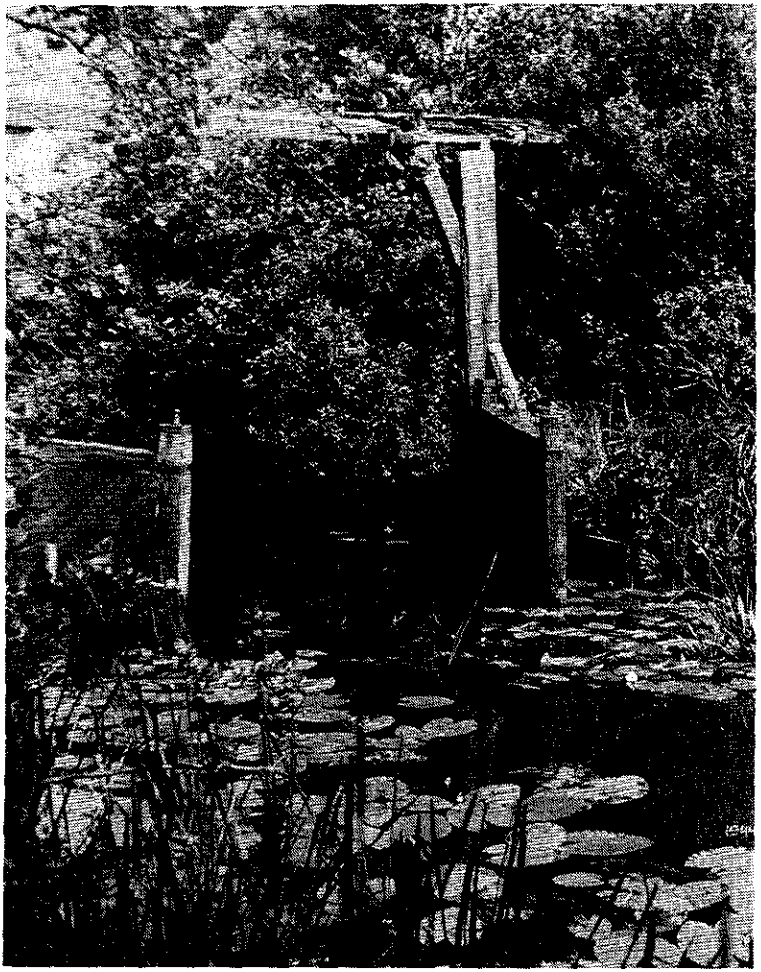

Et oolde slusien tussen de veenderi'je van Nicolaas van Heloma en de Lende. Millioenen turven bin hierdeur naor heur bestemming gaon.

om je henne toch trilde van leven in et riet, in et grös en op et waeter. Alles was drok doende et benodigde eten veur die dag weer bi'j mekaer te scharrelen. Op 'e utterdiek stonnen, niet iens zo veer van me of, een paer reeën van et jonge grös te vreten, een koppeltien haezen vleug daor wat omme en hoge in de locht kwammen, in grote kringen, de ooievaars van et nust an de Breuningslaene anvliegen. Even laeter streken ze dan daele an de kaante van een petgat, ok zi'j mossen an de bak.

Laeter, om acht ure, wodde dan de betovering die daor altied over je kwam, verbreuken deur et luden van de klokke van de grote karke, dat doe nog wied in de omtrek te heuren was. Dan was et ok al gauw zo veer, daj' Geert Gooyer, de visker, in zien grote punter de bocht omme zaggen kommen. Rustig en regelmaotig ploonsde de vaerboom in et waeter. In alle vroegte was Geert al naor et Wiede gaon om zien foeken te lichten en zien dobbers in te haelen. Ok hi'j heurde daor en hi'j was iene mit et laandschap.

En dan die wereld van petgatten en haegen in de vallei. Wat daor tegenworrig nog van over is, is mar een pattien van zo as et doedestieds was. Van Hooltpae tot an de Sas toe was et iene wildernis van waeter en laand, alliend deursneden deur et Spoor en de Rieksweg. Veur de Wolvegaster schoelejongen een eldorado en daegen zwurven we daor omme. Altied was d'r wat te beleven. Et was veur oons een boek dawwe nooit uut kregen.

In de meitied was et eierzuken en in de zoemer visken. We kenden elke deurlopende haege en as de „stille", Matten van Grote Thies, oons aachter de broek zat, wussen we krek waor we langes mossen om him te ontkommen.

In de winter was et iene grote waetervlakte en as et dan vreuren hadde en et ies hul, dan bunnen we de schaetsen onder en kwammen dan op plakken waor we aanders niet iens kommen konnen. Et was d'r dan ok nog zo stille, d'r daeverde nog gien verkeer over de weg in de veerte. Alliend et krassen van de redens over et hadde, heldere ies was te heuren, mit zo now en dan wat gekraek. In en boven de elzebos was gien aander leven as een paer kri'jen of een schichtige haeze, wiels as d'r sni'j lag, de sporen van de visotter te volgen waeren.

Ik bewaere mien belevenissen in de Lendevallei van doedestieds as een klein klompien goold diepe onder de rooie buusdoek in de buse. Daor blieft et mooi en gaot de glaans d'r nooit of.

De schippers keken gewoonlik een betien aanders tegen de Lende an. Veur heur was et vaeren op dat kroeme waeter gewoonlik een bezuking. Ze mossen et doe nog op 'e zeilen doen en as de wiend wat uut de verkeerde hoeke kwam, deden ze een halve dag over et stok van de Sas naor de Blesbrogge. Mien grootvader, de turfschipper Geert van der Hoef, haelde nogal vaeke turf uut de veenderi'je aachter Hooltpae en et was altied een hiel gemattel om daor te kommen. Bi'j de Blesbrogge mos de mast naor beneden en bi'j de Spoorbrogge nog es. Doe et daor oflopen was mit de turf, kwam hi'j nog wel bi'j de Blesbrogge mit stien. Op een dag in de zoemer van 1912 meerde hi'j zien schip tegen et aende van de middag veur de Sas of. Hi'j hadde een klein vrachien dakpannen in veur De Blesse, waor een annemer uut Wolvege een huus an et bouwen was. Een hadde zuudoosten wiend, waor hi'j tegenin mos, dee him besluten om mar veur de Sas liggen te blieven en wat bosschoppen te doen in Wolvege. Doe hi'j die daon hadde, kwam hi'j bi'j oons thuus an en omdat ik vekaansie hadde, kon ik wel mit him mit naor de boot om de reize naor De Blesse mit te maeken. Hi'j mos dan leeg weeromme naor Wolvege om takkebossen te laeden veur een bakker in De Jouwer. Dit was krek zoe'n reisien veur mi'j, vunnen ze bi'j oons thuus. Ik was de koning te riek en even laeter stapte ik aachter grootvader an de Boverweg op en dan deur et laand op 'e Sas an. An boord kreeg ik van grootmoeder nog een koppien sukelao en doe was et beddegaonstied. Ik heurde et waeter tegen et schip klotsen en al gauw sleup ik as een marmotte.

In de naacht dri'jde de wiend en grootvader, die daor as elke schipper foel op was, klopte om vuuf ure de sluuswaachter al uut bedde om him te schutten. De sluuswaachter was een beste kerel, mar niet iene van de vlogsten en grootvader was slim kot veur de kont as ze niet een betien opscheuten. Om half zesse hadde hi'j et al daonig mit de sluuswaachter an de stok, omdat et him lang niet hadde genoeg gong. Doe we uuteindelik deur de sluus waeren, gongen we onder vol zeil op 'e Blesse an. Mit disse wiend was alles te bezeilen en nao een dikke twie ure laggen we daor al veur de wal. Et lossen van de dakpannen gong ok vlot, dat om vier ure waeren we al weer leeg. Laot now de wiend een halve slag dri'jd wezen en omdat et wat vremd buiig weer was, hadde hi'j nog kracht ok. De zeilen d'r as de gesmeerde bliksem bi'j en om half zeuven waeren we weer bi'j de Sas. Now heb ik

nog nooit iene zo tekeer gaon heurd as die sluuswaachter. Of grootvader misschien miende, dat hi'j him doodwarken wol. Tegen de middag was d'r ok nog een schip deur de sluus gaon en now hi'j weer, en nog wel veur de twiede keer die dag!

Ze kregen weer spul en grootmoeder mos et sussen mit een paer segaren, mar ik hebbe jaoren miend dat schutten een geunst was.

De vaort op 'e Lende was doe al niet drok meer. Twie beurtschippers, Krediet uut Noordwoolde en de schipper uut De Blesse waeren de ienigsten die wekeliks de Lende op en daele gongen. Daorveur hoefden ze de Lende niet te kenaliseren, mar toch kwam de liniaal d'r an te passe, omdat de bochtige Lende niet paste in et petroon van de waeterbeheersing en de laandverbetering. De bochten wodden ofsneden, een enkelde hul verbiening mit et eupen waeter, mar et grootste pat bleef as een vergeten stokkien waeter in et laandschap liggen. Staodigan gruiden ze dichte en as dan de petgatten in de buurt weer anmaekt wodden tot gröslaand, wodde zoe'n oolde Lendebocht ok mitneumen. Ok de karakteristieke hoolten Blesbrogge, waor elke oolde Wolvegaster zokke dierbere herinneringen an het, verdween veurgoed. Onder de bedrieven deur ontwikkelt him in en rond die petgatten een flora en een fauna, die uniek is in oons laand. Naost slim zeldzeme moerasplaanten is d'r een grote riekdom an mossen, wat d'r op wiest dat de locht gelokkig nog zuver is in de Lendevallei. Rond 1930 ontdekken ze dat ok de grote vuurvlinder hier nog veurkomt, wiels ze dochten dat die al lange vot was uut oons laand! De petgatten zitten dan nog vol vis en de visotter is d'r dan ok riekelik te vienen; ok an alle soorten voegels is d'r gien gebrek.

De grootste bedreiging veur al dat moois was de ontginning, die mar niet ophul. In 1940 en de jaoren daornao lokte et „It Fryske Gea" om hier een stokkien veur te stikken. Ze kochten een paer grote poolders an, waoronder ok de Driessenpoolder mit de mooie meule, en daordeur is een protte bewaerd bleven.

Tegenworrig is d'r gien spraoke meer van dat d'r een petgat anmaekt wodt tot gröslaand. Biologen holen et spul goed in de gaten: 74 soorten voegels bruden nog in de Lendevallei, waoronder de purperreiger, de bonte vliegenvanger en de brune kiekendief - de schofferd - zeggen ze. Of dat meer of minder is as vroeger, staot nog te bekieken. Deur de veraandering in de structuur van et laandschap is d'r altied een wisselwarking in de

soorten levende wezens die heur hier thuus vulen. De iene komt en de aere gaot. Otters bin d'r minder as vroeger, reeën vule meer. De laeste jaoren kommen d'r nogal vossen veur, die de haegen ofschoemen naor alles wat veur heur eetber is. Hendrik Jelsme, de jaeger die om et terrein van et Gea henne zien jachtgebied het, praot al over een ramp. D'r is gien haeze meer te vienen, alles wodt uutmoord deur de vossen, is zien miening. Mar veuran in de Driessenpoolder, waor Henrik niet kommen mag mit zien geweer, leeft et van de knienen, haezen en fezanten, dat et schient wel wat mit te valen. De netuur kan him zels nog wel een betien redden en zorgt gewoonlik wel veur een evenwicht. En wat de flora, de vlinders en de insektewereld in de Lendevallei anbelangt, Anneke en Frits Goovaerts maekten d'r een film van. Doe die veur de eerste keer dri'jd wodde, zatten in de zaal meensken van Staatsbosbeheer, de gemeente en „It Fryske Gea". Nao ofloop kreeg de rentmeester van „It Gea" et woord. Hi'j hadde die dag de kas nog es naokeken en die leut, as gewoonlik, de bojem zien. „Ik dochte," zee de heer Krekt, „wat bin we toch altied aarm, mar nao wat ik vanaovend zien hebbe, zeg ik: wat bin we toch verschrikkelik riek!"

Ni'jjaorwinnen

Popke.

Wat schruten
toffelde Popke
mit ni'jjaor
de huzen of,
fluusterde hi'j
zien vraogend
„heil en zegen";
nao zien weken
van „ni'jjaor"
begon veur Popke
weer een leven
zonder heil
en zonder zegen
tussen wal en schip.

Jan van der Meulen.

In een paer woorden staot et daor, et leven van Popke. Popke die we toch allegaer wel kend hebben in et oolde Wolvege. Popke was iene van die dörpstypen, die niet weg te daenken binnen, aj' je et bield van et oolde dörp veur ogen haelen. Ja, Popke toffelde mar wat omme. Altied in een kot jassien, de broek lege om 't gat en de pette wat diepe in de ogen, daor gong Popke henne. Stoepe op, stoepe of scharrelde hi'j wat bi'j de huzen langes. Altied wat verlegen, altied bange daj' een praotien mit him maeken wollen. Popke hadde genoeg an zien eigen simpele leven tussen wal en schip. Et was altied krek of hi'j wat bange was veur de meensken en dat was toch beslist niet nodig, want gien meens docht d'r ok mar over om Popke een strobreed in de weg te leggen. „Bi'j Popke," zeden wi'j as jongen onder mekaer, „is iene op 'e loop, iene van de vuve," mar veerder gongen we d'r niet op in. Popke was now ienkeer Popke, hi'j heurde bi'j Wolvege en daormit uut!

Popke woonde bi'j zien moeder en zien breur Dirk in een klein husien aachter op 'e Zulverlaene. Warken dee hi'j niet, hi'j scharrelde wat mit zien kiepen en knienen omme en ien keer in de weke gong hi'j op woensdagmorgen naor de mark, waor hi'j

De Van Harenstraote van de Hoeke of. Rechts de pompe veur et gemeentehuus. Veerderop de laetere waoge, doe in 1885, nog woonhuus van de gemeenteklark.

De Van Harenstraote in 1885. Rechts de oolde bakkeri'je van Roskam, tegenworrig „de Suikerbol". Daor tegenover de Keddekaampe een stok van de Wildbaan.

dan bi'j de ien of aere koopman een dubbeltien verdiende deur op 'e schaopen of lammen te passen. Zien hiele leven het hi'j mar ién geweldig aeventuur beleefd en dat kwam deur de keuring veur de militaire dienst. Krek as alle jongkerels hadde ok Popke een oproep over de post kregen, dat hi'j veur de keuring mos. Op et gemeentehuus ston hi'j gewoon bi'j de jongen van zien leeftied, mar hi'j vul op deurdat hi'j et vertikte om et hemd over de kop te strupen. Pelisie Vrind mos d'r nog an te passe kommen, veurdat ze him zo veer kregen, dat hi'j mit et blote gat veur de dokter ston. Doe de dokter een opmarking maekte over zien smerige bienen, zee Popke dat hi'j niet goed wies was. „Wie wast d'r now de bienen in de winter?" vreug hi'j. De dokter raekte d'r mit an en gelastte herkeuring in Liwwadden en daor het Popke maonden van overstuur west.

Doe et zo veer was, is hi'j d'r op een vri'jdag henne west mit zien breur Dirk en et is mar gelokkig dat die mitgaon is, aanders hadde de dokter vandaege nog op Popke zeten te waachten. Vri'jdag was markdag in Liwwadden en Dirk, die heurd hadde dat et daor dan slim drok was en dat d'r van alles te beleven vul, was mar al te graeg mitgaon.

Doe ze mit de eerste trein in Liwwadden ankwammen, was et daor al drokker west as in Wolvege op 'e meimark. Dirk hul Popke stevig bi'j de jasse vaaste, want hi'j wol him niet kwietraeken en hi'j hadde Moeder beloofd, dat hi'j goed op him passen zol. Tot op 'e Ni'jstad gong et goed, mar doe was Dirk Popke inienen kwiet. Overal kieken en zuken vanzels, mar nargens gien Popke. Et leek trouwens op et zuken van een naalde in een huimiete, want d'r waeren daor allegaer kerels mit de pette schieve op 'e kop en op 'e zundagse klompen.

Dirk raekte d'r dood mit an en et zwiet ston him mittertied dikke op 'e kop. Hi'j mos nog mit Popke naor de dokter, mar hi'j kon ok niet zonder Popke bi'j Moeder in Wolvege ankommen. Gelokkig ston d'r op et aende van de Ni'jstad een pelisie en Dirk daor op of. „Hej' oonze Popke ok zien?" vreug Dirk, „hi'j kiekt een betien nuver." De pelisie het Dirk hulpen zuken en doe hebben ze tegaere Popke nog weeromme vunnen. Hi'j ston op et Zaailaand bi'j de kraompies te kieken en veur zien koffiecenten hadde hi'j een mooie vulpenne kocht van drie stuvers, wiels de stakker niet iens schrieven kon!

Popke is deur de dokter ofkeurd en ze bin doe mar gauw weer op Wolvege anzet; zien hiele veerdere leven het Popke an

iederiene die wat vrundelik tegen him was, van zien grote aeventuur verteld.

Mar de grote daegen kwammen veur Popke altied om Ni'jjaor henne. Ik zegge daegen mar hi'j dee d'r weken zo niet maonden over om iederiene in Wolvege een „Gelokkig Ni'jjaor" te weensken. Op Ni'jjaorsdag begon veur Popke de grote reize. Gien huus sleug hi'j over en overal weenskte hi'j wat fluusterend vraogend zien heil en zegen. Ik wil niet loven dat d'r iene deure was waor Popke veurbi'j stuurd wodde. Overal lag de cent veur him klaor, hier en daor ok wel een stuver en een enkelde keer zels een dubbeltien. Diepe stopte Popke dat dan vot onder zien rooie buusdoek. Zonder et heil en zegen van Popke wol gien Wolvegaster et ni'je jaor ingaon!

Popke maekte dan wel lange daegen. In die jaoren lag d'r zo om Ni'jjaor henne wel es een dik pak sni'j en dan was et vaeke een hiel gebaggel om d'r deur henne te kommen. Veural as de sni'j wat bakkerig was en Popke ieder keer van die dikke ballen onder de klompen kreeg. Dan straampelde hi'j soms raer over de diek. As dan tegen de aovend de lanteernopstikker bi'j de lanteerns langes gong om mit zien lange stok et gaskraentien eupen te dri'jen, en overal een kring van helder locht op 'e sni'j vul, was veur Popke de dag an aende en gong hi'j weer op huus an. Hi'j gaf de centen an Moeder en de aere morgen was hi'j bi'j et luden van de klokke weer bi'j zien eerste klaanten van die dag.

Om et hiele dörp rond te kommen, mit ok nog De Heide, Oppers, De Meulepolle en Sunnege d'r bi'j, hadde Popke bi'jtieden meer as een maond nodig. Op zien slimsten leup hi'j in april nog al weenskende bi'j de diek. „Wel wat laete," zee Popke dan, „mar et is d'r niks minder omme heur!"

Concurreensie hadde Popke ok nog. Jaoren het hier een zekere Jan de Dood bi'j de streek lopen, die van et Ni'jjaorwinnen zien beroep maekt hadde. Tot de 20ste juli gong hi'j in een vere omtrek bi'j de huzen langes mit zien „Gelokkig Ni'jjaor": dan hul hi'j, neffens zien zeggen, een paer daegen vekaansie en begon dan mit et kommende jaor.

Bi'j de kiender was et de gewoonte, dat wie et eerste „Gelokkig Ni'jjaor" zee, de aander et Ni'jjaor ofwunnen hadde. Die aander was dan verplicht om him wat te geven. Je sloepten dan ok overal bi'j omes en tantes deur de aachterdeure et huus in en raosden bi'j verrassing je heilweens de kaemer in. In dat

geval waj' d'r zeker van, daj' beuren konnen. Je pakten altied eerst degenen waor et meerste te haelen vul. Bi'j de omke die gewoonlik een kwattien ofscheuf, stonnen we op Ni'jjaorsdag al om zeuven ure veur de deure. De buren waor de gift meerstal mit een cent ophul, mossen dan mar een posien waachten op et gelok. Tegen achten waeren we dan al veur de eerste keer bi'j Vrouw Woolters op 'e Karkelaene, die daor de meerst sorteerde snoepwinkel van et dörp hadde. Tegen 10 ure spi'jden we et al uut van al dat snoepgoed en van de overbleven euliekoeken van de ooldejaorsaovend, die we onderwegens ok nog opdaon hadden.

Daor kwam dan nog bi'j dat et de gewoonte was om op Ni'jjaorsdag veur de eerste keer van de sniedebonen te eten, die in et vat opzoolten waeren. As die d'r dan ok nog bi'j in mossen mit een stokkien vet spek d'r deur henne kookt, kuj' je wel veurstellen hoe we oons tegen de aovend vuulden.

Awwe nog veerder terogge gaon en we kieken naor de jaoren zo om 1850 henne, dan zien we dat et de gewoonte was dat de kiender, as ze ienkeer schrieven konnen, de oolders een prachtig gedicht anbeuden waor ze al heur heil en zegen in uutdrokten. Et begon dan mit: „Nieuwjaarswensch aan mijne geliefde ouders", en nao alle utings van liefde en daankberhied smeekt et kiend God's zegen of:

Dat Hij U vernoegd doe leven
Vrolijk, blij en eensgezind,
Is de bede van mijn harte,
Is de bede van Uw kind.

En zo het elke tied zien gewoonten en menieren. Wi'j raozen mekaer tegenworrig, onder et geknal van veur een paer miljoen an vuurwark en mit de volle reumer in de haand, de beste weensen toe. Et kan niet meer op, mar as in de laete naacht de stilte weer over et oolde dörp daelt, kan misschien et fluusterend-vraogende „Veul heil en zegen" van de simpele Popke oons ok nog een protte gelok brengen!

Meulemaekers an et wark in 1967. Hier wodde een ni'je spriet an de meule in de Driessen poolder zet. Geert Gooijer de mulder, (links) trekt him uut de naod.

De meulemaeker

Deur de jaoren henne hewwe hier in de kontreinen altied last van et hoge waeter had. As in de haast de zuudwesterstormen uutpakten met alle regen en wiend die d'r op dat mement in veurraod was, duurde et mar even of bi'j de Lende en de Tjonger stonnen de utterdieken al weer blaank. Overal in de poolders stak dan de mulder van de waetermeule de bodden op 'e wieken en sleug hi'j de zeilen an. Hi'j trok de vang op en d'r wodde dag en naacht maeld om et waeter in et gebied dat him toevertrouwd was, op peil te holen. En wat waeren d'r doedestieds een protte van die poolders en poolderties om Wolvege henne ! De grootste was vanzels de grote Veenpoolder, die de hiele Westhoek aachter de Van Helomavaort beslaot. D'r is een tied west dat zes grote bovenkruiers die poolder bemaeldèn, mar butendat zaggen je overal in et laandschap spinnekoppen en tjaskers, die driftig heur best deden om et waeter kwiet te raeken van al die kleinere poolders, die her en der deur Weststellingwarf verspreid laggen. Prachtige stokken wark, die oolde meulen en wat pasten ze goed in die wereld van waeter en riet om oons henne !

In laetere jaoren bin ze - veurdat et elektrische gemael zien intrede dee - vaeke vervongen deur van hoekiezer opbouwde wiendmotoren. Goedkoper om te maelen en makkeliker om te bedienen, mar visueel haelden ze et niet bi'j de hoolten meulen. Ik hebbe de twie prachtige bovenkruiers, die now nog an de Van Helomavaort staon, nog in vol bedrief zien en ok in De Langelille ston in 1920 nog iene van dat medel. In de haast van 1925 hewwe die doe sloopt. Twie oolde meensken, die d'r heur hiele leven naost woond hadden, stonnen d'r bi'j te goelen. Et waeren pronkstokken, mar ik moet et toegeven, duur in onderhoold en bediening.

Zudelik van Wolvege ston bi'j de Blesbrogge een kleinere bovenkruier in de Driessenpoolder. Geert Gooijer het daor jaoren mulder west. De poolder en de meule, die nog bedriefsklaor is, bin now eigendom van „It Fryske Gea". An de oostkaante van de Rieksweg ston nog een spinnekop in de poolder van Keetman en even veerderop ston een tjasker. Daor wodde nog turf baggeld en mossen ze et waeterpeil in de haand holen. Mar et bekendste meultien was et spinnekoppien, dat et

pooldertien van Jan de Boer dreuge hul: Jan de Boers meultien op Jan de Boers wallegien ! Iewig jammer dat dat doe ofbraand is; dat meultien heurde bi'j Wolvege. Hoevule Wolvegaster families kuierden op zundagmiddag niet de Rieksstraotweg uut, bi'j et meultien langes over et lege diekien en dan deur de Breuningslaene op huus an. Tot in de laete aovend gong dat deur, mar dan waeren et gien huusvaders mit vrouw en kiender meer, die de promenade leupen ! De jonge paerties gavven heur dan evenpies daele bi'j de oolde meule en ze fluusterden mekaer alle geheimpies in et oor die bi'j die leeftied passen. De meule vertelde et niet veerder, die wus wel wat hi'j zeggen en zwiegen mos. As daank sneden ze dan mit een scharp mes een hat in de plaanken, daor kwam een pielke deurhenne en daorboven de veurletters van de naemen. Zo wus in Wolvege iederiene wel wie mit wie verkering hadde. Neffens mien grootvader, Fokke Sr., was et een oold Germaans gebruuk. Hi'j was altied stark in et weten van zokke dingen.

En al die waetermeulen, die bovenkruiers, spinnekoppen - wipmeule zeggen ze in Hollaand - en de tjaskers mossen vanzels ok onderhullen wodden. Dag in dag uut scheurde de wiend heur van alle kaanten an de huud omme en ok omdat al et lopende wark - veur 90 percent hoolt - nogal sleets was, hadden ze geregeld meleur en dan mos de meulemaeker kommen om ze weer gaonde te maeken.

Twie van mien overgrootvaders waeren meulemaeker, mien grootvader en mien vader waeren et en daoromme wodde besleuten - et was nog in de tied dat een joongien van 14 jaor niks aanders in te brengen hadde as lege briefies - dat ik dat vak ok mar leren mos.....

December 1926.

Vandemorgen was Geert Gooijer al vroeg mit zien bosschop an de timmerwinkel. De meule leup waarm onder et maelen, et zat him bi'j de asse, zee Geert. Et rookte et uut. Hi'j duste zo niet meer te dri'jen, et was niet meer verantwoord, hi'j hadde de vang d'r op gooid. „Jim moe'n vot-op-slag kommen en de boel naokieken," zee hi'j. „Ik moete maelen, et waeter staot al een paer voet op 'e haegen en d'r zit nog meer regen of sni'j in de locht."

Evenpies laeter zatten we al op 'e fiets en reden we de Rieksweg uut. Et was gloepende koold mit een schraole

noordoosten wiend. Ik hadde wel een dikke bonker an, mar et sneed me nog deur alles henne. Mit een goed kertier waeren we bi'j de meule en mit Andries Veenstra - mien leermeester en een krekke meulemaeker - veurop klommen we bi'j de smalle trappen op naor boven. Daor in de kop van de meule mossen eerst de stormloeken d'r uut om wat meer locht te kriegen en doe zaggen we al gauw, dat de halsstien onder de asse een grote schilfer kwiet was. Et hadde daor vrongen en et zaekien leup an.

Deur dat eupen gat, bi'j et kruus van de wieken, blaosde die verrekte wiend oons alle koolde om de huud, die d'r in et hoge noorden mar te vienen was. We sturven et zowat of in de meulekop. Die halsstien mos onder de asse weg, daor zat niks aanders op. Mar daorveur mossen we wel eerst de hiele asse lichten. Mit muite sleepten we een zwaore doemekracht naor boven. Et weer was d'r intied ok niet beter op wodden. Een zwaore regenbuie striemde over de poolder en deur et eupen stormloek kregen we now mit de wiend ok nog et nodige waeter op 'e huud. Ik hadde de aorighied d'r al dikke of, mar die stien mos d'r uut. Geert was al naor Wolvege om de voerman te waorschouwen, die him naor de stienhouwer brengen mos as medel veur een ni'je. Mit een hoop gescheur en gevrot konnen we dat zwaore kring op et laeste d'r onderuut wrikken. Hi'j zat dikke onder et vet en tree veur tree kregen we him - ondaanks de koolde zwietende as otters - bi'j de trappen daele naor beneden. Ik was doodmu en kepot van ellende, mar gelokkig hadde Geertsje van Geert een vas bakkien koffie klaor, waor we weer een betien van op 't verhael kwammen.

Al een dag of wat laeter was de ni'je halsstien klaor en Pieter Wapstra, de voerman, brocht him deur een vroege sni'jstorm henne naor de Lende. Wi'j fietsten d'r aachteran en waeren even laeter ok weer bi'j de meule. Weer die rotloeken boven in de meule eupen, aers koj' gien haand veur ogen zien, en weer die verhipte koolde. Now hawwe d'r op de koop toe nog fiene sni'j bi'j. Doe we mit een hoop gemattel de stien boven kregen hadden, leup et zwiet oons al weer bi'j de rogge daele. Lange duurde dat niet, want even laeter kreeg de koolde oons weer te pakken. Veural de hanen vullen je zowat of. We hadden de polsmoffen an, van die haansken zonder vingers, aers koj' gien stok ark vaaste holen. Mit de doemekracht kregen we de asse weer vri'j en mit hier en daor een kiele kregen we mittertied de stien op de goeie hoogte te plak. Dat stikt altied nauw, want

mit een klein verschil in de staand kan de boel zo weer waarm lopen. Veurzichtig leuten we de asse zakken en de meule kon weer dri'jen. Doodop en stief van de koolde leut ik me tot onder in de meule zakken, waor ik op een staepel visfoeken van Geert daele vul as ien hopien ellende. Andries bleef boven om de zaek daor onder et proefdri'jen in de gaten te holen; ok hi'j zat, krek as ik, van onderen tot bovenen onder dat vieze dikke meulevet.
Buten de meule zag ik Geert ommescharrelen en even laeter heurde ik him de vang lichten. Naost me begon eerst staodigan mar al gauw rapper en rapper de koningsspille te dri'jen. Et bonkelrad greep in de kammen van et schoeverad en van overal uut de meule kwam et kraeken en kreunen van et in mekaer griepende hooltwark. Evenpies laeter kwam et eerste waeter al in de schroefbak opzetten. Deur de tussenbak en de veurbak belaande et daor waor Geert et hebben wol: in de meulesloot. Mit alliend de wiendbodden op 'e wieken sleug de meule d'r mit disse wiend toch nog een batse waeter uut. Nog een dik ure hullen we de boel in de gaten. Zo now en dan mos d'r weer vet op 'e asse, de ni'je stien mos et nog opnemen, mar doe bleek wel dawwe et kerwei goed daon hadden. Tegen de sni'jstorm in zetten we weer op Wolvege an. Onder de hoge bomen van de Rieksstraotweg begon et al te donkeren. We waeren tot in de botten toe koold en zaggen d'r uut as varkens. Wat een rotvak dat meulemaeken.....

Meie 1927

Meitieds waeren we weer bi'j de meule. Hi'j hadde in die minne winter nogal te lieden had en de schroeve smeet niet meer et waeter waj' verwaachten konnen. We haelden de loeken van de schroefbak en doe bleek dat hier en daor de scheppen, die heur in drie regelmaotige riegels om de asse kronkelden, aorig min waeren. Een enkelde zat los as et melktaantien van een klein kiend.

We mossen een schroeve lichten. D'r wodde een bok boven zet en doe hi'j in de taekels hong, kon et kerwei beginnen. Et veurjaorszunnegien scheen oons lekker op 'e huud en om oons henne vierde alles in de poolder et feest van de meitied. We zongen onder et wark dat et een lieve lust was en hadden de grootste wille, doe iene van oons uutgleed en tot halfweg in de sloot zakte. Nao drie daegen waeren we klaor mit de schroeve

en leuten we him weer op zien plak zakken. De loeken kwammen weer op 'e bak. Ik klauterde nog rap evenpies bi'j de heklatten van de wieke op tot an de asse toe. Veur me lag de poolder mit de pettens en de haegen in de volle fleur van de veurjaorsdrokte. Een paer reeën vratten heur dikke an et jonge grös en overal waeren voegels drok in de weer. Aachter me lag de Lende in zien ni'je bedding, mar dudelik waeren nog zien oolde kronkels in de grune lanen te zien. Et was ien en al rust en vrede om me henne.

Geert reup me naor onderen. Hi'j wol proefdri'jen. Mit et rustige, zekere doen, dat we kennen van viskers en boeren, sleug hi'j de zeilen an op 'e wieken. Zachies klapperden ze in de zaachte meitiedwiend tegen et hekwark. Et was as zochten ze heur plak veur et toch altied weer wilde wark van een dri'jende meule.

Ik leup de meule in en heurde weer dat Geert de vang lichtte. Deur de kleine ruties zag ik een schimme van de dri'jende wieken veurbi'jvliegen. Buten broesde et waeter al gauw in de meulewiek. De schrieverties, die et daor krek zo naor 't zin hadden, spoelden vot. In rustiger waeter zollen ze et wark wel ofmaeken. Een paer dikke kikkers, die an weerskaanten van de sloot zatten, naaiden d'r veur de veilighied mar uut. Ik mos d'r hadde omme lachen. Wat een wereld, wat een laand! Mien wereld, mien laand!

We zochten et ark bi'j mekeer. We waeren klaor, mar bi'j Geertsje kwammen je niet weg zonder een laeste bakkien koffie. En doe fluitende op huus an. Wat een mooi vak, dat meulemaeken !

De beurtschipper Geert van der Hoef mit zien vrouw Reintsje doe ze in 1929 vuuftig jaor trouwd waeren. Evenpies rust veur de warkzeme haand.

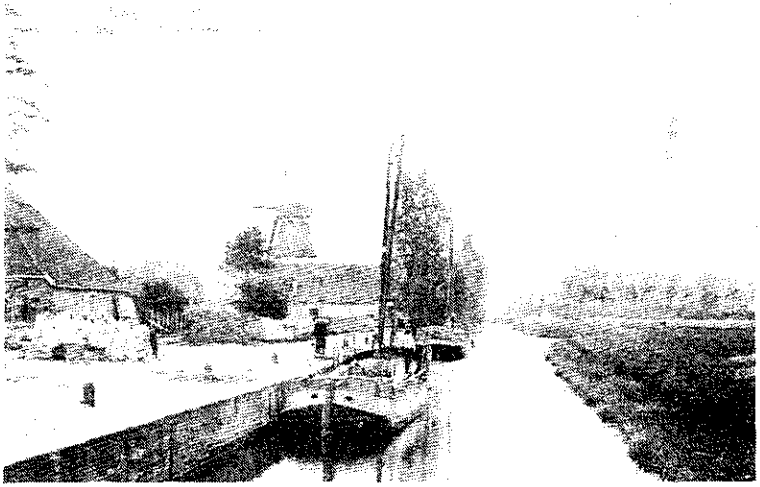

Beurtschippers an de loswal van de Schipsloot in 1905. Op et aende van de wal et kroegien van Siegers Griet. Daoraachter de hooltzaegmeule.

De wiend in de zeilen

Van oorsprong ligt Wolvege niet an et waeter en daordeur bin we dan ok niet zegend mit et, op alderhaande menieren bezongen, schippersbloed. Wi'j bin et volk van de zwaore boerewaegen, die deur iene of twie van die starke Friese peerden mit muite deur de diepe sporen van oonze zaandwegen en menningen trokken wodt. Mar we raekten d'r deur isoleerd en vervremdden van et aere stok van Frieslaand, waor we toch bi'j heurden. Pas doe we in 1648 deur et greven van de Schipsloot et waeter naor oons toehaelden, kwam daor veraandering in. Doe kregen we ok schippers in huus en iene van de eersten was Foecke Uilkes die een veerschip hadde op Liwwadden en Sneek. Nao Foecke bin d'r nog verscheiden aanderen west die wekeliks henn'-en-weer vaerden en daordeur de zaeken in et dörp gaonde hullen.

De ooldsten kennen we niet meer. Ok zi'j hebben ienkeer de laeste reize maekt, mar veur Wolvege het heur wark van onschatbere economische betekenis west. Pas in et laeste van de 19e ieuw duken weer wat naemen op en waeren et Schaafsma, Mulder en Reitse Brouwer die de diensten onderhullen. Nao die kwammen weer aeren en over iene van disse laesten wi'k et now hebben.

Mien grootvader Geert Martens van der Hoef, zeeman, turf- en kleimodderschipper en laeter beurtschipper op 'e Jouwer en 't Veen. Zestien jaor van zien levend zwalkte hi'j over de zeeën as matroos op een kofschip mit as thuushaeven et Friese Harlingen. Hi'j was dan ok niet zo jong meer doe hi'j uuteindelik veur vaaste an de wal kwam. Mit zien 32 jaor was hi'j veur die tied al een oolde vent. Een oolde ongetrouwde vent, die bliede was as hi'j es thuus was, mar nao een paer weken an de wal weer onrustig wodde. Dan reuk hi'j de teer en vuulde et touw in zien hadde hanen en wol weer et zoolte waeter op, veer vot, veerder as dat hi'j ooit west hadde. As vri'jgezel was d'r niks dat him tegenhul: Vri'jhied bli'jhied. Welk maegien wol now een zeeman hebben? Geregeld was die een jaor van huus en dan koj' d'r ok nog altied over in zitten of hi'j wel ooit weeromme kommen zol. Al hadden ze wark an de wal, bi'j dat zeevolk was de trek van et grote waeter altied starker as de rokken die him vaaste holen wollen.

Op de dag veur Sunderklaos van et jaor 1878 leup et kofschip „Hendrika Maria" in alle vroegte de haeven van Harlingen binnen. Et hadde d'r een lange reize naor de Westindische eilanen op zitten en ze waeren krek op 'e tied an de wal. Over et wad hadden ze naachs de vloed mit had en veur een stieve noordenwiend of waeren ze onder vol zeil op honk an steuven. Ze waeren nog mar goed en wel binnen of et weer wodde al minder. De wiend dri'jde naor 't oosten op en et wodde koolder. D'r zat sni'j in de locht. Tegen de middag moonsterde et volk of tot nao Ni'jjaor en een schoffien laeter zat de volmatroos Geert van der Hoef al in de trein naor Liwwadden, om daor over te stappen op 'e trein die him naor Wolvege brengen zol. Van Wolvege of wol hi'j dan nog over de Sas en Ooldemaark lopen naor Kaelenbarg, waor zien volk woonde. In Wolvege leek et niet best. De hadde oostenwiend dreef een dichte sni'jbujje raozend veur him uut. D'r was al gien deurkommen meer an. Butendat begon et al te schiemeren, dommiet koj' mit dit weer gien pad meer zien. Gien spraoke van dat hi'j die dag nog in Kaelenbarg kommen kon. Gelokkig hadde hi'j in Wolvege nog een oolde kammeraod. Hi'j warkte op 'e hooltzaegmeule an de Karkelaene en woonde daor tegenover. Daor zette Geert op an en hi'j was welkom.

De kachel ston roodgloeiend, d'r wodde koffie zet en ze hadden nog een lekkere prakke kool en eerpels veur him. Op 'e zoolder ston een ledikant en daor kon hi'j wel slaopen.

Mar et was Sunderklaosaovend en dan was et in Wolvege de gewoonte, dat ze de diek opgongen. In de bakkerswinkels en in de harbargen was et sjoelen en schieten om mooie priezen! Now, de zeeman wol best mit. Centen genoeg in de buse nao zoe'n lange reize. Mit 'n drienend trokken ze d'r op uut de winkels bi'j langes. Jan, Geert zien kammeraod, kon meraokel best schieten en zien vrouw, Lammegien, was verrekte haandig an de sjoelbak. Ze baggelden deur de bulten sni'j van de iene zaek naor de aere en doe tegen tienen alle pronktaofels versjoeld en verscheuten waeren, zetten ze weer op huus an mit grote plakken taoi en aander sunderklaosgoed dat ze wunnen hadden onder de aarms.

In de loop van de aovend hadde een buurmaegien, de dochter van de koster van de ni'je geriffermeerde karke, heur bi'j et ploegien ansleuten. Et was een kreerze jongemeid, die heur brood verdiende as huusni'jster bi'j et deftige volk van Wolvege.

Mit die bulten sni'j en die hadde wiend was et hiel gewoon, dat de zeeman et maegien een stevige aarm gaf en heur pakkies dreug. Noflik dronken ze mit mekaer nog een bakkien koffie mit een best stok marsepein d'r bi'j. D'r was ja genoeg! Nao verloop van tied mos et buurmaegien nog evenpies thuusbrocht wodden. Neffens zeggen hebben ze over die vuuf meter zowat een half ure daon...

Op Sunderklaosdag was et weer aorig opknapt en doe is de zeeman mit zien plunjezak op 'e rogge deur de sni'j op Kaelenbarg anzet. Bi'j de koster hadde hi'j eerst nog een bakkien koffie dronken en doe hadde hi'j et ni'jstertien twie grote schulpen op Sunderklaos geven. Die waeren opdeuken in de Caribische Zee, vertelde hi'j d'r wel bi'j. Wat hi'j niet zee, was dat hi'j ze aenlik mitneumen hadde veur zien moeder in Kaelenbarg! Mar Geert hadde die naacht min slaopen. Et kleine ni'jstertien wol him niet uut de kop en veurdat hi'j d'r arg in hadde, hadde hi'j de schulpen al an Reintsje van de koster geven.

In et veurjaor van 1879 bin ze trouwd. Disse keer hadden de rokken et wunnen van de zee. Ze hadden allebeide wat waeter bi'j de wien daon, en ze kochten van heur spaercenten een schip. Een turfschip, en ze gongen mit turf en kleimodder vaeren. De turf brochten ze uut de veenderi'jen om Wolvege henne naor Liwwadden, Sneek of et Bildt en van de terpen brochten ze de vette kleimodder weer disse kaante op. Veur de zeeman wodde de horizon wel wat kleiner, mar zo op et 20 tons tjalkien, mit tegaere ien doel veur ogen: wat veuruut te scharrelen, zag Geert al gauw daj' et gelok niet altied veer van huus zuken moeten.

Toch hebben ze et zwaor had, die eerste jaoren. Zoemers gong et wel, mar as et winter wodde en et schip bi'j tieden weken in 't ies zat, zodat d'r gien kaans was ok mar een stuver te verdienen, het et wel es bi'j aarmoede of west. Ik kan dat weten want grootmoeder Reintsje het oons vaeke verteld van die strenge winter doe ze invreuren waeren bi'j de Scheenesluus. Twie kleine kiender an boord en gien verdienste, een man die sjagrijnig is omdat de vost mar niet wieken wil; en altied de aangst in et aachterheufd van hoe moet dit kommen. In zokke tieden hadden de schippers- en de arbeidersvrouwen een zwaore zille en we moe'n bewondering hebben veur de wieze waorop ze dan zoe'n winter deur scharrelden.

Mar juust nao die strenge winter hadden ze een best jaor maekt. Bi'j et St.-Antonius Gasthuus, een vaaste klaant van

grootvader, zatten ze te springen om turf en doe ze weer los konnen, hadden ze vot een paer beste reizen maekt.

In die jaoren was Niklaas Sickinga nog an 't vervenen bi'j de Lende, halfweg Kontermaans bi'j dat oolde slusien. Daor haelden ze die beste turf die et gasthuus graeg hebben wol. Meerstal mossen ze zels de turf van de bulten op 'e wal et schip in krojen. Grootmoeder an de kroje en grootvader in et roem om de turf te loegen. Dat mos wel, want aanders konnen ze de dattigduzend turven die ze mitnemen mossen, nooit holen. Et opzetten van de deklast was weer een vak appat, want ie mossen de turf vanzels niet overboord vaeren ! As ze dan laeded waeren, hadden ze veur zoe'n honderd gulden haandel an boord. Doedestieds gul de turf om de drie gulden de duzend. As ze dan mit heur vracht te plak waeren, dan mossen ze, ok weer tegaere, eerst lossen en dan zorgen dat de turf op 't stee kwam waor de klaant et hebben wol. En dat alles veur een paer gulden vracht. Et beroerde was dan ok nog dat de gulden, die de schipper beurde, gien honderd centen, mar krap-an zestig weerd was. Dat kwam, deurdat de centen veur de broggewaachter en de sluuswaachter d'r nog of mossen. Dat waeren wel centerse kwesties, mar deur et tal leup et aorig op.

„Reintsje, Reintsje, wat hej' toch anhaeld..." Dat zee Niklaas Sickinga, grootboer en vervener, die op et deftige Lindenoord in Wolvege woonde, doe hi'j grootmoeder op een morgen in zien veenderi'je bi'j de Lende antrof aachter een kroje vol turf. „Maegien, ie hadden et ja zo best as huusni'jster in Wolvege. Altied wark en schoon wark, ie verdienden een knap daggeld en de kost haj' nog toe. En now staoj' hier in de turf te vrotten. Ik kan me zoks niet begriepen!"

„D'r bin d'r meer, die dat zegd hebben," zee grootmoeder, en ze gaf heur evenpies daele op de boom van de volle kroje. „Toch zo'k niet aanders willen, want Geert is dag en naacht in touw en dan wi'k him helpen zoveule a'k kan. En et is toch mien eigen keuze west? Haost om te trouwen was d'r niet heur. Oonze ooldste is now krap-an drie jaor en we bin ankem meitied al vuuf jaor trouwd. Gek op dat vaeren bin 'k niet, want ik blieve altied wat bange op et waeter. Mar om zo hadde te warken tegaere, dat vien ik niet slim. Wie wet, misschien scharrelen we nog wel zoveer veuruut, dawwe een husien an de wal in Wolvege kriegen. En dan kan Geert mit een knecht vaeren..... En ikke as echte juffer an de wal," lachte ze, „mit

in et plak van de knepiesmusse een goolden ooriezer op et heufd... Mar kom, ik zal Geert disse kroje vol nog gauw even brengen. En as Meneer dan even mitloopt, ik hebbe et koffiewaeter zo an de kook, dan kuwwe eerst koffiedrinken."

Doe Niklaas Sickinga him even laeter mit Geert van der Hoef in de roef zakken leut, ston de koffie al te pruttelen. Et was daor waarm en gezellig. In een hoekien speulde de kleine Grietsje mit een lappen poppe en Meneer mos eerst even de kleine Triensje bekieken, een lief poppien van nog gien jaor, dat lekker in heur kribbegien te slaopen lag. Doe schonk Reintsje de koffie in. De mannen stakken onder de bedrieven een piepe tebak in de braand. Ze vergatten even et wark en in de praot over de kiender kwammen ze wat naoder tot mekaer, de deftige bewoonder van Lindenoord, dat mooie huus mit et grote park en de theekoepels an de visvievers, en de schipper van et turfschippien, die al bliede was dat hi'j dat zien eigen noemen mocht. Aanst op 'e wal zollen ze mekaer weer in de haoren zitten over een dubbeltien meer of minder vraacht veur de duzend turven. Hier bi'j de koffie en de kiender paste aere praot... Veurzichtig wodde de koffie overgeuten uut et koppien op et paantien, en zo, al blaozende, dronken ze et op. Nao et dadde koppien keerde Meneer Sickinga zien koppien omme op et paantien, ten teken dat hi'j genoeg had hadde. Ja, hi'j wus hoe et heurde! En doe kwam ok drekt weer die onrust over disse meensken. Buten waachtte weer et iewige wark. Grootvader keek al es schieve naor de glimmende wekker mit de twie grote bellen, die in et eupen kassien ston tussen grootmoeder heur mooiste pronkstokken: de twie schulpen uut de Caribische zee, heur eerste kedo van Geert! De manluden klommen naor buten en Grootmoeder dee nog gauw even et diggelgoed in et ofwasblikkien. Ze snuutte kleine Grietsje de neuze en stopte heur jongste nog es waarm in. Even legde ze heur wange tegen et lieve gezichien en gien menuut laeter leup ze al weer aachter de kroje mit turf.

Een half ure laeter was de vracht an boord en trok grootvader mit de liende muizem et schip tegen de wiend in de Lende of. Tegen de aovend leuten ze heur schutten an de Sas en et was al duuster doe ze veur de naacht ofmeerden bi'j de Driewegsluus. Naachs roemde de wiend naor et noorden en weer kwam de liende d'r an te passe, weer stap veur stap bi'j de vaort langes mit et zwaore schip aachter je an. Mit eterstied wodde d'r gauw

een panne mit postro maekt, een stokkien spek uutbakt, wat sjerp d'r overhenne en... klaor! Ze konnen d'r weer tegen.

Et laeste aende naor Echtenerbrogge wol grootmoeder in de liende. „Dan kun jow even wat bekommen, Geert," zee ze.

Zo gebeurde 't. Grootvader stak de piepe an en gong op 't helmhoolt zitten. Mit de bienen kon hi'j et schip wel baos. Grootmoeder, kwiek as een jongkerel, in de liende. Vanzels mos ze weer twie dingen toegelieke doen. Praoten en breien noemde ze dat altied. Onder et lopen zocht ze mooie knieneblatties. Want in een hokkien op 'e veurplecht hadde ze een paer dikke knienen. Veur de Kastdaegen! Hieltied as ze een mooi pollegien staon zag, beug ze heur even en dan dee ze de oogst in de schölk, die ze om de middel opbunnen hadde. Staorigan was die zo vol, dat ze as een trommelslaeger mit de tromme veur de boek in de liende leup. Een paer honderd meter veur de brogge ston een boer in 't laand te dongstri'jen. Grootmoeder zee him goeiedag. Hi'j zee ok goeiedag, mar hi'j keek heur medeliedzem an en begon had uut te pakken tegen grootvader, die rustig zien piepien zat te roken.

„Smerige luie rotschipper!" raosde de boer, „schaem ie je niet en zetten een vrouw die al wiet hoe veer henne is, in de liende! En zels mat mit de luie kont op 't roer zitten! Ze mossen je verzoepen!"

Even was grootvader verbiesterd. Doe leut hi'j et schip mit de kop in de wal lopen en zol mit de pikhaoke de boer op 'e huud! Grootmoeder hul him gelokkig tegen.

„Geert, Geert!" reup ze, „wees toch wiezer, pas toch op. Moej' dommiet weer veur de rechter! Moet et je weer een gulden boete kosten!"

En Geert was wiezer. Hi'j foeterde nog wat van stomme strontboer en zo, mar doe grootmoeder de schölk leegschudde bi'j et knienehokke, lachte hi'j al weer hadder as de boer. Die lachte ok wel, mar krek as iene die koezepiene hadde...

Ja, die rechter en die gulden boete die him dat kost hadde, het wat west dat him zien hiele veerdere leven dwas zeten het. Neffens him was die boete him onrechtveerdig oplegd, daor was hi'j heilig van overtuugd en dat kon hi'j niet van him ofzetten.

Et was in 't begin van heur trouwen west op iene van die daegen dat er d'r op liekt dat alles je tegen zit. Et was morgens drekt al begonnen. Ze hadden turf laeded op 'e Scheene aachter de sluus en doe ze in alle vroegte vot zollen mit bestemming

Liwwadden, lag de sluuswaachter nog op bedde. Grootvader hadde de ruten zowat inhouwen moeten om de kerel d'r uut te kriegen. D'r ston een dik stok wiend, recht uut et noorden, dat in de Helomavaort mos hi'j weer as een peerd in de liende hangen om et schip veuruut te kriegen. Bi'j et Tjeukemeer was de wiend nog anhaeld, mar hi'j hadde et zeil d'r bi'jzet en was dwas over op 'e Scharsterrien ofsteuven. Et was zo mal gaon, dat grootmoeder, die op et roeme waeter altied schietendbenauwd was, mit et heufd uut de roef him waorschouwd hadde. De beddegedienen waeren al nat wodden deur et buiswaeter, dat over de laeding turf henne et loek van de roef inspatte.

„Hool je stille !" grauwde grootvader, „gao mar onderuut en doe dat loek mar dichte, ik redde mi'j hier wel." Wat konnen vrouwluden ok begriepen van dit vaeren en dan altied die drokte over een enkel spattien waeter. Mit een goed half ure waeren ze over et meer henne en mos ze zien dat ze et koffiewaeter an de kook kreeg. Grootmoeder bitste weeromme dat hi'j de koffie wel vergeten kon, want ze kon de ketel niet op 'e kachel holen, dat Geert mos et die dag zonder koffie doen. Bi'j Scharsterbrogge leup et weer tegen, want de broggewaachter wol eerst de stoomboot van de lijndienst Grunningen-Amsterdam d'r deur hebben. Dat turfschippertien kon wel evenpies waachten. Een betien schieve laggen ze doe al tegen de wal, want mit de wiend en de deklast was et schip haost niet te holen. En deur die verhipte stoomboot zeug et waeter ok nog van wonder en geweld. De brogge dri'jde en de stoomboot gong d'r deur. Vusen te hadde, dat het grootvader altied volhullen. Et turfschip trok even terogge en scheuf doe een stok bi'j de schuine wal op. Grootmoeder in de roef dochte dat de boel vergong en raosde et uut. Grootvader hadde gien kenon bi'j de haand, aanders was de stoomboot op 't stee de grond in boord. Mar wat hi'j wel hadde, dat was turf ! De eerste twie waeren mis, mar de dadde raekte de kapitein recht veur de kop! De vierde en vuufde waeren weer missers en doe was de vi'jaandelike vloot buten schotsofstaand raekt. Grootvader dreigde, as hi'j die kerel ooit weer tegenkwam, dan zol hi'j him dit en dan zol hi'j him dat, mar et dri'jde d'r op uut dat, doe ze weer in Wolvege kwammen, hi'j de pelisie op 't dak kreeg. Hi'j mos veurkommen in 't Veen, wegens et toebrengen van letsel. Lopende is hi'j d'r doe henne west, van Langweer of, waor hi'j krek een laeding turf lost hadde. De turf, waor hi'j de kapitein

mit raekt hadde, lag veur de rechter op 'e taofel. Disse hadde wel begrip veur grootvader zien verweer, mar hi'j mocht gien eigen rechter speulen en hi'j wodde veroordeeld tot een boete van iene gulden.

Drieëntwintig jaor hebben Geert en Reintsje mit et turfschip heur brood verdiend. Ze hadden beste jaoren, mar ze hadden ok minne jaoren. Ien keer hebben ze een ni'j schip bouwen laoten en daor hebben ze best mit vaeren. Doe hadden ze de wiend in de zeilen.

In 1902 hebben ze in Wolvege de beurtdienst naor de Jouwer en 't Veen overneumen van Hendrik Schaafsma. Eindelik kreeg doe grootmoeder Reintsje heur husien an de wal, waor ze zo lange op hoopt hadde. Ok heur stille droom, een goolden ooriezer, het ze kregen. Ze staot d'r mit op et petret, dat maekt is doe Geert en Reintsje vuuftig jaor trouwd waeren.

De sproeiwaegen van ome Chris

Wat hewwe toch ok wel vaeke lacht in dat oolde Wolvege. Wat hewwe wel een wille had mit mekaer. Et hadde niet altied lieke vule om 'e hakken en d'r waeren ok zaeken genoeg waor we alliend mar wat om gniesden, mar aj' an de praot kommen over de sproeiwaegen van Ome Chris, dan bin d'r bi'j die nog de traonen in de ogen kriegen van et lachen.

De hiele geschiedenis speulde him of in de jaoren 1920-'24 en roept et beeld op van een overhied die nog mar vaege heur taeken in de vere toekomst ziet, en van de pattikelier die mient dat d'r gien spaone van terechte komt, as hi'j him d'r niet mit bemuit. We hadden krek de oorlog 1914-'18 aachter de rogge en in zokke minne tieden bin de meensken et gewoonlik aorig mit mekaer iens, mar et is nog niet goed en wel veurbi'j of ze zitten mekaer weer op alle mogelike menieren in de haoren. Weststellingwarf was daor gien uutzundering op. Aj' de verslaegen van de raodsvergaderingen uut die tied lezen, riezen je de haoren steil overaende. Wi'j mienen dat et tegenworrig d'r ok wel es mal om weg gaot in de raod, mar et bin vergeleken mit de vergaderingen uut die tied ni'jkraansies. Meer as ien keer gaot de burgemeester as veurzitter de vergadering uut, omdat neffens him niet te warken is mit bepaolde feguren uut de raod. Hi'j geft de veurzittershaemer dan an de ooldste wethoolder, die de vergadering dan schost veur een menuut of tiene. Dan wodt de burgemeester weer overhaeld om de zaeke veerder te leiden. Ze haelen him et bloed onder de naegels weg en je kun 't je begriepen, as hi'j op een bepaold ogenblik een raodslid toevoegt: „Vlegel, ik praat niet meer met U, 't is geen samenwerken met een dergelijk individu!" Gelokkig hadde et merendeel van de raodsleden wel een verstaandige kiek op de zaeken die de gemeente angongen en daoromme kwammen ze d'r gewoonlik wel uut. Mar over ien ding konnen ze et nooit iens wodden en dat was over de reinigingsdienst. Negenhonderd jaor lange hadden oonze veuroolders elke krummel mest en ofval bewaerd en over de schraole akkers struid. Tot de schaopekeutels an toe hadden ze alles bi'j mekaer schrapt en now zol de gemeente et volk dat kostbere spul ontnemen. Gien spraoke van, de meerderhied van de raod was d'r hielendal op tegen.

Toch mos ok in et lieflike Wolvege de boel zo now en dan

Op 'e hoeke van de Grentweg en et Westaende wodde in 1921 de ni'je motorbraandspuit perbeerd. De burgemeester Mr. Van Nijmegen-Schonegevel staot d'r op 'e veurgrond naor te kieken.

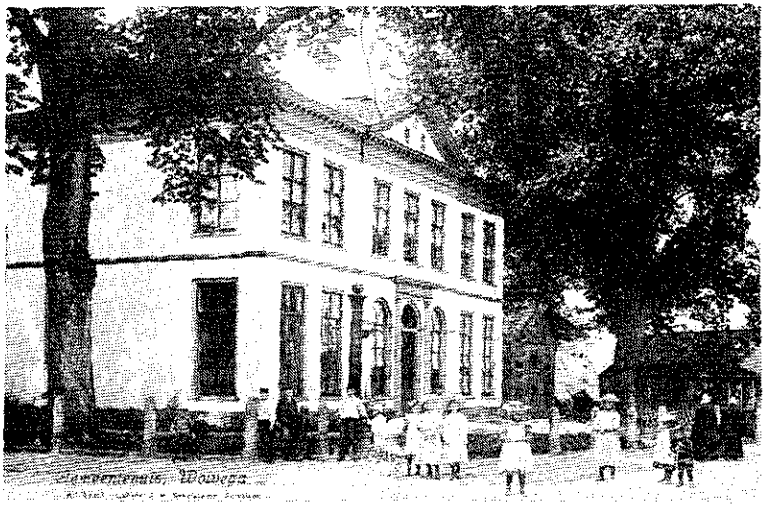

Et gemeentehuus in 1908. Daornaost bin de hokkies te zien waor pelisie Bouma oons in opsleut awwe et te bont maekt hadden. Nao een middag cel waeren we weer mak.

wel es een betien opredded wodden. Niet alliend de straote. Iederiene die wat rommel kwiet wol, laedde dat bi'j donker op 'e kroje en kieperde et in een oolde sloot. Raodsleden uut Wolvege hadden wel in de gaten, dat dat op 'e duur misgaon zol en dat de gemeente d'r veur zorgen mos dat et niet uut de haand leup. Aanderen, veural van butenuut, vunnen dat et nog lange niet zo veer was. Iederiene hadde bi'j huus wel een askebulte en veur de rest mossen ze de braand d'r mar in stikken. Veur et schoneholen van de straoten in Wolvege hadden ze bi'j de gemeente Chris Bijkerk al in dienst neumen. „Ome Chris," zee iederiene. Ze leuten bi'j Halbe Berkenbos, de waegenmaeker, een grote karre veur him maeken. Twie hoge wielen waor een grote bak tussenin hong.

De bak was van boven ofsleuten mit een paer klappen, dat wat d'r in kwam, was an et oge onttrokken. Dat was ok wel nodig, want et veurnaemste dat Ome Chris van de diek opveegde, waeren peerdeviegen. Bi'j bulten laggen ze op 'e weg en veural waor de bestraoting nog uut balstiender beston, leek et wel of de ingewanen van de peerden slim los zatten! Mar, dat moet zegd wodden, Chris kon et wel an, de straoten bleven aorig hemmel en iederiene was tevreden. Ome Chris was dan ok oonze eerste dirrekteur van de gemeentereiniging en as zodaonig trad hi'j ok wel op. Hi'j regelde zien eigen wark en as et zo es uutkwam, was hi'j ok niet te beroerd om hier en daor bi'j een oold meens dat niet best meer uut de voeten kon, es een askebak in de bak te legen. Ok waeren d'r in Wolvege al van die ni'jlochters, die een tonne in et husien staon hadden en - mar daor mos niet te vule praot van kommen - veur een paer kwatties koj' mit Chris wel overleggen. Die kieperde dan de tonne ok evenpies omme in de bak van de karre!

Ik weet wel dat dit een betien een vies verhaeltien is, mar we gaon now ienmaol her en der deur et dörp, dat zodoende moe'n we tegaere ok deur dit onderwarp henne. Van oolds hadde iederiene in Wolvege een beerputte bi'j huus. Wel wat een vieze bedoening, omdat die zo now en dan ok leeg mos. Pattie meensken hadden een ofspraoke mit een boer, die dan een paer keer in 't jaor mit een jarrebak veur de deure kwam. De boer kreeg een gulden veur et wark, de „specie" op 'e koop toe en iederiene was tevreden. Weer aeren hullen et op Gieze van de Karkelaene, naost voerman een specialist in disse haandel. Al jaoren was et zo goed gaon, mar toch zat d'r, a'k et zo

uutdrokken mag, een betien veraandering in de locht. De winkeliers en de burgers van de straote begonnen bezwaor te maeken. Geregeld zoe'n volle jarrebak deur et dörp henne kon niet langer. De bestraoting was doedestieds ok nog niet al te best en de jarrebak ston niet op veren. Hi'j leut, om et netties te zeggen, zien sporen wel nao. Daorbi'j bleef de aroma ok niet in de bak hangen, dat zodoende.

Doe dan ok op een mooie vri'jdagmorgen een boer uut Sunnege, die in Wolvege op et Oost een vrachien ophaeld hadde, mit et peerd veur de jarrebak op 'e loop raekte en de bak op 'e hoeke bi'j Troost tegen de dörpspompe zowat te pletter sleug, waeren de rapen gaer. Neffens de praot van de meensken raekten de ambtenaren op et gemeentehuus deur de staank hielemaole uut de slaop en de burgemeester, die es kieken wol wat d'r gaonde was, dee mit een hadde klap et raem weer dichte. Hier mos ingrepen wodden en as ze et d'r in de raod niet over iens wodden konnen, mossen de pattikelieren d'r mar es aachteran.

Op 25 meert 1922 ston d'r een grote adverteensie in de „Stellingwerf" mit de oproep tot belangstellenden om te kommen tot een pattikeliere reinigingsdienst. De vereniging „Plaatselijk Belang" hadde de knuppel in et kiepehokke gooid. De aere weke kon de „Stellingwerf" al melden, dat heur 70 personen opgeven hadden. Iederiene was d'r veur, alliend Ome Chris was d'r stark op tegen. Hi'j vertelde overal dat et niks wodden zol. Hi'j hadde jaorenlange ervaring mit dit soorte wark, et mos een gemeentebedrief wodden. „En jow zeker, as strontdeskundige, de dirrekteur," zeden ze tegen him in kefé Roberti, waor Chris nogal es een versnaepering tot him nam.

Et bestuur van „Plaatselijk Belang" trok him van de praoties van Ome Chris niks an. Op de vergaderingen maekten ze al begrotings en ze vreugen bi'j de kuper, die de tonnen maekte veur de botterfebriek, al naor de pries van de tonnen. In Wolvege deden al weer grappen de ronte. Et bestuur zol de dienst eupenen deur in jacquet en mit de hoge hoed op, de eerste tonne bi'j de veurzitter uut et husien te haelen.

Op dat mement begon de klokkemaeker Willem Muurling d'r him mit te bemuien. Hi'j zat doe pas in de raod en ie kun van him zeggen waj' willen, mar in de poletiek hadde hi'j een scharpe neuze. Dat het him laeter op een wethoolderszetel brocht, mar weer laeter het de braandstofloze moter van

Wardenier him de poletieke kop kost. In de raodsvergadering van 8 april stelde hi'j een paer vraogen. Jim kennen dat wel: „Is het het gemeentebestuur bekend, dat er van particuliere zijde pogingen worden ondernomen om te komen tot oprichting van een reinigingsdienst enz. enz.?" De veurzitter gaf dit vlot toe, want wie zol d'r in de gemeente gien weet van hebben. Et hadde toch mit grote letters in de „Stellingwerf" staon!

„Moet dit niet van et gemeentebestuur uutgaon?" wodde d'r vraogd. Et wodde weer een punt op de agenda en weer kauwden ze d'r uren over. D'r waeren raodsleden die over de horizon henne keken en vlak veur een gemeentelike dienst waeren, mar et merendiel was d'r weer op tegen. „Et gaot een protte geld kosten en die centen kommen dan ok nog alliend ten goede an Wolvege." Zo gaot dat neffens de tegenstaanders geregeld en dat moet now mar es uut wezen. De discussie laaide weer hoge op, mar doe kregen de raodsleden van butenuut hulpe van iene uut Wolvege. Willem Postumus - Willem de Zwijger noemen ze him onder mekaer, omdat hi'j niet slim praoterig is en in de raod zo goed as nooit een mond eupen doet - kriegt et woord. Hi'j betoogt dat hi'j d'r glad op tegen is, dat d'r een verplichting komt om alles netties in een tonne te deponeren en in te leveren. Postumus, die veur de S.D.A.P. in de raod zit, het boer west in Amerike en weet wat de grond toekomt. Hi'j zegt dat „er talrijke ingezetenen zijn, die de specie hard nodig hebben voor de bouw. Hier mogen geen dwingende bepalingen worden toegepast ! !"

In meerderhied geeft de raod him geliek. Deur de goeie zorgen van Ome Chris ziet et dörp d'r over et algemien schone en knap uut. Ze zullen d'r heur veurlopig mar niet veerder mit bemuien. In de „Stellingwerf" van 15 april 1922 staot in et heufdartikel: „Het particulier initiatief dat langzamerhand verdrongen scheen te worden door bemoeiingen van boven af, heeft weer eens de kop opgestoken en direct met succes. Gaan we ook te ver met de staatszorg?" vraogt et blad. In ieder geval de pattikelieren kun heur gang gaon. Et dri'jt d'r op uut, dat de firma Kolk en Kuipers op veurtreffelike wieze jaorenlange de reiniging van Wolvege verzorgt.

Ome Chris zat d'r onder de bedrieven mar aorig mit. Et spul wodde him veur de neuze weghaeld en d'r zat gien dubbeltien meer tussen. Et was oflopen mit de slokkies bi'j de wedevrouw Roberti.

Gelokkig hadde hi'j nog een ideaal en dat was een sproeiwaegen veur de stoffige straoten van Wolvege. Dat spoekte him al van de tied krek nao de oorlog of deur de kop. Hi'j was es een keer in Amsterdam west en daor reed zoe'n waegen deur de straoten. Zoks hadden ze ok in Wolvege nodig. Et was ommes bar zoas et daor steuf in de zoemer. Dat kon ok niet aers; om Wolvege henne waeren et nog allegaer zaandwegen en in et dörp was de straote dusdaonig, dat in de dreuge tied et zaand je tussen de balstiender weg om de oren vleug. Iederiene hadde ok nog een stoepe veur huus en Pieter-La-La, de zaandkoopman uut De Blesse, kwam minstens twie keer in de weke mit een honnekarre vol mooi wit zaand uut de Knienebargen. Want om die stoepe te schrobben, mossen de vrouwluden wit zaand hebben veur de naoden. Ok dat wi'jde, as et dreuge was, in grote wolken over de diek.

Chris kreeg et zo veer henne, dat d'r een veurstel om een sproeiwaegen an te schaffen in de raod kwam. Et wodde ofwimpeld. De anschaf van zoe'n waegen zol wel f 2000,- kosten en et was weer alliend Wolvege, dat d'r van profiteren zol. „Plaatselijk Belang" begon d'r him weer mit te bemuien en die besleuten dat et dan mar pattikelier initiatief wodden moeten zol. Veural in de Hoofdstraote kwammen ze omme van et stof. De instelde kemmissie besleut mit een lieste rond te gaon om te kieken hoevule de meensken d'r veur over hadden. Et vul niet mit, d'r wodde mar f 291,50 intekend. D'r was iene die een twiedehaans waegen te koop wus veur 300 gulden. Ze konnen dan wel een peerd lienen van Garriet Mulder. As mankracht kwam d'r mar iene in Wolvege in anmarking: Ome Chris! Et gong niet deur. Et bleef een slepende kwestie, mar Ome Chris leut et d'r niet bi'j zitten. Op dreuge daegen jaegde hi'j mit zien grote bessem zovule stof deur de straote, dat de winkeliers begonnen te mopperen en dan was d'r veur Chris mar ien antwoord: „D'r moet een sproeiwaegen kommen!"

Bi'j toeval trof hi'j bi'j wedevrouw Roberti een wethoolder uut Arnhem, die hier vroeger schoelemeester west hadde en laot die him now vertellen dat ze in Arnhem nog een hiele beste bruukte sproeiwaegen staon hadden, die ze daor bi'j de gemeente wel kwiet wollen.

Disse keer kregen ze de raod zoveer. D'r gong een kemmissie naor Arnhem en de waegen wodde nao inspectie kocht. Et was d'r iene waor nog een peerd veur mos, dat et vehikel arriveerde

mit de trein. Onder grote belangstelling en onder opperste bevel van Ome Chris wodde de waegen naor de gerage van Vreeling en Troost transporteerd om wat opknapt te wodden. Op 9 augustus was et zoveer henne, dat de proefrit wezen zol.

We hadden intied een nortonpompe op 'e Hoek kregen, omdat d'r veur de braandweer een motorspuite kommen was. En weer hael ik even et verslag in de „Stellingwerf an: „Het paard van Mulder er voor, en Ome Chris op de bok, zo gleed de nieuwe sproeiwagen de garage van Vreeling en Troost uit onder begeleiding van de lieve jeugd, die altijd present is als er iets bijzonders aan de hand is. De jongens meenden de demonstratie te moeten openen met het bekende gezang: Ome Chris gaat nooit verloren, falderalderiere enz.... Maar het was deze keer geen jeugdhardrijderij. 't Was thans een andere zaak die het denken en doen van Ome Chris sinds weken beheerste en een bestraffende blik en een wel wat ruw. „Hool de bek bliksems" deed het gezang verstommen. Statig rolde de sproeiwagen naar de Hoek waar door middel van de motorspuit de vulling plaats zou vinden." Op 'e Hoek ston intied hiel Wolvege al te kieken hoe et oflopen zol. Ome Chris, die veur disse gelegenhied zien zundagse bolhoed - de „gardibaldi" - opzet hadde in stee van zien trouwe pette, gong as een ruter te peerd op de tank van de sproeiwaegen zitten en maekte et vulgat eupen. D'r wodde him een braandslange anrekt, die hi'j in et gat zakken leut.

„Waeter," commedeerde Ome Chris, mar doe wol die verrekte motorspuit et niet doen. Mit gien mogelikhied konnen ze him an de gang kriegen. D'r wodde een monteur bi'jhaeld en die kreeg him an 't sputteren, mar waeter, how mar! Ome Chris, die et lange niet naor 't zin gong, begon him d'r mit te bemuien en omdat hi'j wel es wat heurd hadde van gas geven, gaf hi'j de monteur de raod de gaskraene wieder eupen te dri'jen. De monteur, ok niet aachterlik mit et bekkien, raosde dat hi'j him d'r niet mit bemuien mos. Mit al dat volk om him henne hadde hi'j et al zwaor genoeg. Mit 'n kwaoje kop trok hi'j de gaskraene hielendal eupen en inienen braokte de spuit twie dingen uut: een grote zwatte rookwolke en een dikke straol waeter. Ome Chris, die meer andacht hadde veur de spuit as veur de slange, leut die glippen en de waeterstraole veegde eerst Chris de zundagse bolhoed van de kop en daelde doe tussen de omstaanders, die op zoks hielendal niet rekend hadden. De spuitende braand-

slange kronkelde as een waeterspi'jend moonster tussen al dat volk deur en et was in tied van een ogenblik ien kluwen van kletsnatte meensken, die heur uterste best deden om buten et beriek van al dat waeter te kommen. De braandweer was niet bi'j machte om in te griepen. Vanof de commedant - de dikke bakker Epema - tot de alderleegste spuitgaast hongen ze, goelende van et lachen, tegen de moterspuit. Et betien volk dat buten et beriek van de waeterstraole ston, leunde ok mit traonen in de ogen van et lachen tegen mekaer an. Et hul pas op doe de slange in een raere kronkel de braandspuit raekte en ok, ondaanks de euliepakken die ze an hadden, de braandweermannen deurwiekte!

Doe wodde de kraene gauw dichtedri'jd en konnen ze opni'j beginnen. Ze kregen twieduzend liter in de tank en daor gong de sproeiwaegen. Bi'j et kefé van Minne Biel was hi'j al weer leeg en mossen ze opni'j laeden op 'e Hoek.

In de buurte van de Karkelaene zat ok nog een nortonpompe en daor hebben ze de tank nog twie keer vol daon, mar doe begon et ofgrieselik te regenen. Neffens de „Stellingwerf" wel zo hadde, dat de aere morgen et karkevolk niet mit dreuge voeten in de karke kommen kon. „Toch hopen wij dat de wagen nog vele malen het stof bestrijden zal," hoopte de kraante. Daor is niet vule van kommen. Al deden ze et d'r omme, et bleef de hiele zoemer nat.

Laeter is de waegen nog al een keer of wat bruukt, mar et is nooit gien succes wodden. Waor hi'j uuteindelik bleven is, is niet bekend. Mar wat hewwe lacht!!!!

Twie bokkies veur een cent

In et jaor 1856 kregen ze in Wolvege eindelik vergunning om wekeliks een mark te holen. Veur die tied mossen ze et doen mit de jaormarken: de veurjaorsmark en de haastmark. Daornaost wodde op ongeregelde tieden een peerdemark hullen, die organiseerd wodde deur de plaetselike kasteleins. Een „wilde peerdemark" wodde d'r dan wel zegd. Et veurnaemste daegelikse perdukt van de boer: de botter, gong via een botterkoper naor Sneek of Liwwadden en wodde daor veerder verhaandeld. Die botterkopers kwammen wel bi'j de deure langes, mar ze hullen ok wel zitting in iene van de Wolvegaster harbargen. In de deurreed wodde dan een schaole ophongen om de vatten en de stokbotter te wegen. In de winter, as de weg min was en alles onder waeter ston, kregen de boeren an de zuudkaant van de Lende nogal es vergunning om in Stienwiek naor de mark te gaon om heur perdukten te verkopen. Die vergunning was nodig omdat Stienwiek in een aere perveensie lag. De greens wodde bewaekt deur de „chergers" die op sluikerij passen mossen. Alles mit mekaer duur, omslachtig en onveurdelig deur de tussenhaandel, de tollen en de rechten.

Ze waeren dan ok bliede dat in 1856 die vergunning van de perveensie loskwam en et gemeentebestuur begon doe mitien de drietippe an de Rieksstraotweg in te richten as markterrein. D'r kwam een zwaor hoolten hekke omme henne en d'r wodde een waoge daele zet, mit grote weegschaolen veur et wegen van de varkens.

Naost et gemeentehuus ston nog een oold gebouw waor vroeger de klarken van de grieteni'je heur wark daon hadden. Dat wodde inricht as officiële botterwaoge en in de vufenvuuftig jaor dat et dienst daon het, bin d'r duzenden vatten botter verhaandeld. Doe wi'j jong waeren, was et op woensdag altied slim drok in Wolvege en stonnen deur et hiele dörp henne de waegens van de boeren parkeerd. De peerden wodden op 'e stal zet bi'j de harbargen of femilie. Gewoonlik gong de boerinne eerst mit naor de botterwaoge om te kieken wat de opbrengst was en hoe d'r deur de botterkopers over heur perdukt docht wodde. Eerste of twiede keur maekte hiel wat uut, niet alliend in de pries mar ok in de ere. Naor een boerinne die altied eerste kwaliteit botter hadde, wodde hoge opkeken, liekewel in

Optocht van gymnasten deur de Karkelaene in 1911. Et eerste huus rechts is et bekende snoepwinkeltien van vrouw Woolters waor we vaaste klaanten waeren.

Zwemmen in de koem in 1920. Op 'e waarme zoemerse daegen waeren we hier de hiele dag te vienen. Gemengd zwemmen moch nog niet. Aachteran staon de maegies op 'e wal de zaek te bekieken.

Wolvege as op 'e streek. Daornaost was d'r ok ofgeunst. Pattie botterkopers verkochten lienkoeken, doedestieds et ienigste keunstmaotige bi'jvoer. D'r wodde dan wel zegd, dat degene die bi'j de koper zien lienkoeken kochte, altied hoge in kwaliteit kwam. Ok de Stellingwarvers waeren gewone meensken, zuwwe mar zeggen!

As de botter verkocht was, gongen de boer en de boerinne heur eigen pad. Hi'j schoemde de beestemark of en gewoonlik koj' him dan laeter vienen in iene van de harbargen in de buurt van de mark. De boerinne gong winkel in en winkel uut om heur bosschoppen te doen. Bi'j al die winkels ston in de aachterkaemer de koffie klaor en et mos al raer gaon as ze niet argens femilie of kennissen trof om al et mooi en et mal mit te bepraoten. Tegen eterstied wodde dan nog een laeste ofzakkertien neumen bi'j de harbarge waor et peerd ston en al gauw reden ze dan op huus an mit bosschoppen en praot veur een weke.

Veur oons as schoelejongen waeren die markdaegen ok altied een belevenis. Mit een dreuge plakke wittebolle stonnen we al vroeg in de botterwaoge en et mos al raer gaon, as niet een koopman zien keurmes of bore daor overhenne haelde. Een vingerdikte kwam die jonge, zoolten botter op et brood en d'r was niks op 'e hiele wereld dat lekkerder was! Om een stuver of een dubbeltien te verdienen, pasten we veur de koopluden op et vee dat ze pas kocht hadden. We kwammen amp'ran op 'e tied op schoele, koestront an de klompen en stinkend as mudden. Nao schoele hulpen we bakker Epema, die op woensdag zien veurkaemer as restaurant inricht hadde. We wodden hulpkelner, we kregen een wit schölkien veur en brochten schaolen vol hadkookte eier en karbenaden naor de boeren en koopluden, die nao al dat loven en bieden wel zin an wat hadden. Altied vul d'r wel een dubbeltien of.

Oonze grootste slag sleugen we altied in de meimaond op 'e lammemark. In alle vroegte kwammen van alle kaanten de waegens mit lammen op Wolvege an. Et mekkeren was deur et hiele dörp te heuren. Ze waeren ok nog zo vanwennig van et volle schaopegier van de moeder! Op 'e mark kwammen ze in een ofscheuten roemte en in de loop van de morgen verleuren ze al et vertrouwen in de meenshied, as ze dat al ooit had hadden. Ze wodden van et iene hokke in et aere kwakt, omdat ze soms een paer keer in 't ure verkocht wodden, en elke ni'je baos zette heur mit een varfkwaste et eigendomsmark op 'e huud.

De koopluden, wietwaor weg, waeren de aovend van te veuren al mit de trein naor et dörp kommen en alle bedden in de hotels, die Wolvege doe nog bi'j de bult hadde, waeren bezet. Zo gauw as de eerste waegens dan morgens an de mark kwammen, begon de haandel. Kochten „de Hollaanders" wat vlot, dan duurde et niet lange, of de eerste lammen wodden al naor et station brocht, waor op de laed- en loswal de wagons klaor stonnen die de beesten naor heur bestemming brengen mossen. Dat et wel es wat uut de haand leup, bliekt uut een bericht dat d'r op de meimark in 1907 gien wagons genoeg waeren en dat daordeur 1000 lammen tiedelik argens aanders onderdak brochten wodden mossen. Veur de Wolvegaster jongen waeren dat daegen om wat extra's te verdienen. De lammen waeren nogal wild en om te veurkommen dat ze d'r uutnaaiden hadden de koopluden oons nodig. Veur een dubbeltien hullen we ze te plak.

Dat et niet altied weelde was op 'e mark bliekt wel uut et feit da'k es mit een bigge thuus kommen bin. Ze waeren niks weerd en uut armoede gavven de boeren ze mar weg.

Ik zal een jaor of achte, negen west hebben, doe ik op zoe'n mark morgens veur schoeletied al twie kwatties verdiend hadde. Een hiel bedrag in die tieden. Middags waeren we vri'j en ik besleut mit een kammeraod, ok zoe'n rieke stinkerd, d'r een wilde middag van te maeken. Aj' naogaon daj' veur een cent al een dikke toverballe hadden en veur een halve cent een stok veterdrop, kuj' wel uutrekenen daj' veur twie kwatties hiel wat uutstikken konnen.

We gunden de klandizie an vrouw Woolters veuran op 'e Karkelaene. Ieder kiend in Wolvege kende twie adressen die van belang waeren: bakker De Jong veur een kladde aepeneuten en vrouw Woolters veur de aere smik-smak. Onderwegens naor et beloofde laand besleuten we in ieder geval elk twie nogablokken te kopen van een stuver et stok. Dan vanzels kokosbrokken, toverballen, caramels en een protte kleingoed. We zollen him evenpies taaien! Ik heure nog et winkelbellegien. Vrouw Woolters kwam uut et kaemertien naor veuren en et eerste wat ze vreug was, hoe we an die kwatties kwammen. „Verdiend mit et oppassen van lammen." Dat kon d'r mit deur, want nargens omme, ze hadde vaeker mit et achtste gebod: „Gij zult niet stelen" te maeken en ze wol gien spul hebben. Now ze twie kapitelisten veur de teunbaanke hadde, wol ze eerst weten hoe

en wat. Mar lammen oppassen was in odder. We deden oonze bestelling en et spul staepelde him veur oons op. Mittertied hawwe de hiele sortering deurwarkt en de twie kwatties waeren nog niet op. Op dat mement tikte de duvel oons op 'e schoolder: „Aj'm now es een paer van die bokkies kochten, van die kleine segaarties van een halve cent et stok, dan kuj'm ok es roken. Jim wodden now al zokke grote kerels, dat et moet haost es wezen en dan holen jim nog geld over." Et leek oons goed toe. De bokkies waeren besten, dat hawwe wel van de jongen uut de hoogste klasse heurd. Wel niet de alderbesten van een cent et stok. Die koj' alliend mar bi'j Oene Veenstra kriegen, mar die verkocht dan ok niks aers as segaren en tebak. Mar bi'j Oene (Oene Knik wodde d'r altied zegd, omdat de kop him wat los op 'e schoolder ston) hoefden we et niet te perberen. Die verkocht niet an mannegies die nog mar kwaolik buten de broek pissen konnen.

Wi'j kochten de man twie bokkies. Ze waeren niet al te dreuge, ze vuulden wat slop an, mar aj' rookten, dreugden ze wel op, neffens vrouw Woolters.

Mit de busen vol gongen we de winkel uut en op 'e Van Schootslaene an. Onderwegens ratste mien kammeraod nog evenpies een deusien lucifes bi'j him thuus van de schostienmaantel en doe kon et feest beginnen.

Alles gong d'r in as koeke en pas bi'j et twiede nogablok begonnen we grond te vulen. D'r konnen alliend nog een paer kokosbrokken en wat veterdrop bi'j. We kregen alles niet op, mar we waeren zat, now mossen we mar es roken.

Op een boswallegien tussen de laene en de Rieksweg steuken we de braand in oons eerste bokkien. Et trok wel wat zwaor, zeker vanwege de nattighied van de tebak, mar we rookten toch. As grote kerels kuierden we op 'e Ni'je Aanleg an. Jonge, jonge we waeren al hiel wat maans. Halfweg de Koem gongen we op een baankien zitten en doe mos et twiede bokkien ok mar in de braand. Ze mossen trouwens op, we konnen d'r niet mit thuuskommen.

Et gong mis vanzels. Doe et twiede bokkien halfweg was, griezelde et mi'j al toe en wo'k et al votsmieten, mar dat was zunde dochte mien kammeraod. Ik zette deur, mar niet lange. De eerste golve vermaelde nogablokken, kokosbrokken, veterdrop, caramels en ulevellen kwam zo vlogge, da'k amp'ran de kleren schone holen kon. De twiede en de volgende maekten

da'k mittertied veur liek bi'j de Koem lag. Wel twie ure hewwe daor zo legen, want mien kammeraod was d'r krek zo min an toe. Doe bin we op huus an straampeld. Brood mos ik aovens mar niet hebben, ik was niet al te goed. Ze stopten me op bedde en deurda'k in de huud deur en deur gezond was, wa'k aere morgens al weer aorig opknapt.

Zunde van mien twie kwatties, he'k doe docht. A'k d'r een paer jonge knienen veur kocht hadde en daor mit fokt hadde, wa'k misschien wel riek wodden. Now wa'k alliend mar ziek west. Tussen haokies: een roker bin 'k nooit wodden, dat zodoende hebben de twie kwatties heur rente wel opbrocht!

De Breuningslaene in 1922, tegenworrig Sportlaene. Aachter de bomen, links, ston op een kaampe gröslaand et ooievaarsnust waor de kleine Wolvegasterties weg kwammen.

Seksuele veurlochting

Vri'jdagaovend het in Wolvege altied „kraanteaovend" west. In de loop van de middag kwammen dan de „Hepkema" en „Stellingwerf" deur de deure: de eerste mit ni'js uut Frieslaand en et aere stok van de wereld, en de „Stellingwerf" mit et ni'js uut de gemeente. In de meerste huzen was dan de hiele femilie veur et veerdere van de dag niet te spreken. Ze mossen kraante lezen en ik kan je vertellen, dat die doedestieds uutpluusd wodde. De manluden begonnen mit de verkopings nao te kieken, mar de vrouwen begonnen mit de burgerlike staand en de femilieberichten. Die wodden van haever tot gotte naokeken en bepraot. Ze mossen percies weten of die nog in de kunde zat bi'j die, wie arven kon van iene die uut de tied raekt was, en naor wie et zoveulste poppien van Knelis en Jantien vernoemd was. Ie moe'n rekenen d'r was nog gien radio en tillevisie in die daegen, dagblaeden waeren te duur en butendat, gien meens hadde et an tied om elke aovend mit de neuze in de kraanten te zitten. An de „Hepkema" en de „Stellingwerf" hadden ze meer as genoeg. Wat daor niet in ston, was veerder van gien belang. In de gemeenteraod zatten ze mekaer genoeg in 't haor om d'r, ien keer in de maond, een plezierige aovend an te hebben bi'j et lezen van et altied uutgebreide verslag. Dat alliend was de pries van „Stellingwerf" al meer as weerd. Veerdere sensaosie hadden we ok niet neudig en dat hewwe ok nooit zocht in oonze kraante. Uuteindelik wollen we ok op vri'jdagaovend rustig slaopen.

Dat kon vanzels niet altied zo blieven. Ok oonze kraante mos staorigan wat an „hadde journalistiek" doen en him wat anpassen an de mederne tied. Toch is et nog niet zo veer henne, dat ze alles mar bi'j de naeme noemen; ze holen de boot nog wat of.

Ik schrok dan ok daonig, doe 'k een weke of wat leden een grote kop boven een artikel staon zag: „Manco in seksuele voorlichting". Ik daenke wat zuwwe now hebben. Zollen we een ni'je rebriek in oons lijfblad kriegen? Dit mag toch niet deurgaon, mar et vul gelokkig een betien mit. Uut et artikel bleek dat de schoelemeesters de kiender en ok de oolders in 't hemd staon laoten, as et op de veurlochting ankomt. Et was aers zo mooi veur mekaer maekt, alles was knap omschreven en

veurschreven. De gemeente hadde een protte centen stopt in de anschaf van boekies en plaeten en now liekt et d'r op, dat dat allemaol veur niks west het. Hoe dit nog es oflopen moet, et liekt me niet best toe. Ik mien trouwens dat iene of aandere aktiegroep van schoelemeesters d'r zels over begonnen was. Zi'j zollen dat varkentien wel evenpiès wasken: de oolders zollen d'r gien gedoente meer mit hoeven te hebben, alliend desnoods een betien bi'jsturen. En now hewwe dit an de fiets hangen. Oonze schoelemeesters laoten et d'r bi'j zitten!

Toch moet d'r wat an daon wodden. Je kun de oolders d'r niet meer alliend mit opschepen. Die weten ok niet meer hoe ze d'r mit an moeten. Jaoren leden bin de ooievaars al uut Wolvege vertrokken, je zien ze nooit meer boven et dörp zweven, dat et roepen van „ooievaar, breng oons asjeblief een poppien," het ok gien zin meer. Holle bomen kom ie ok niet meer tegen. Vroeger stonnen overal in 't laand riegels knotwilgen bi'j de sloden langes. Daor zat altied wel een hollen iene bi'j, waor aj' mit ankommen konnen. Alles is kapt, dat daor kuj' ok niet meer over praoten. En wat de rooie kool angaot, die stokmennig rooie koolties die hier nog in de buurte verbouwd wodden, kun mit die grote uutbreiding van oons dörp nooit de perduktie van de poppies bi'jholen. Et wodt, wat dat angaot, een minne boel.

Wi'j kregen vroeger ok gien veurlochting op 'e schoele, mar deur et leven om oons henne kwammen we toch wel aachter al die geheimen. Welke jonge hadde doedertied niet een paer knienen in een hokkien? Daor mossen je op 'e tied mit naor de ram. En geregeld zaggen we hoe een koe onder de bolle kwam. Nao een keer of wat dri'jden je je daor niet meer veur omme. Et gebeurde ja vaeke genoeg dat wi'j, as de boeren et drok hadden en wi'j wel een dubbeltien verdienen wollen, een kilometer henne-weeromme mit een koe naor de bolle sjokten. Doe et dan ok zo veer was, dat de schoeledeure veurgoed aachter oons dichtevul, waeren we al aorig goed op 'e hoogte en leuten we oons niks meer wiesmaeken. De ondeugden die d'r an vaaste zatten, waeren beslist niet slimmer as wat d'r tegenworrig gaonde is, temeensen aj' de mederne literatuur geloven moeten.

Daenk niet dat ik spotte mit de tegenworrige meniere van veurlochting. De kiender hebben et meer nodig as wi'j doe. Alles past in de tied waor aj' in groot brocht wodden. De rottighied, die et kiend tegenworrig deur de radio en de tillevisie verwarken

moet, vraogt een aander tegenwicht as de netuurveurlochting van vroeger. Ien ding is liekblieven..., gewoonlik is et volkien je al een stap veur ! Toch haj' ze vroeger ok wel die van toeten noch blaozen wussen. Wi'j in Wolvege hadden et verhael van Gosse „Piepien", dat vaeke verteld wodde as et op een aovendpraoteri'je wat laeter wodde. Gosse was een opperman, die doedertied bi'j oons thuus in de timmerwinkel warkte en die ze Gosse Piepien noemden, omdat hi'j altied en iewig een klein deurrokertien mit een slop staeltien in de hoeke van de mond bongelen hadde.

In Wolvege zeden ze van Gosse: „Hi'j is een kerel as Kaste en Kaste was een kerel as een onderdeure." Waor ze mit zeggen wollen dat et een beste jonge was. Hi'j was wat klein uut de panne scheuten, mar hi'j was zo stark as een beer en aj' him as opperman hadden, dan vleugen de tassen stienen en de kalkmouwen vol specie bi'j de steigers op. Gosse was wat dat angaot een knaop, alliend bi'j de nekke daor hul et beste stok van Gosse op. Daor boven zat wel een groot heufd, mar d'r zat niet al te veule verstaand in. Wel gewichtig en wies praoten, mar et sleug nargens op. Et feit dat Gosse et liefste zien loon in losse centen hebben wol, omdat hi'j docht dat hi'j dan meer kreeg, zegt al genoeg!

Gosse was al dik in de dattig en nog niet trouwd. Hi'j woonde bi'j zien moeder, een wedevrouw, in. Moeder regelde alles veur him en as Gosse zien pakkien tebak mar op 'e tied kreeg, was et Gosse veerder alles best. Op et wark wodde Gosse d'r vanzels wel es onderdeur haeld. Waorom as hi'j nog niet trouwde en of him dat niet mooi toeleek, een jong wiefien! Gosse gniesde dan mar wat, zeug wat op zien piepe en as et him te slim wodde, zee hi'j: „Verrek mar", en haelde dan een ni'je tasse stienen. En doe inienen kwam Gosse op 'n dag bi'j de baos mit de bosschop, dat hi'j die en die dag niet op et wark kommen kon, want hi'j zol trouwen. Doe was et vanzels raek. Mit wie dat wezen zol? „Mit dikke Margien van Kees de Protter," zee Gosse. Moeder hadde d'r mit heur over praot en et gaot an. Zien moeder hadde zegd dat hi'j es op him zels mos en as zi'j ooit es uut de tied raekte, dan hadde Gosse temeensen zien gerak.

D'r was de hiele dag onder 't wark gien aere praot as over Gosse zien trouweri'je en hi'j wodde aorig deur de pekel haeld. Et gong krek zo lange, tot de baos zee: „Now is 't uut, now hewwe de hoogte !" Doe hullen ze heur stille, mar in 't laeste schoft nam

Grote Reinder Gosse toch nog even appat en waorschouwde him mit een eernstig gezichte. Hi'j mos d'r beslist niet te licht tegenan kieken, want trouwen dat gong zomar niet. Dat mossen je eerst leren! Gosse mos mar es naor de bovenmeester van de grote schoele gaon, die zol him mit de eerste anloop wel helpen willen. Gosse zee d'r niet vule op. Hi'j zeug alliend wat hadder an zien piepien en daor koj' an zien, dat hi'j wel argens mit omme leup. Mar naor de meester gong hi'j niet. Hi'j hadde altied een ofgrieselike hekel an leren had en om veur disse dingen now weer naor schoele te moeten, dat griesde him toe. De tied gong deur, de trouwdag kwam an. Margien en Gosse leupen mit de naoste familie naor et gemeentehuus op 'e hoeke en doe ze d'r weer uut kwammen, was Margien an de man en Gosse an de vrouw! Kees „de Protter" trakteerde bi'j Mannus Troost op een slokkien en Gosse zeug al weer dapper an zien piepien. Hi'j zag d'r zuver oplocht uut. Dit gedielte van de trouweri'je was temeensen aachter de rogge!

Aovens was d'r brulloft bi'j Margien heur volk an huus. Et was een mooi feest wodden mit een protte volk en Kees hadde d'r veur zorgd dat d'r van alles genoeg in huus was. Siebe Zwikstra was nog mit de vioele kommen, dat ze hadden nog daanst ok! Tegen twaelven was Gosse zo veer henne, dat Margien hadde him in de kroje zet en him naor de Meulepolle reden. Daor hadden ze een arbeidershusien huurd en dat zol in 't vervolg Gosse zien thuuskommen wezen.

Aere morgens was Gosse toch op 'e tied op 't wark. Hi'j was nog nooit een menuut te laete west en et zol zien ere te nao kommen wezen as hi'j niet zorgd hadde dat de specie ok disse morgen niet klaor west hadde veur de metselers op et wark kwammen! Een goeie opperman zorgde d'r veur, dat ze votinienen an 't wark konnen. Et piepien bongelde Gosse al weer in de hoeke van de mond en zo te zien smaekte et him best.

De metselers en de timmerluden kwammen staorigan opzetten en gniesden Gosse al es wat an. De gebrukelike moppies wodden maekt, mar Gosse trok him nargens wat van an. Mien vader kwam as iene van de laesten, zag Gosse al weer drok an 't wark en zee zo gaondeweg: „Zo Gosse, waj' d'r al weer? Hoe is 't gaon, hej' een mooie dag had? „Och baos," zee Gosse, en hi'j leunde even op 'e schoppe, die kerels kun om mien pat ok de krits kriegen mit heur schoelemeester. Ik hebbe gistermiddag mien schoonvader d'r even over anscheuten en die zee:

„Prakkezeer mar nargens over Gosse, trouwen hoej' niet te leren. Ie geven Margien mar een dikke tuut en dan komt de rest vanzels wel. Alliend... ie moe'n et piepien wel even op 'e beddeplaanke leggen!"

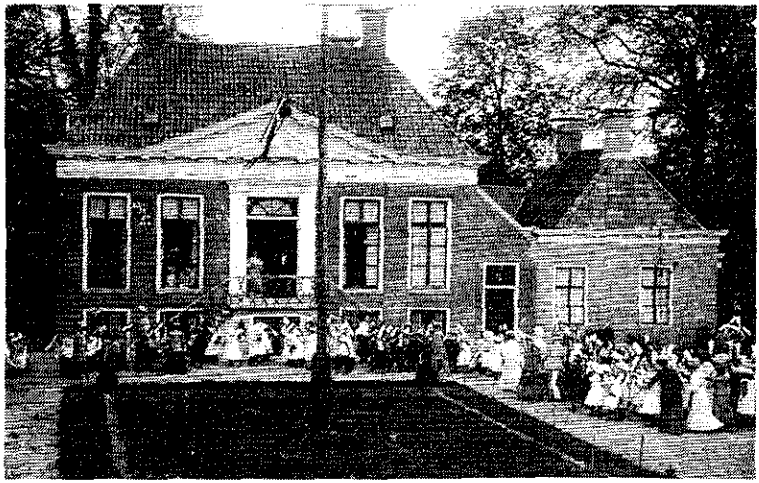

Doe in 1909 prinses Juliana geboren wodde, hadden ze ok in Wolvege een groot feest. De schoelekiender hullen een optocht en hier zien we ze veur Lindenoord langes trekken.

Turnfeest in Wolvege in 1924. Een lange riegel gymnasten trekt deur et dörp. Veurop oonze Harmonie en rechts pelisie Bouma.

Et voegeltien in de koekoeksklokke

Et voegeltien in de koekoeksklokke is et verhael over een klein joongien, dat him in goed vertrouwen weer es te pakken nemen leut deur een stel grote kerels !

Bi'j oons op et Oost ston, inklemd tussen de slachteri'je van Jan Kupers en de mannefacturenwinkel van Egbert Wierda, et oolde gooldsmidswinkeltien van de „dames Paulides", zoas wi'j dan zeden. In feite was et de klokkemaeker en gooldsmid Jan Paulides, een vri'jgezel, die daor zien zaeke hadde en d'r veerder huusde mit zien drie ongetrouwde zusters: Tetsje, Trientsje en Hielkje. „Een mooie driekaorte," zee mien grootvader altied.

Wi'j joongies van een jaor of vuuf, zesse, hadden méér eerbied veur de dames. Haj' mar es veur et raem bi'j heur kieken moeten, allegaer goold en zulver. Bastende riek mossen die meensken wezen, daor lag wel veur duzend gulden ! Ik was nog te klein om goed in de uutstalkaaste kieken te kunnen, mar Harm van Siebe Visser hadde me een keer opbokt en doe ha'k et zien. D'r laggen wel drie goolden ooriezers en dan nog een protte gelozies, ok allegaer van goold. En dat buten al die grote klokken omme, die aj' vaege aachter in de winkel zien konnen. Om die grote klokken was et disse keer trouwens begonnen. Harm hadde van iene van zien zusters heurd, dat ze bi'j de dames een klokke hadden waor een voegeltien in zat. Elk half ure gong d'r een deurtien boven in de klokke eupen en dan reup die voegel: „koekoek". Op hiele uren was et nog vule slimmer; dan reup hi'j krek zovaeke daj' heuren konnen hoe laete et was. Zoks hadden ze in Wolvege nog nooit vertoond. Harm was mit dat grote ni'js vot-inienen op 'e straote kommen, en zodoende hadde hi'j mi'j opbokt, da'k bi'j de dames in de winkel kieken kon. Ik zag wel een protte klokken hangen, mar ik kon d'r niet goed uut wies wodden. Doe heb ik Harm nog opbokt, mar die kwam d'r ok niet uut. Now zuj' zeggen, waoromme vreugen jim niet evenpies an de dames of jim die klokke zien mochten? Kom now, wees wiezer, ze zollen je an zien kommen. Een hiel koppeltien van die knaopen mit smerige klompen an de bienen in de schone winkel, gien spraoke van.

Trouwens, zestig jaor leden waeren kleine mannegies nog niet zo bertaol om alles mar in et wilde weg te vraogen. Ze wussen nog waor ze staon mossen.

Ik kwam tegen eterstied mit et grote ni'js bi'j oons thuus anzetten. Et was een koekoeksklokke zeden ze, mar hoe dat zat mit dat voegeltien wussen ze ok niet. Grootvader, die aanders overal verstaand van hadde, zee dat zoks him veer boven de pette gong, hi'j kon me ok niet wiezer maeken.

Middags nao et eten stapte ik es naor de timmerwinkel. Et schoft was nog niet hielemaol omme, dat et volk zat nog op 'e schaefbaank een betien mit mekaer te praoten. „Hebben jim 't al heurd?" vreug ik, „bi'j de dames Paulides hebben ze een klokke waor een voegeltien in zit, hoe zol dat toch wezen?" Ze hadden d'r nog niks van heurd en a'k d'r wat van weten wol, mos ik Liekel Schaop, de opperman, mar vraogen. Liekel wus altied alles. Hi'j hadde as keloniaal in Indië west en dat was niet naost de deure. Aj' daor west hadden, koj' nog es argens over mitpraoten, dan wussen je wel wat d'r in de wereld te koop was. Zoe'n reize was nog hiel wat aers as de Westhoek omme of op Pinkstermaendag naor Schotermark. Hi'j hadde mi'j ok al hiele verhaelen daon over tiegers en aepen en over Atjeeërs, waor hi'j tegen vochten hadde. Neffens Liekel was et op et laeste zo veer henne west, dat as die knaopen heurden dat Liekel d'r bi'j was, ze d'r mitien al uutnaaiden zonder een schot te lossen. Grootvader zee wel dat Liekel alliend mit spek scheuten hadde, mar ik hadde een grote bewondering veur him en keek huzenhoge tegen him op.

Doe hi'j dan ok de steige inkwam op zien oolde fiets, gong ik mitien op him of en stelde mien vraoge: „Hoe zit dat mit dat voegeltien in de klokke bi'j de dames Paulides?" Kiek, dat was Liekel now weer, aandere grote meensken maekten heur d'r of mit een grauw en een snauw, mar Liekel heurde je bedaerd an. Hi'j vreug d'r nog evenpies percies op deur, haelde zien tebaksdeuze uut de buse, stopte een beste toppe BZK aachter de koezen en gaf me zien miening over et geval: In Indië hadden ze al lange zokke klokken, alliend vule groter. Ze konnen d'r daor ok meer kaanten mit uut, veural wat de voegels anbelangt. In Wolvege mos de klokkemaeker him uuteindelik redden mit dresseerde musken en misschien een enkelde protter die niet al te aachterlik was. In Indië hadden ze prachtige kleurde voegels bi'j de bult en die zeden je in tied van een weke alles nao wat aj' ze veurkauwd

hadden. In de kezerne hadden ze doedestieds een klokke had, een hiel bakbeest, mar daor zat een dresseerde papegaai in. Die reup de uren in et Maleis of en tegen eterstied gong dan et deurtien eupen en reup hi'j „Nassi Toewans." Hi'j zol me d'r laeter wel es wat meer van vertellen, mar hi'j wol now eerst evenpies uut de doeken doen, hoe ze dat hier hadden mit die klokken.

Klokkemaekers as Jan Paulides kregen die klokken thuus zonder voegeltien. Veur dat voegeltien mossen ze zels zorgen en daoromme dresseerden ze veur elke klokke een muske die dan veur koekoek speulen mos. Echte koekoeken was vanzels mooier, mar die waeren hier niet genoeg. Was zoe'n muske d'r klaor veur, dan stopten ze him in de klokke en kon hi'j mit zien wark beginnen. Eten en drinken kregen ze op 'e tied en ik zol 't wel mit him iens wezen, dat ze et beter hadden as de vri'je musken, die de hiele dag in de peerdeviegen omme reuren mossen om an de kost te kommen. Doe was et schoft omme en Liekel mos weer an 't wark. Hi'j zee nog al, dat Jan Paulides een kwattien betaelen wol veur elke geschikte muske.

Blikstiender, dat was de muite weerd. Een kwattien was een kaptaol in die daegen, daor koj' de hiele snoepwinkel van vrouw Woolters wel veur leegkopen. Musken waeren wel te vangen, dat was gien keunst.Ik maekte van een paer stienen en een tegel een klaphokke. Een klein stokkien schieve onder de tegel, daor een lange draod an, wat broodkrummels d'r omme henne en een ure laeter ha'k al twie mooie musken in et oolde knienehokke.

De aere morgen ston ik tegen twaelf ure bi'j de dames Paulides op 'e stoepe. Mien plannegien ha'k klaor. Eerst een smoesien maeken en es kieken of d'r wel een voegeltien in die klokke zat. Om twaelf ure was dat goed te zien, want dan zol hi'j d'r twaelf keer uutkommen. En dan zo'k zeggen, dat ik wel musken te koop hadde.

't Was wel een riskaante onderneming en ik trilde dan ok lichtelik op 'e bienen. Ik dee de ogen dichte, drokte de knoppe van de deure naor beneden en stapte et winkeltien in. Boven me luudde een hadde belle, mar ik heurde him amp'ran. Rondom me henne zag ik in et half duuster de klokken bi'j de kaant langes hangen. Alderhaande soorten, mar iene hong d'r tussenin die 'k nog nooit zien hadde. Et kon niet aers, dat mos de klokke mit et voegeltien wezen! Ik keek gauw evenpies op 'e vloer of

d'r ok smeerlapperi'je onder lag van de voegel, mar nee, daor was et zo schone as de braand. Aachter me heurde ik wat schoefelen en iene vreug: „Hadden jow een bosschop, mien jonge?" Ik dri'jde me omme en ston veur de teunbaank. Daoraachter ston iene van de dames, mi'j donkt Trientsje. Ze was in mien ogen slim deftig, want ze hadde een zwatte jurk an mit een hoge, stieve boord om de hals. Daor zat een grote spelde op van goold. Ik kon niet over de teunbaank henne kieken, mar ik zag wel dat die glaezen bak, die d'r op ston ok al vol goold en zulver lag en en die riekdom maekte me nog meer in de warre. De bosschop die a'k me veurneumen hadde te zeggen, kon 'k d'r dan ok niet uut kriegen en ik staemerde d'r wat in omme. Trientsje beug heur over de teunbaank henne en keek me strak an, mar ik kon 't d'r niet uut kriegen. Op dat stuit kwam d'r een twiede heufd boven de teunbaank uut, ok al in zoe'n mooie zwatte jurk en een goolden spelde op 'e kraege. „Ik kon 't hier aanders alliend wel redden," zee Trientsje vinnig, „mar is dat niet et joongien van Lute uut de timmerwinkel?" Ik zag wel dat et twiede heufd, ok mit ogen die me strak ankeken, bi'j Hielkje heurde. Die was wel es bi'j oons an de deure west, dat zodoende kon ik heur wel.

„Ja," zee Hielkje, „dat is kleine Fokke van Lute, wat het die veur bosschop?" En mitien gong ze deur tegen et dadde heufd: „Wi'j kun 't hier aanders wel redden, Tetsje!" Weer zoe'n strak gezicht, mit die ogen en die goolden spelde op 'e kraege van de zwatte jurk. Wild keek ik om me henne. De klokken stonnen zowat allegaere op twaelf ure. Op 'e klokke kieken kon ik nog niet zo goed, mar as de twie wiezers beide bovenan stonnen, wus ik wel, dat et twaelf ure, eterstied betekende. Ze tikten en ze tikten, mar d'r sleug gieniene. Weer vreug Trientsje: „Hadden jow een bosschop, Fokke?"

Doe gooide ik et d'r uut. „Grootvader wol weten of zien gelozie al klaor is," zee ik. De drie dames keken mekaer an: „Weten jow wat van een gelozie van Fokkebaos?" vreugen ze mekaer. Gieniene wus daor wat van, ik hadde ok niet aers verwaacht, want et was een smoesien waor a'k de hiele morgen over prakkezeerd hadde.

„Bi'j' niet mis, moej' niet bi'j oonze Taco wezen?" vreug Trientsje, „en as jow hier weer kommen moej' wel de klompen bi'j de deure uuttrekken," zee ze d'r aachteran. „Et is iene

smeerlapperi'je op 'e matte," zee Hielkje. „En wi'j hebben d'r mar drokte mit om et schone te holen," zee Tetsje.

In paniek keerde ik me omme om de deure uut te vlochten, mar op dat stuit bastte et van alle kaanten los mit de klokken, die toegelieke twaelf ure sleugen. Dat kan now ienkeer niet aers bi'j een goeie klokkemaeker.

Heurde ik et goed? Deur al dat gedinder henne reup een koekoek.

Stokstief bleef ik staon en keek naor de klokken boven me. Ja, daor gong een deurtien eupen, een voegeltien kwam naor buten en „koekoek" gong et, en nog es „koekoek" en nog es en nog es. Misschien was de klokke wat aachter, want doe alle klokken uutsleugen waeren, gong nog ien keer et deurtien eupen en veur de laeste keer was et „koekoek". Van bovenof keken nog altied drie strakke gezichten op me daele, mar ik hadde et al bekeken. Ik rokte de deure eupen en naaide d'r uut.Pas bi'j de timmerwinkel kwam 't me in 't zin, da'k vergeten hadde om te zeggen da'k twie musken hadde, die ze kriegen konnen veur een kwattien et stok!

De Schipslootschoele

Zwaore hoolten baanken
onwrikber in 't gelid,
aap-noot-mies en schrieven
tussen percieze lijnties,
et ritmische koor van de taofels
en van lange riegels plakken
perveensie nao perveensie,
kruustochten over et volle
jaortallebod van Meester Rusch,
twiestemmig zingen.....

Oolderwetse Schipslootschoele,
ze zeggen: jow deden et glad verkeerd -
toch hebben jow meesters en juffers
oons jaor in jaor uut een protte leerd!

Jan van der Meulen.

„Wie doet mit tikkertien, wie doet mit tikkertien?" Heuren jim et nog, oolde schoelekammeraoden? We trokken twie dikke strepen in et grend en dan gong et d'r op los, henne en weeromme over et schoeleplein. Wat waj' een pikeur, aj' as laeste overbleven. Je hiele dag was goed, now ja, op et thuuskommen nao dan, want zo raer kon 't niet gaon of de bloese hong je an fladden om 'e huud en, omdaj' mit klompen an gien kaans hadden, was d'r van de sokken ok niet vule meer over! Mar och mien jonge, aj' dan nao ofloop mit een rooie kop in de klasse zatten mit et machtige gevuul van „ik hebbe wunnen," prakkezeerden je d'r niet over wat je thuus te waachten ston. Je konnen et hadste, gien meens kon tegen je op, je waeren de held van de schoele!

„Fokke," zee Meester Halma, „zeg de stations tussen Meppel en Leeuwarden eens op." Ik begon: Meppel, Nijeveen, Steenwijk, De Blesse, Wolvega. „Stop maar," zee de meester, „je vergeet Willemsoord en De Blesse is geen station, dat is Peperga. Je zat weer te dromen. Morgen honderd strafregels inleveren: ik moet beter opletten." Now toemar, dat kon d'r wel bi'j, mar ik hadde dan toch mar wunnen!

De huldiging van Juffer Hagen doe ze veertig jaor an de Schipslootschoele west hadde. Ze staot veur huus as vierde van rechts. Oonze Harmonie speulde d'r in 1922 nog zonder uniform op los.

Feest op 'e Hisseburen in 1885. Disse optocht wodde hullen doe de Schipslootschoele eupend wodde.

Raer aenlik, dat dit geval me et eerste in de gedaachten komt, now ik de foto van de oolde schoele in de hanen hole. Mederne psychologen zullen daor wel een verklaoring veur hebben en ik bin bange, da'k d'r dan niet al te best of komme. Et zij zo, ik zal d'r niet aers meer van wodden.

Jan begint zien gedicht mit: Zwaore hoolten baanken..... O wat vuulde ik me daor klein in, die eerste schoeledag bi'j juffer Spa. Ik was morgens deur een tante naor schoele brocht en die hadde zo op me inpraot, da'k de vaaste overtuging hadde, da'k tegen de middag wel lezen en schrieven kon, mar dat vul bitter of.

Ik hadde de griffeldeuze nog niet iens eupen had en doe 'k in de spoonzedeuze keek of de bone die 'k d'r in daon hadde, al gruide, mocht dat niet. Ik spi'jde d'r nog gauw evenpies in, want hi'j leek me wat dreuge, mar doe mos ik de deuze an de juffer brengen en veerder mit de aarms over mekaer stief in de baank zitten.

Middags mossen ze me mit geweld over et Aachterover, zo hiette de Schoolstraat doe nog, naor schoele sleuren; ik hadde in ien keer de aorighied d'r of. Toch wus ik nao dat eerste jaor alles van aap - noot - mies en op mien rapport sron bi'j „vorderingen": „goed". Over vlijt en gedrag wollen ze liever niet praoten. Et veurnaemste was da'k overgong naor juffer Hagen. D'r wodde zegd, dat dat iene was die stokken van verschillende lengte en dikte in de kaaste hadde en dan koj' uutkiezen mit welke aj' een pak veur de kont kriegen zollen. Et vul geweldig mit, ze was oons alliend hielendal de baos en daor het een kiend instinktmaotig al een hekel an. Veerder weet ik nog, daj' daor vanuut de baanke op 'e klokke van de grote karke kieken konnen en dat d'r in oonze ogen hielendal gien beweging in de wiezers zat. Et waeren lange uren.

Et hiele koppeltien passeerde: de meesters Hof, De Lang, Halma, Groen; ik belaande uuteindelik bi'j meester Visser, et hoofd van de schoele. Et is zeker nogal glad gaon, want ik kan me d'r niet vule meer van veurstellen. Bi'j meester Visser kregen we et laeste jaor ok Fraanse les, dat interesseerde me slim. Nog evenpies en ik kon drie taelen, Hollaans, Fraans en Wolvegasters. Ik begon me een hiele Piet te vulen, veural doe ik nog twie keer een opstel da'k maekt hadde, veur de klasse veurlezen mocht.

Ik kreeg bi'j meester Visser in de klasse ok veur de eerste keer

verkering. Onder de taelles hadde ik een briefien stuurd naor een maegien mit van die mooie lange krulde haoren. Et was van baanke tot baanke gaon zo kwam et ok weeromme. D'r ston niks aanders op as: „Pietje mag ik wei met je gaan?" En doe ik et weer kreeg, ston d'r onder: „Ja goed". Ik was dus twaelf jaor oold al an de meid, mar middags he'k et weer uutmaekt. Ze wol in 't speulkertier een dikke appel van me hebben, die ik mit levensgevaer bi'j apteker Cath uut de tuun pikt hadde. Dat heurde zo, zee ze. Now, ik daenke as dat verkering is, maek ik et mar liever uut.

Meester Visser zie ik nog zo veur me. Et was een niet al te grote man, mit een hangsnor en altied een bolhoed, een garibaldi, op. Mit die garibaldi hewwe nog es wat beleefd.

De meester was in zien vri'je tied een verwoed tuunman en de tuun van et meestershuus was him dan ok niet groot genoeg. Doe we nao een verbouwing aachter de schoele nog een stok schoeleplein kregen, wodde daor een stroke van ofzet en daor pootte meester Visser een mooi groot bedde grune bonen in. Et was beste grond, nog moestuun van de oolde „Wildbaan", et jachthuus van de Van Harens, en de bonen stonnen d'r meraokels goed bi'j. Oons wodde vanzels wel goed indreugd, dawwe bi'j die bonen wegblieven mossen en we hadden zovule respect veur de meester, dawwe d'r veur oppasten dat de bonepollen heel bleven.

Mar wat gebeurt d'r, as een paer knaopen ruzie kriegen om een paer rottige knikkers? As de iene de aere d'r van verdaenkt, dat hi'j „aachter doempien" speult? Et wodt raozen, schellen en mittertied is et slaon en vechten en een kluwen joongies rolt over et schoeleplein. Die bewuste dag hul et daor niet mit op. We raekten mit een man of zesse in de bonen, niet feguurlik mar letterlik. Doe we weer een betien tot oons zels kwammen, ston et d'r niet best veur. „As oonze oolde motte d'r mit zien negen biggen in omme raomd hadde, hadde et niet raerder kund," zee Hendrik Jelsma.

Meester Visser was in huus te koffiedrinken, dat zodoende hawwe de kaans om nog een paer pollen een betien overaende te zetten, mar boneplokken van die pollen kon de meester wel vergeten.

Evenpies laeter klapte meester Groen in de hanen. Et speulkertier was omme en wi'j gongen naor oons plak in de hoogste klasse. Meester Visser kwam gewoonlik een paer

menuten laeter. Hi'j wol rustig koffiedrinken en dat nam gien meens him kwaolik. Uuteindelik was hi'j et hoofd van de schoele.

Nog nooit hewwe zo netties en zo stille in de baanke zeten. Zol hi'j d'r arg in had hebben, dat d'r wat mit de bonen, waor hi'j zo wies mit was, niet in de haoke was? We trilden van benauwdighied, want as de meester kwaod was, kon hi'j raer opspatten. De deure gong eupen. In ien oogopslag zaggen we wel, dat et mis was, dat hi'j de misdaod ontdekt hadde. Zien gezicht ston op storm en onweer en dat wiels et buten zok mooi weer was mit volop zunne. Evenpies keek hi'j strak over de klasse henne en doe dri'jde hi'j him omme, scheurde zien bolhoetien van de kop of en sleug et op 'e kapstok. Et kwam vusen te hadde an: de kapstokhaoke sleug dwas deur de hoed henne! Ik zat op 'e twiede baanke van veuren of en ik zag et tot in de finesses gebeuren. In een flits zag ik die hoed deurbugen en die haoke d'r deurhenne kommen. Et was doodstille in de klasse. Dit leup mis, dat koj' mit de klompen an vulen, en doe begon ik as ienigste, misschien wel van de zenuwen, zo hadde te lachen, dat de traonen me over de wangen rolden. Wazig zag ik alles om me henne. Ik gierde et uut. Doe zag ik een gezicht op me ofkommen, vertekend deur mien lachtraonen. Twie kwaoje ogen, een scharpe neuze en een hangsnor die alsmar groter wodde. Ik vuulde dat meester me bi'j kop en kont greep en me de baanke uutsleurde. Hi'j trapte de deure van et lekaal eupen en even laeter zeilde ik deur de gang. Ik maekte een perfecte laanding, daor was niks op an te marken, dat ik bleef heel. Mar as et klompebaankien me niet tegen hullen hadde, wa'k dwas deur de deure et lekaal van juffer Spa invleugen en ha'k weer van veuren of an beginnen kund mit de grote schoele.

Dat bin zo van die dingen die je bi'jblieven. Mar Jan, jow hebben geliek, we hebben d'r ok een protte leerd. Of de schoele et verkeerd dee, ik geloof et niet, mar we leven now in een aandere tied en we moe'n oons anpassen. De iene kan dat misschien beter as de aere, mar a'k zie wat een protte Wolvegaster jongen en maegies in heur leven bereikt hebben, dan bin 'k d'r van overtuugd, dat et fundement dat in de oolde Schipslootschoele legd is, beheurlik hecht was!

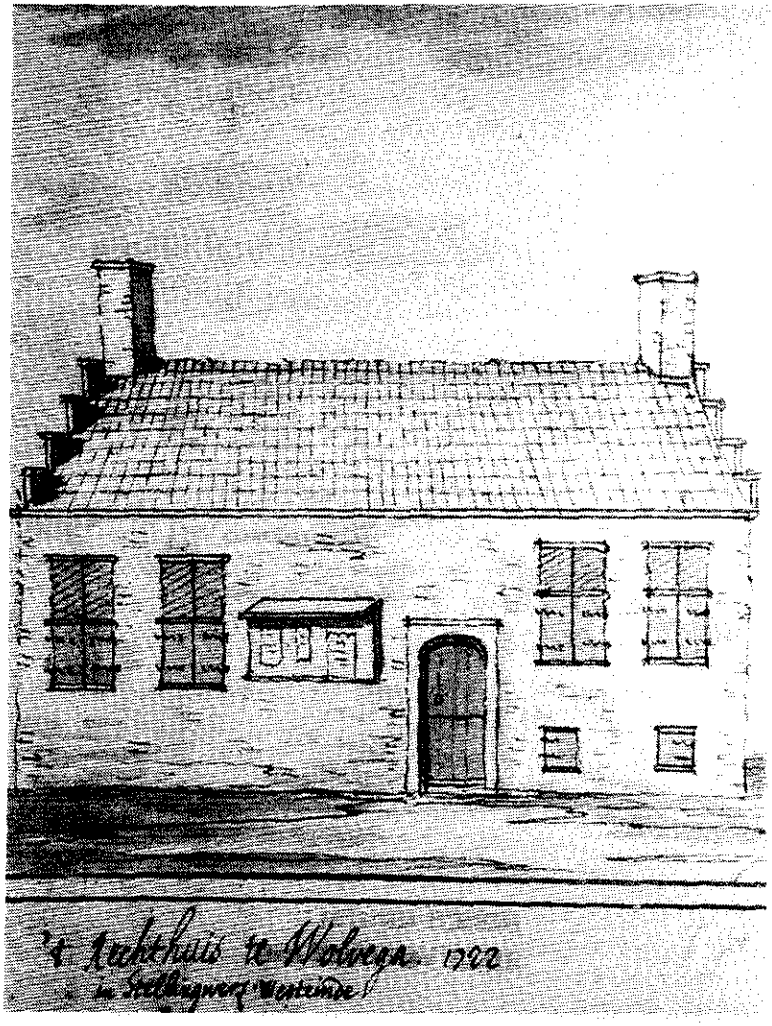

Et rechthuus en daornaost ok Grieteni'jhuus van Weststellingwarf in et jaor 1722. An de mure et bod mit placaten. Waor et staon het is niet nao te gaon.

Et Gezag.....

„Je kun tegenworrig in Wolvege niet meer mit goed fesoen an de kost kommen," zee een dikke vuuftig jaor leden een mi'j goed bekende jonge streuper tegen me. „Et is iene bonk gladde knopen in en om Wolvege henne. Aj' uut et veld kommen, hoe dan ok, al hej' mar henne west te mollevangen, staon Bouma en Vrind je al op te waachten. Et liekt wel of ze et roeken, daj' evenpies vot west binnen! Dan hewwe hier ok nog Van der Wal, de rieksveldwaachter, en dat is ok al zoe'n iene die aj' beter uut de vingers blieven kunnen. Dan bi'j' d'r nog niet, want in die kezerne over 't spoor zitten nog een paer koppels masjesees. As die op die hoge peerden deur et veld trekken, hebben ze je zo mar in de gaten en aj' dan alles had hebben, kriej' as bri'j nao de eerpels nog Matten van grote Thies, de onbezoldigde, aachter de kont.Ik hebbe gien deel van leven meer. In Ruslaand is 't niet slimmer!"

Dat hi'j zo krimmeneerde, kon 'k me wel veurstellen. De uutbreiding van de pelisie was bi'j oons in Wolvege de laeste tieden ok wat rempend gaon. In een jaor of wat waeren we van twie op zeuven kommen en dat kwam had an bi'j al dat vri'je veldvolk. Tot nog toe hadden ze mit streupen, muddevangen, eierzuken, gaanzeflappen en meer van dat wark krek zovule bi'jverdienen kund, dat ze mit een paer koenen, wat geiten en schaopen een bestaon hadden. As ze daor niet meer de kaans toe hadden, dri'jde et d'r op uut, dat ze naor de boer mossen as arbeider.

Ze hadden d'r een best en een mooi leven mit had. Van die iene pelisie haj' gien last, die hadde et drok genoeg mit aander wark.

Daor hadden ze wel geliek an. Pelisie Koopmans - de Krooie wodde d'r altied zegd in Wolvege - hadde hiel wat an de kop. Et dörp wodde hieltied groter en de burgemeester, zien hoogste baos, scheuf him hoe langer hoe meer op 'e schoolder.

Daor haj' now et geval mit die fietsen. Iederiene wol zoe'n ding hebben. D'r waeren onderdehaand al drie fietsemaekers in et dörp, die ze verkochten. En as ze dan ienkeer zoe'n kring onder 't gat hadden, steuven ze deur et dörp henne. D'r was al een oolde vrouw in de Hoofdstraote onderuutreden en bewusteloos raekt, temeensen dat hadde in de „Stellingwerf"

staon. De Krooie hadde bi'j de burgemeester kommen moeten, omdat die weten wol hoe et zeten hadde, dat hi'j, as heufd van de pelisie, daor gien rapport van kregen hadde. De Krooie hadde d'r mar wat op omme staemerd, want hi'j hadde et juust die morgen slim drok had. Eerst bi'j de netaris as getuge veur een paer akten en laeter as getuge bi'j drie trouweri'jen. Ze hadden doe nog even naopraot in de harbarge van Garriet Schreur, dat was zo de gewoonte. De brudegom gaf een segare en een paer slokkies weg, en is et dan een wonder dat je wel es wat ontkomt?

Vrind - zien collega - die niks mit Wolvege te maeken hadde, mar Oppers en Sunnege in de gaten hul, hadde ok al een uutschijter van de burgemeester had. Hi'j hadde in gien maonden een perces-verbaal inleverd. Hoe zat dat, gebeurde d'r nooit wat, of zat de pelisie de hiele dag op 'e stoel aachter de kachel? Vrind hadde et him nogal antrokken en was mitien dezelde aovend al bi'j Jan Laurens aachter de hege zitten gaon om et volk dat daor op 'e fiets langes reed en d'r niet over prakkezeerde om de karbiedlanteern op te stikken, es in te peperen dat zoks verplicht was.

Hi'j zat d'r nog mar krek, doe de eerste fietser d'r al an kwam. „Halt," reup Vrind, „je rijdt zonder licht. Ik moet je een verbaal geven." „Ja heur es," zee de zondaar, „ik hebbe now gien tied. De vrouw moet in de kraom en ik moet as de gesmeerde bliksem naor de dokter. Goeie." Hi'j fietste deur. Mar gien nood, daor kwam al weer iene an. Weer etzelde verhael, alliend disse mos naor de veearts, omdat een koe scharp in hadde. Ok hi'j hadde et disse keer niet an tied. Et begon intied te motten, dat Vrind zien zin wodde d'r niet beter op. De dadde fietser, die vanzels ok gien locht op hadde, greep hi'j bi'j et stuur. „Ie hebben geliek maot," zee die, „schrief me mar op, mar dit is aenlik gien weer. Kom, we gaon evenpies naor Haans van Jette, daor kuj' et pepier temeensen dreuge holen." De man hadde geliek, in et kefé was et dreuge en gezellig. Ze nammen d'r iene veur de koolde bienen en doe nog iene op 'e goeie ofloop en as laeste iene om et of te leren. Vrind het nog al an et potlood slikt, mar van schrieven is niks meer kommen. Nao een ure bin ze as de grootste kammeraoden uut mekaer gaon. D'r wodde nargens meer over praot. Dat gedonder ok mit locht op 'e fietsen, d'r was ommes toch gien meens bi'j de diek!

Om evenpies bi'j Vrind te blieven, die het doedestieds nog een poze in burgerkleren mar wel mit de platte pette op dienst daon. Dat zat weer zo. Hi'j was zowat an zien pensioen toe, mar de salarissen gongen geregeld in de hoogte, dat et begrootte de burgemeester om Vrind in die omstaandigheden te pensioneren. Mit et salaris gong ommes ok et pensioen omhogens. Mar doe Vrind an een ni'j uniform toe was, was et ok begrotend om him nog weer ni'je spullen te geven. Hi'j zol et ommes nooit meer verslieten. In overleg kochten ze him doe mar eerst es een burgerjasse. Doe de broek d'r ok niet beter op wodde, leuten ze him een knappe burgerbroek maeken.
Iederiene vun dit een goeie oplossing, alliend in de raod wodde d'r op androngen, dat Vrind as hi'j dienst hadde wel de pelisiepette opzetten zol. Zo regelden we dat hier vroeger en iederiene was tevreden.

De Krooie hul et volk onder de doeme op zien meniere. Och, zokke krimmenelen waeren we now ok niet in Wolvege. We sleugen mekaer wel es om de kop om et ien of aander en d'r was wel es iene die wat te diepe in et glassien keken hadde, mar daor hul et gewoonlik wel mit op. Wollen ze dan niet om liek, dan kwammen ze een naacht in et hokkien en daor was dan de zaeke mit ofdaon. Streupen was vanzels minder, dan kwammen je an et bezit van de hoge heren en dan kwam de rechter in 't Veen d'r an te passe. Een zwarver kreeg ok wel es een dag of wat kost en inwoning naost et gemeentehuus en as de jeugd baldaodig was, wodde de straf vot nao de zonde voltrokken. De Krooie hadde daorveur altied een bamboestokkien onder de aarm. Et kon dan wel es gebeuren, dat hi'j d'r een verkeerde een lel mit gaf, mar dat vun hi'j zels dan een verrekening van een misdrief dat vroeger ongestraft bleven was of dat in de toekomst we es gebeuren zol. Een soort rekening-courant.

Mit de komst van de gemeenteveldwaachter Bouma veraanderde d'r wat. Bouma hadde een opleiding had as pelisie, dat zodoende wus hi'j wat hi'j doen en, veural ok, wat hi'j laoten mos. Et gezag kreeg wat een aere kleur en et wodde d'r niet minder van. De harbargen kwammen aovens op 'e tied dichte. Doe we twie keer een perces veur fietsen zonder locht kregen hadden, wussen we dawwe de gulden boete veurdeliger an karbied besteden konnen. Oonze streuper mos, doe Bouma et wat bekeken hadde, bi'j de burgemeester kommen en kreeg een jachtakte. Hi'j hadde d'r altied op hoopt en Bouma begreep wel,

daj' generaosies jaegen, eierzuken en muddevangen d'r mit eer paer daegen in et cachot toch niet uut branen konnen. As de vechtersbaozen uut Stienwiek zundagsaovens mit de zesure treir in Wolvege kwammen om de boel es op 'e kop te zetten, kwammen ze gewoonlik niet iens van et perron of. Bouma stuurde ze mit de zeuvenure trein weeromme en as ze niet om liek wollen, sleug hi'j twie es goed mit de koppen tegen mekaer; de maoten mossen ze dan half bewusteloos de trein in slepen. Ien en aander zal wel niet in de veurschriften staon hebben, mar et was wel ofdoende. Now weet ik wel dat Bouma beslist ok nog wel aere zaeken an de kop hadde, mar hier gaot et d'r omme hoe wi'j as kwaojongen van een jaor of tiene d'r tegen an keken.

Veur oons was de pelisie wat, waor we toch wel een betien bange veur waeren en tegenop keken. De opvoeding was d'r thuus ok wel op ofstemd, want de dreigementen mit pelisie en hokkien waeren doedestieds slim in. Dat hokkien vunnen we mar een griezelig ding en et was een schaande veur de femilie, aj' daorin terechte kwammen. Toch he'k d'r es in zeten en ik kan niet zeggen da'k et d'r niet naor maekt hadde.

Op et oost ston doedestieds nog hotel Van der Veen, kompleet mit de oolderwetse deurreed en stalling. In de oolde schure hong nog de scharpe locht van de peerden, die daor jaorenlange stald waeren; laeter begon Van der Veen d'r mit Foppe Gouma een autogerage. Veur de deurreed was een klein plein, mit an de iene kaante et hotel en an de aandere kaante de vieze stinksloot bi'j et laand van Blom langes. Een prachtig plakkien om evenpies tegen een balle an te trappen. De grote baanderdeuren van de schure waeren dan de goal. Gewoonlik wodden we d'r wel wegjaegd, mar die dag leup et krek tegen de middag, dawwe d'r waeren en Van der Veen hadde et te drok mit de eters, die we deur de raemen van et hotel al an de lange eterstaofel zitten zien konnen. De balle raekte al es in de sloot en dan reurden we krek zo lange mit een bonestok in de blubber, dawwe him weer an de kaante hadden en we mit een ingooi et spul weer beginnen konnen. Nao zoe'n ingooi kreeg ik de stinkende balle zo mooi op 'e klompe, dat ik miende dat ik him in ien keer in de goal schoppen kon. Et gong mis en nog zie ik de rute van et eetkaemerraem deurbugen en in wel duzend stokken knappen. De balle belaande midden op 'e eterstaofel en de eerpels spatten alle kaanten uut.

We schrokken oons vanzels dood en perbeerden mit de

klompen in de haand d'r uut te naaien..... et was niet meer nodig. Bouma, die waorschouwd was, kwam op zien dooie gemak ankuieren en leut zien hond Nelly et wark doen. Stokstief stonnen we van benauwdighied veur die grote hedder. As veurschot kregen we allegaer een lel mit de bamboestok - die Bouma van zien veurganger overneumen hadde - veur oons aachteraende. We mossen onder de verande waachten. Nelly bleef op oons passen en Bouma gong de schae in ogenschouw nemen. Doe hi'j weer buten kwam, hadde hi'j de vieze balle in een oolde kraante daon en iene van oons mos him dregen. „Vot, die kaante op," was et ienigste wat Bouma zee. Nog nooit he'k mit zovule tegenzin in een optocht mitlopen. Et was of et volk et reuken hadde, dat d'r wat gaonde was en overal kwammen meensken in de deure om et drama an te kieken. Op 'e hoeke mossen we schuin overstikken en rechtstreeks gong et op et „hokkien" an. Zoas dat gewoonlik in et leven gaot, perbeerde d'r nog iene onderuut te kommen en et vege lief te redden. „Ik hebbe niks daon," zee hi'j, „Fokke het him d'r deur schopt." Bouma gaf him, zonder wat te zeggen, een lel extra en even laeter gong de deure van de gevangenis veur oons eupen.

Viere van oons scheuven de eerste cel in en heurden de zwaore grundels d'r an de butenkaant weer veur schoeven. In de aere cel kwammen ok viere. Nelly blafte nog een paer keer as waorschouwing en daor zatten we in 't hokkien. Een kael hokkien, mit een smal bedde bi'j de iene kaante langes en in een hoeke een tonne veur de ofval.

De arrestaosie was vanzels as een lopend vuurtien deur Wolvege gaon. Die en die zitten in et hokkien. De oolders wodden waorschouwd, mar gien iene kwam opdraeven mit een advekaot of een psychiater. „Laot ze daor mar mooi zitten," wodde d'r zegd, „ze kun best een dag zonder eten en vanaovend rekenen we wel veerder mit de heren of, as ze temeensen loskommen." Et was op een zaoterdagmiddag, dat tegen een ure of viere kwammen de vaders bi'j Albert van der Veen binnendruppen. Daor wodde onder een geestrieke versnaepering de schae an de rute en de eerpels regeld, en de kosten wodden op oonze spaerpotten verhaeld. Ze hadden nog een gezellige middag had. Wi'j zatten wat schruten in et hokkien, mar dat duurt bi'j gezonde jongen meerstal nooit zo lange. We hongen al gauw tegen mekaer de branie uut. Doe de iene op 'e tonne mos, mossen ze vanzels allegaere en dat maekte de locht d'r niet

frisser op. Mit een ure begon et oons al te vervelen en tegei vieren zatten we as versleugen mannegies naost mekaer op 'e brits.

Om half zeuven zwaaide de celdeure veur oons eupen er mochten we, nao een beste uutbraander van Bouma, naor huus. Et leek wel of hiel Wolvege op 'e hoeke ston, mar alle branie was vot en we sleupen stiekem op huus an. Daor bin we doe nog evenpies onderhanen neumen mit praot over de kantonrechter in 't Veen daor zollen we wel veur verschienen moeten. Ik wodde mit een plakke dreuge bolle op bedde stuurd en ik was nog bliede da'k d'r zo ofkwam. Et hadde me min voldaon. We hebben daor nooit weer voetbald.

Toch bin 'k laeter nog es een keer deur Bouma aachter slot en grundel zet, mar doe wa'k al een jaor of wat oolder en was de situaosie hiel aanders.

We waeren doe bi'j de zangvereniging en aj' dan op 'e rippetisie as bas of tenor aachter zoe'n riegel sopranen of alten stonnen en je keken naor die mooie krullegies op die blaanke halsies, dan raekten je wel es een betien van de wieze. Nao ofloop stelden jow de mooiste en de liefste - in jow ogen - wel es veur om nog evenpies et spoor omme te kuieren of et vierkaantien, waor et ok rustig was. In de maoneschien waeren dat de mooiste uurties van je leven. Mar et regende ok wel es en as dan een straole regenwaeter je bi'j de kraege inleup, koelde de liefde gauw of.

We vunnen mit een koppeltien of tiene een oplossing deur in de wagons te kroepen, die deensdags op et station van Wolvege klaor stonnen veur et vervoer van vee deur et hiele laand henne. De mark was doe nog in volle glorie en elke woensdag gong een hiele trein vol verhaandeld vee naor et zuden toe. De wagons wodden dan eerst schonemaekt en d'r kwam fris stro in. Wat is d'r now mooier om een paer ure deur te brengen onder dak, in een barg stro in gezelschap van een jonge meid! Hebben oonze veuroolders ooit aanders as op stro slaopen?

Et ienigste vervelende was, dat de stationschef niet zo bliede mit de vesite was. Hi'j was ok jong west en hi'j hadde wel begrip veur de noodtoestaand, mar d'r mocht now ienkeer gien vremd volk op et emplacement kommen en daormit uut. Bouma wodde waorschouwd en op een regenachtige deensdagaovend leup hi'j de wagons bi'j langes mit een rangeerder, die de deuren dichte scheuf en de klinke valen leut. Daor zatten we opsleuten. We

perbeerden alles om d'r uut te kommen, mar daor was gien kiek op. De sopranen en de alten begonnen een aander vassien te zingen as gewoonlik en verweten oons dawwe heur in die toestaand brocht hadden. D'r is wat ofgoeld op et laeste en bi'j de meersten raekte de verkering al in de wagon uut!

Tegen twaelven kwam de laeste trein van Liwwadden en wodde et station sleuten. De rangeerder trok de jasse an en zol al vot doe him neffens zien zeggen nog in 't zin kwam, dat wi'j in de wagons zatten. Hi'j het de deuren doe eupenmaekt en as haezen bin we op huus angaon. Wolvege het weer daegen lacht, mar wij hebben nooit weer in de wagons zeten!

De tieden bin veraanderd. De „schout en zien rakkers" bin tegenworrig onderbrocht in een medern pelisiebureau. Et bamboestokkien het plak maekt veur een bonboekien en omdat de tarieven nog al hoge binnen, is dat krek zoe'n goeie lel as die mit dat haandige stokkien van de „Krooie"!

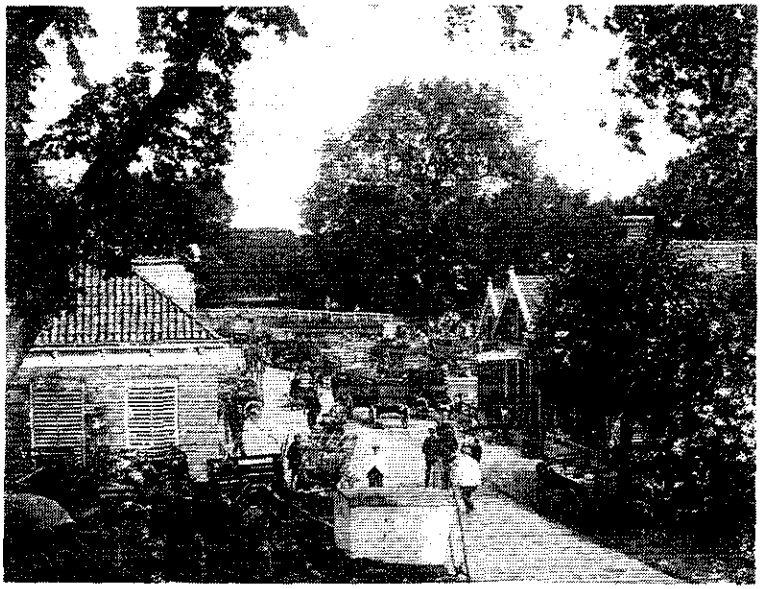

Drokke markdag in Wolvege in 1888. Aachteran in de midden de veemark op 'e drietippe. Rechts staot een kezewaegen veur de bakkeri'je van Epema. Daornaost de stoelefebriek van Pier Feenstra.

Een drokke dag op 'e veemark in 1925. Naost de grote riegels koenen waeren veural de varkens en de biggen veur de mark van betekenis. *In de* meitied wodden d'r duzenden lammen verkocht.

De zieke kiepen

Wi'j hebben es een mooi gevallegien had mit Jan Poepappel. Kleine Jan Poepappel wodde d'r altied zegd, omdat hi'j niet iene van de langsten was. Een nuvere naeme zuj' zeggen, mar et was ok Jan zien „van" niet, et was zien bi'jnaeme en al slaoj' me dood, ik zol niet weten hoe hi'j aenlik van huus uut hiette. Vroeger waeren d'r hiel wat, die een bi'jnaeme hadden. Et stamt nog uut de tied dawwe nog niet allegaer een aachternaeme hadden, de jaoren van veur 1811. We kwammen doe vaeke omme in de Jan Pieters en de Pieter Jans en zodoende mos d'r een naodere anduding bi'j kommen. We hebben d'r oons jaoren goed mit redden kund, mar doe Napoleon in 1811 veurschreef, dat iederiene him een aachternaeme anmeten mos, kwammen we d'r ok in Wolvege niet onderuut. Zuver neffens de regels hewwe doe allegaer een naeme kregen, mar honderd jaor laeter hadden ze et hier nog over Siegers Griet en Jan van Aoldert Zeuvenbroek. Op et gemeentehuus wollen ze wel beweren, dat Jan van Aoldert gien Zeuvenbroek hiette, mar Jan Bos. Gien meens trok him daor wat van an. Et was altied Zeuvenbroek west en daormit uut.

Je hadden d'r aers raere bi'jnaemen bi'j: de Protter, Moezevalle, Kezekoppien, Gotteboekien, de Ridder en gao zo nog mar een posien deur, d'r kwam gien aende an.

Mar wi'j hadden et over kleine Jan Poepappel. Jan was van komof en perfessie kalverkoopman, wat simpelweg zeggen wil, dan Jan zien vader, zien grootvader en zien overgrootvader ok al kalverkoopman west hadden. Et zat d'r, zo wi'j dat hier in Wolvege zeggen, van jongs of an in. Et waeren gehaaide koopluden die haandelden in, hool je evenpies vaaste: nochteren bollen, schaopen, lammen, geiten, kiepen, knienen, biggen, wrak spul, vellen, huden, wolle en zo kuwwe nog wel even deurgaon. Ze kochten, verkochten en bemiddelden. Ze wussen altied wel een boer die een körf beste eerpels over hadde of een zak stienpaeren. Ze wussen waor veur de liefhebber nog een boom mit zute veenties op et hiem ston en welke boer wat riekelik brune bonen poot hadde. Ze wussen alles en deden daor heur veurdeel mit. Heur koopmanschap begon onder de pette, die ze gewoonlik een betien schieve op 'e kop hadden en hul op bi'j et uterste raantien van de naegel van de grote ti'je. Ze waeren voel

op elke haandel en altied bi'j de weg mit de oren en ogen wied eupen. Ze kwammen overal, konnen mit de boeren lezen en schrieven, hadden et ni'js altied uut de eerste haand, deden daor heur veurdeel mit, mar wussen op 'e tied de mond dichte te holen. Et liefste kochten ze veur eigen rekening, mar as ze et niet iens wodden konnen mit een knieperige boer over de pries van een beste bolle, verkochten ze him in kemmissie. Ze kwakten de bolle, an de poten vaastebunnen, op 'e honnekarre en trokken d'r mit naor de mark in Stienwiek of Wolvege. Van de markmeester kregen ze dan een briefien wat de opbrengst west hadde en as ze weer bi'j de boer kwammen, wodde et verrekend.

An een peerd of een koe waogden ze heur niet, waoromme ok, ze waeren meesters in de haandel van et kleine goed. Ze konnen heur redden en de huusholing d'r van onderholen. Ze bleven op heur eigen terrein, waeren betrouwber veur de klaanten mar veerder bi'j de gatten dichte.

Dit alles was veur honderd percent van toepassing op Jan Poepappel. Ik daenke dat hi'j niet oolder was as twaelf, dattien jaor, doe hi'j d'r al mit de honnekarre op uuttrok. Zien vader was doe al niet zo best meer. Een levenlang bi'j naacht en ontiede bi'j de weg gaot je niet in de koolde kleren zitten. Hi'j was wat bostig wodden en kon et toch niet zo goed meer doen. As hi'j dan een minne naacht hadde, gebeurde et wel dat Jan zien moeder om half twie al bi'j him veur 't bedde ston. Ze wussen dat argens een koe kalven mos; ze mossen d'r as eerste bi'j wezen, dat dan mos de kleine Poepappel d'r al op uut. Et is wel veurkommen, dat as et volk van Wolvege morgens om zeuven ure onder de mannefacturen uutkwam, Jan al mit de twiede vracht nochteren bollen op 'e honnekarre uut Ooldetriene of de Westhoek kwam. Nao zoe'n koolde veurjaorsnaacht mit gemene wiend en wat vost, zat hi'j as een verleuren bultien op 'e raand van de karre en was d'r van et Poepappeltien niet vule meer over.

Mar hoe dan ok, doe Jan opkommen mos veur de keuring van de dienst, hadde hi'j et veur himzels al knap an de gang. Hi'j kon him al goed redden en hadde al meer ondervieningmit de meensken as verscheiden van oons in heur hiele leven kriegen zullen. In dienst wollen ze him niet hebben, hi'j was krek een paer centimeter te klein. Et begrootte Jan niks, hi'j hadde niet et minste belang bi'j et soldaotien speulen. De drokke tied van de

nochteren bollen ston veur de deure en daor kon hi'j niet bi'j mist wodden.

Now hadde Jan naost zien gewone haandel ok nog een knobbel veur antiek. Doedestieds veur de gewone man nog een haandel van lik-me-'t-vessien, mar Jan zag d'r toch wel wat in. Bi'j de boeren waeren ze doe vaeke bliede, as ze de rommel mar kwiet konnen. Al dat oolde keuper mos mar poetst wodden, ze hadden now „gimmeleerd" en daor hadden de vrouwluden een protte minder wark mit. Veur de oolde Friese klokke mos een mederne pendule kommen. De overbleven rommel van et kezeen bottermaeken mos ok mar vot en bi'j Pier Feenstra en Garriet Schreur in Wolvege hadden ze een ni'je soorte linnenkaaste, dat as Jan een plak hadde veur et oolde kammenet, mocht hi'j et veur een klein priesien wel mitnemen. Vot mit die oolde rommel, et ston mar in de weg. Jan laedde et mar op 'e honnekarre en veur et meerste vun hi'j in Wolvege of Stienwiek wel een plakkien. Hi'j hadde al dames die d'r him naor vreugen, dat zodoende kreeg hi'j onder de gegoede burgers ok al aorig klaanten. Hi'j kon ok zo lief mit die vrouwluden ommepakken ! Ik zie him nog bi'j mien grootmoeder an de deure kommen. „Of ze nog belang hadde bi'j een paer oolde blauwe bodden?" Hi'j hadde een paer hiele mooien. Een mooi kedogien veur heur dochter, die toch trouwen gong? Dat was now krek wat om zoe'n kiend mit te geven. Hi'j hadde doe al een brillegien op 'e neuze en daor kon hi'j dan, zo schieve onder de pette uut, mit een wat onderdaonige blik overhenne kieken.

Hi'j bepraotte grootmoeder altied weer en dan mopperde grootvader aovens, dat ze heur weer te pakken nemen laoten hadde deur die zute praoties van die liepe Jan Poepappel.

Now is et altied zo west in de wereld, dat as een mes goed slepen is, dan sniedt et van twie kaanten. Jan kwam bi'j een protte volk an huus en van et iene komt dan et aandere.

Naost zien antiek leverde hi'j tegen de Kastdaegen ok wel een dikke knien of een mooie gaanze en as et wezen mos wol hi'j die ok nog wel evenpies veur de meensken slaachten. En zo kom ik dan eindelik bi'j mien belevenis mit Jan terechte.

Doe we pas trouwd waeren en de wittebolle nog dag in dag uut op 'e taofel kwam, woonden we in een vri'jstaond huus mit een mooie lappe tuun d'r om henne. Ik bin wel niet zo op een tuun, want ik wete bi'j ondervieniing hoe dat gaot. Aovend an aovend nao et wark d'r in ommevrotten. In de bonetied elke dag

grune bonen en in de slaotied elke dag een kroppe slaod op et bod, je bin op 't laest krek een geite. In de winter niks as boerekool en eerpels en altied piene in de rogge van de schoppe, de mestvörke of de kroje. Ik wus d'r alles van. Mien vrouw, die altied op een bovenhuus in de stad woond hadde, docht d'r aanders over. Die miende dat et een paradies was, compleet mit appel, slange en viegeblattien. Zi'j zol de tuun wel beredderen. Ze pootte alles wat mar gruien wol her en der, en nao een jaor was et zoe'n wildeboel wodden, dat et viegeblattien gerust valen kon, zonder dat de buren d'r arg in hadden.

Beesten mossen d'r ok bi'j. D'r kwam een katte en een hond, een buurman brocht een paer jonge knienen en van een aere kreeg ze een paer marmotten. Op een aovend kwam ik thuus van et wark, doe d'r twie grote maanden mit kiepen aachter huus stonnen. Of ik mar even een hokke timmeren wol. Meneer Poepappel was an de deure west mit de vraoge of ze een oold keuperen keteltien kopen wol, mar doe hadde ze die maanden op 'e karre staon zien en et was d'r op uutdri'jd, dat ze zeuven kiepen en een haene kocht hadde. Ik hebbe heur doe eerst mar es uutlegd, dat ze niet Meneer Poepappel zeggen mos, alliend Jan was genoeg, en dat kiepen kopen an de deure niks weerd was. Doe timmerde ik uut nood mar een hokke en ik moet zeggen, de kiepen vullen me niet of. Mooie witte leghorns en beste leggers. Morgens en aovens een vas eigien bi'j de wittebolle, eier op et slaod en eier in de pankoeken, et kon niet op. En lekkere eier van scharrelkiepen, want et duurde mar even of de kiepen leupen los om huus henne en in et paradies zochten ze an zaoden et beste van et beste bi'j mekaer. Alliend die haene, dat was een lieder. De hond en de katte hadden niks meer te vertellen en ik mos him ok niet te nao kommen. Aovens, as de kiepen op stok wollen, ston hi'j as een sjeik bi'j et hokke en telde ze stok veur stok en o wajemier, as d'r iene vot was. Hi'j haelde heur huzenveer weeromme!

Nao een jaor hadden de kiepen veurgoed de leg uut. Jan hadde wel zegd dat et beste kiepen waeren, mar over de leeftied hadde hi'j niet praot. Et was oflopen mit eierleggen. „Aj' now vanaovend thuuskommen," zee mien vrouw op een morgen, doe ik klaor ston om naor 't wark te gaon, „moej' mar es een kiepe slaachten dan krie'we zundag kiepe mit stienpaeren." Ik stelde nog veur om eerst die lieder van een haene mar te nemen, mar

daor wol mien vrouw niks van weten. Dat was zoe'n lief beest, die pikte heur et voer uut de hanen.

Ik kruuste d'r de hiele dag mit omme. In wezen kan 'k nog gien mogge doodslaon. In vien et allegaer wonderen van mekaniek en waoromme zol ik dat in iene klap vernielen! Ik weigerde die aovend dan ok resoluut et beulschap.

„Dan vraog ik et wel an Jan Poepappel," zee de vrouw. „Ie doen mar," zee ik.

„Zoe'n kiepe opeten is tot daor an toe, mar doodmaeken, nee!"

De aere morgen kreeg ik een bosschop mit veur Jan, of hi'j even ankommen wol. In de loop van de middag was hi'j al an kommen zetten. Een grote zak op 'e rogge. „Zo," zee hi'j, „moet d'r iene dood. Now dat is mar een ogenblikkien, jim hebben zundag een lekkere kiepe in de panne." Even laeter was de eerste kiepe al wijlen. Jan plokte him de veren van de huud, snee him eupen en doe keek hi'j mien vrouw es over zien brillegien an. „Dat liekt niet zo best mit disse kiepe, vrouw," zee hi'j, „die kiepe het een leverziekte en is as zodaonig niet meer veur consumptie geschikt." De vrouw keek es in de kiepe, zag een protte vellen en bellen en hadde al eten en dronken. „Ik zal him mar in de zak doen," zee Jan, „dan begreef ik hem thuus wel. In de hoeke van de tuun he'k een kiepekarkhof. Et is zunde, mar niks an te doen." Et twiede slaachtoffer hadde et ok al an de lever. De dadde was de galle deurlopen, mar de vierde hadde zeker alliend mar spit in de rogge had, want die was neffens Jan nog wel te eten. Jan Poepappel stapte weer op 'e fiets. De zak mit drie dooie kiepen op 'e schoolder en zeuven stuver veur et slaachten in de buse.

Doe ik aovens thuuskwam, heurde ik van et drama. Ik hebbe mar niks zegd. Ik wus doe al dat zwiegen vaeke beter is as praoten. De aere dag bin 'k bi'j Jan angaon en ik hebbe alliend mar zegd: „Jan, mien jonge, dit lap ie mi'j niet weer. Ik wil d'r niet veerder over praoten, want dan het et hiele dörp d'r wille van, mar de aere kiepen zuj' me gratis slaachten en as d'r iene wat mekeert, za'k et mit je weten!" De aere kiepen waeren goed. Ze bin de weg gaon die ze meerstal gaon. Mit de stienpaeren en wat beste eerpels hadden we een koningsmaol.

Jan Poepappel is laeter nog uut Wolvege votgaon. De bi'jnaeme Poepappel het hi'j bi'j oons aachterlaoten. In Utrecht wodde hi'j hiel deftig antiquair en et is him daor best gaon. Een

paer jaor leden is hi'j wegraekt. Tot zien laeste aosemtocht is hi'j een uutslaopen koopman bleven. Neffens zien wedevrouw waeren zien laeste woorden west: „Vrouw, waor ik ok telane komme, ik bin gerust... geloof me... in mien hiele leven he'k nog nooit iene te min ofneumen...."

Et geheim van de dubbele broek

Et liekt wat op de titel van een detectiveroman, mar et is een gewoon verhael over een Wovegaster jongkerel, die een aovend uut vri'jen gong naor de Westhoek, omdat hi'j in de veronderstelling was, dat wat veer weg komt, lekkerder is as daj' thuus hebben. Op een gimmestiekuutvoering hadde hi'j in Scharpenzeel een aorig maegien zien. Ze was lid van Sparta-Hygea en ze hadde die aovend geregeld op et teniel staon. Hi'j hadde heur van alle kaanten bekieken kund. Now, dat was de muite weerd west. Wat zag dat jonk d'r mooi en lief uut in heur witte turnpakkien en doe ze as laeste nummer ritmische oefeningen daon hadden en Klaos „vioele", de daansmeester uut Wolvege, d'r een slepende wals bi'j speuld hadde, was hi'j hielendal hoteldebotel wodden en hadde hi'j nargens aanders meer oge veur had as veur dat lieve kiend.

Et beroerde was doe nog west, dat ze him amp'ran ankeken hadde. Hi'j hadde nog een keer mit heur daanst, mar ze zol wel docht hebben, da's ok iene die niet slim praoterig is. Want hi'j kon, doe hi'j heur zo dichte tegen him an hul, d'r gien zinnig woord meer uutbrengen. Trouwens et was feest en ze hadden mit mekaer een protte wille had, daor in de zaal; et daverde d'r over, doe ze mit een dubbele riegel de boereplof daansten en dan het de romantiek niet de kaansen, die ze nodig het om op te bluien.

Doe hi'j laeter mit zien maot op 'e fiets weer op Wolvege anzette, was hi'j slim stille west en ienkeer op bedde kon hi'j de slaop niet te pakken kriegen. Hi'j besefte, hi'j hadde zien hatte verleuren in Scharpenzeel!

De aere zundag was hi'j de Westhoek al es omme fietst, mar hi'j hadde heur niet zien. Hi'j hadde hier en daor al es zien locht opsteuken, hoe ze hiette en wie ze was, mar et duurde toch nog een hiele poze, veur hi'j heur op een zundagmiddag bi'j de Scheenesluus trof, doe ze daor mit een paer vriendinnen an et kuieren was. Hi'j was van de fiets stapt en hadde de gewone smoesies maekt en of ze hier wel vaeker kwammen? Ja, as 't 't mooi weer was, leupen ze wel graeg es evenpies naor de sluus, et was daor mooi en deurdat d'r altied wel een protte schippers laggen die daor turf laeden mossen, was et nog gezellig ok.

De aere zundag was hi'j d'r weer hennegaon en weer hadde

Jan de Boer's meultien in 1934. Altied een trekpleister veur et jonkvolk dat pas verkering hadde. Ze sneden dan heur naemen in et hoolt mit een hatte d'r om henne.

hi'j de maegies bi'j de sluus troffen. Weer een praotien van dit en van dat en hi'j hadde heur al es diepe in de ogen keken. Ze hadde al es lief tegen him lacht, mar deur die vriendinnen was hi'j toch niet zo vule opscheuten as hi'j wel wild hadde.

En doe hadde hi'j via via de bosschop kregen, dat d'r zundagaovend bi'j die en die boer in Munnikeburen spinmaol was en dat ze him en zien kammeraod Garriet, as ze an de deure kwammen, niet buten staon laoten zollen.

Piet, we zullen him veerder mar zo noemen, was de koning te riek en Garriet, die altied overal veur te vienen was, as et op 'e liefde ankwam, wol wel graeg mit. Hi'j wus wel niet welk maegien et op him veurzien hadde, mar dat raekte him niet. Et aeventuur was him nog et meerste weerd.

Now moe'k wel evenpies uutleggen, wat aenlik een spinmaol is. Kiek, as de oolde luden vroeger een aovend votgongen te koffiedrinken of as ze es naor een uutvoering mossen, dan was et de gewoonte dat de dochters heur vriendinnen uutnodigden om mit mekaer op et huus te passen.

Uuteindelik is alliend ok mar alliend en aj' zo zonder anspraoke in zoe'n groot boerehuus zitten, heur ie op et laeste niks aers as spoeken en raere geluden. Schei d'r over uut, de grieze zol je over de grauwe lopen. Et was dan ok vule verstaandiger om je beste kammeraodskes te vraogen je gezelschap te holen, dan haj' ofleiding en praot. In slim oolde tieden kwam dan et spinnewiel d'r an te passe. De maegies kwammen stok veur stok anzetten mit een grote toefte schaopewolle onder de aarm en dat wodde dan op zoe'n aovend uutspunnen. Spinnende en praotende weg dronken ze d'r een bakkien koffie bi'j en atten ze een stokkien stieve koeke. Tegen dat ze vot zollen, kregen ze nog een paer plakkies bolle en een bottien soepenbri'j en dat wodde dan spinmaol noemd. Nao 1850 raekte et spinnen uut de tied, mar omdat een vrouwehaand altied gaonde blieven mos, nammen de maegies doe heur breien mit. Ze hadden doedestieds altied wel wat op 'e penne en bi'j twie rechts en twie averechts kon et ok meraokel gezellig wezen.

Toch leek et d'r vaeke op, dat et spoeken ondaanks et gezelschap niet hielendal over was. Et was krek of d'r buten wat om huus henne scharrelde, en now en dan was et krek of d'r iene tegen de loeken van de raemen tikte. De maegies praotten mekaer al een betien bange, mar onder de bedrieven wussen ze blikstienderse goed, dat disse spoeken jongkerels waeren, die d'r

locht van kregen hadden, dat et daor die aovend een vri'j husien was.

D'r wodde mittertied ok al es an de deure rammeld en et dri'jde d'r vanzels op uut dat de maegies, ni'jsgierig as et vrouwvolk altied is, wel es weten wollen wie daor waeren en de deure op een kiertien eupen deden. Now moej' boerevri'jers nooit een vinger geven onder disse omstaandigheden, want ze griepen mitien de hiele haand. Iewen en iewen hebben de moeders op 'e boerestreken heur dochters daorveur waorschouwd, zonder dat et trouwens hulpen het. De deure wodde dan ok al gauw wiedwaegen eupengooid en in tied van een mum zat et hiele stel mit mekaer om 'e taofel. D'r wodde wat praot, ze raekten wat an et gekjaegen en as et nog wat asperaanten in de liefde waeren, gongen ze nog wel es een pottien paandverbeuren of kienen.

Zo gong et ok de aovend dat Piet en Garriet op et spinmaol in Munnikeburen terechte kwammen. Piet trof daor, hoe kon et aers, et maegien waor hi'j al weken en weken van droomd hadde en Garriet maekte kennis mit heur vriendin, een flinke boeredochter, zoe'n iene mit alles d'r op en d'r an.

Et klikte mitien en ze hadden et dan ok al gauw best naor 't zin. Ze kregen een bakkien koffie mit een stokkien koeke. Ze lachten en ze praotten wat en al gauw stelde d'r iene veur om paandverbeuren te doen. Garriet vun dat mar verleuren tied. Gaondeweg nam hi'j de leiding en et duurde dan ok niet lange, of ieder paertien zocht him een noffelik plakkien in de kaemer, de keuken of de huischure. Piet raekte, omdat et nogal drok was, in et vuurhokke te lane. Hi'j was altied wat verlegen bange - lange niet zo bertaol as Garriet, die mitien et huivak indeuken was - en dan kriej' gewoonlik niet de beste plakkies. Mar hi'j was tevreden mit et vuurhokke. Et ston een aentien van et huus of en wodde bruukt veur et uutkoken van de was en meer grof wark. D'r stonnen een grote kookpot en een paer emmers mit verschonersgoed, want de aere morgen mos de boerinne wasken en ze hadde et spul mar vast in de wieke zet. De boer hadde zien smerige melkerskiele en zien warkbroek daor uutstruupt en die slingerden ok omme.

Mar och, wat gaf dat. Koold was et d'r niet en ze scheuven de rommel wat an de kaante. Doe Piet op 'e oolde keukenstoel zat mit et lieve maegien op 'e kni'je, vleug de tied omme!

Ze markten wel, dat d'r mittertied al es een paer vri'jers mit

heur maegies op huus an zetten, mar ze vunnen mekaer zo aorig en ze hadden mekaer zovule te vertellen, dat ze niet uutpraot raekten en de tied heur glad ontscheut. Inienen heurden ze dat de boer mit zien vrouw thuuskwam. Bliksem, die mos heur niet over et mad kommen! Piet hadde de boer nog wel nooit zien, mar hi'j hadde heurd dat et nogal een driftige kerel was, die de hanen los an et lief zatten. Piet dochte, naor zien aord, wat he'k an stront a'k gien laand hebbe; mit die boer moe'k mar gien gedoente hebben. Ze hullen heur dan ok doodstille, veural doe ze heurden dat de boer op et vuurhokke ofkwam. De man hadde d'r vanzels gien arg in, dat d'r volk in et hokke zat. Hi'j dri'jde mit iene beweging de sleutel omme in et slot en sleut zodoende de boel of. Aachter de vrouw an gong hi'j op huus an; et was laete wodden en hi'j wol op bedde. Daor zatten ze doe, opsleuten in et vuurhokke. Piet tilde daor niet zo zwaor an. Zoe'n oold vuurhokke hong meerstal as los zaand an mekaer. Mit iene raom op 'e deure zol die wel weer eupenspringen. Et vul bitter of. D'r was gien beweging in te kriegen. Daor zatten ze dan, ze wussen niet meer hoe ze d'r mit an mossen. Et raempien was vuus te klein om d'r deurhenne te kroepen en et zat nog vaaste spiekerd ok! Et ienigste gat dat misschien groot genoeg was, was de schostien. Et was aenlik niet meer as een gat in et dak, waor de piepe van de vuurpot deurhenne stak. As Piet now es die piepe d'r uut haelde en es op de vuurpot staon gong, kon hi'j d'r wel uut kommen. Et gat leek groot genoeg, alliend et was een vieze roetbende en mit et geheister om d'r uut te kommen, kwam ie d'r uut te zien as een varken! Mar ze konnen hier ok de hiele naacht niet zitten blieven!

„Weej' wat," zee Piet, „ik trekke de smerige broek en de kiele van de boer an en dan kroep ik d'r deur. An de butenkaant dri'j ik dan de sleutel omme en dan kuj' d'r ok uut!" Et lokte nogal aorig vlot. Piet raekte op et lege dak en ston evenpies laeter naost et vuurhokke. Et beroerdste was dat de sleutel niet in et slot stak. Die hadde die verrekte boer vaast in de buse steuken. Daor waeren ze klaor mit. Piet weer op et dak en mit zien kop deur et schostiengat vertelde hi'j de ramp an et maegien. Die zag de geest dwaelen en begon mar een pottien te goelen, altied een bruukber waopen van de vrouwluden. „Klop de boer d'r mar uut," zee ze, „ik wil hier niet de hiele naacht blieven!" „Ik zal wel wiezer wezen," zee Piet van boven of, „ik moet gien spul! Weej' wat, ik trekke die broek en die kiele uut en jow

trekken ze an en dan help ik jow ok deur et gat henne." Ze wol d'r eerst niet an, mar ze zag ok gien aere mogelikhied en even laeter zakten de broek en de kiele onderuut.

Al gauw rekte et maegien Piet veurzichtig heur zundagse jurk an en die legde hi'j netties over et busserak. Hi'j hadde wel niet al te schone hanen, mar daor prakkezeerde hi'j veerder mar niet over. De stevige meid in et hokke kon de kiele van de boer haost niet an kriegen. Ze kreeg de knopen al dichte, mar wat ze van de netuur mitkregen hadden - en dat was hiel wat - protte d'r an alle kaanten tot uut!

Ok de broek spande heur strak om 't gat, mar toe dan mar, et kon niet aers en et was hopelik mar veur even. Staonde op 'e kookpot kwam ze al mit heufd en schoolders boven et dak uut en mit hulpe van Piet ston ze even laeter naost him buten et vuurhokke.

Et maegien was niet best te spreken en foeterde daonig op Piet omme, die d'r toch niks an doen kon. Hi'j perbeerde nog wat gekhied te maeken deur te zeggen, dat ze in zien ogen nog lieke mooi was, ok in de melkerskleren van de boer, mar dat was ok al mis. „Vot," zee ze, „geef me de jurk en dri'j je omme, dan kan 'k me verstrupen."

„Hierzo," zee Piet, „mar schiet op, ik miene da'k wat heure!" Aachter iene van de raemen van de plaets gong een locht an. Zol de boer wat heurd hebben? Rap trok et maegien de kiele uut en gong de jurk over et heufd. Doe de melkersbroek nog uut en Piet zaaide broek en kiele mit iene hael deur et schostiengat weer in et vuurhokke. Zo, en now as de gesmeerde bliksem d'r vandeur. As ze mar op 'e diek waeren, veerder zol de boer heur in de onderbroek wel niet aachternaokommen.

Doe ze een dikke vuufhonderd meter veerder waeren, bleef et maegien staon en begon weer te goelen. „O grote tied in gien aende," jammerde ze, „daor is mien directoir in die smerige broek van de boer zitten bleven. In de haost en de zenuwen he'k ze in ien keer uutstruupt. Toe Piet, asjeblief, gao evenpies weeromme en hael die broek weer op. Wat zullen ze d'r wel van daenken, as dit uutkomt!" „Ikke niet," zee Piet, „ik gao veur gien geld weeromme. Weer deur dat schostiengat zeker. Ik bin vuus te bliede, dawwe d'r zonder kleerscheuren ofkommen binnen."

Ze bin die avond wat koel uut mekaer gaon en de aere dag begon in Munnikeburen et mysterie van de dubbele broek de

ronte te doen. De boerinne vun him... Hoe kwam now in vredesnaeme een roze vrouwludebroek in de melkersbroek van de boer te lane?.....

D'r is op de streek hiel wat praot van west. De boerinne hadde et d'r mit de buurvrouw over had en dan is et praotien zo mar rond. Die winter is bi'j et aovendpraoten et verhael vaeke op 'e bodden kommen en nao et dadde branewientien mit suker mos de boer d'r wel es onderdeur, want dan begon de fantesie in raere kronkels te warken.

Piet het him d'r altied over stille hullen en et maegien vanzels ok. Veertien daegen nao de ramp is Piet op een zundagaovend toch weer op Munnikeburen antrokken en het hi'j et weer goedmaekt. Een dikke twie jaor hebben ze doe nog verkering had en doe bin ze trouwd. Op 'e brulloft het Piet pas uut de doeken daon, wat ze beleefd hadden. Veur Munnikeburen was doe et mysterie van de dubbele broek oplost.

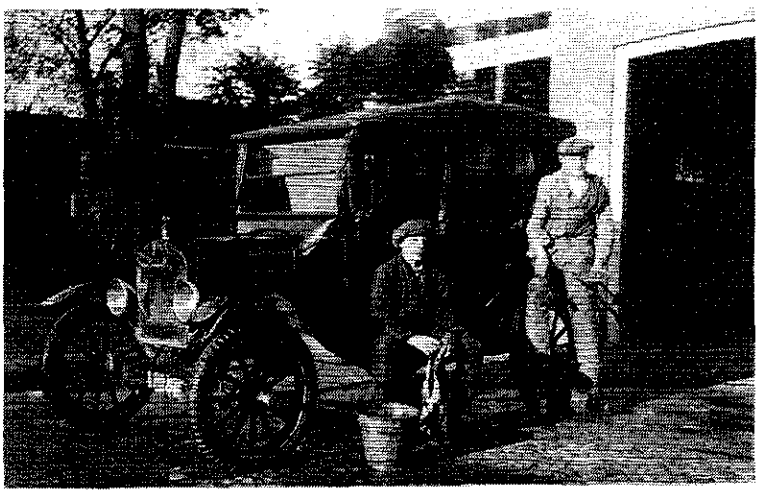

De „Hoge hoed" van Charlie kriegt in 1926 een wasbeurt van Nanne Vaartjes en Albert Troost. Ze waeren geweldig stark die T-Fords, aers hawwe d'r niet mit acht man in kund.

Et eerste zwembad van Wolvege en De Blesse ston an een dood stok van de oolde Lende, bi'j de boerkeri'je van Paulus Visser. Et wodde die dag, 23 juni 1934, eupend.

De hoge hoed van Charlie

D'r wodt wel es zegd, dat de schoelejaoren de mooiste jaoren van je leven binnen. Mooie, zorgeloze jaoren wodt d'r dan zegd, mar dat zorgeloze zo'k d'r mar oflaoten. Grote tied in gien aende, wat hebbe ik in die jaoren vaeke in de stinkerd zeten. Et was al begonnen bi'j Sunterklaos en via Gieze, die je in de jarrebak stoppen zol, kwammen je bi'j pelisie Koopmans, „de Krooie", terechte. Allegaere hadden ze et op ondeugende joongies veurzien en naost de jarrebak waeren et dan de zak en et hokkien aachter et gemeentehuus waor as plak veur je was. Laeter wodden dat juffer Hagen, de strenge meester Visser en de ni'je veldwaachter Bouma waor aj' veur oppassen mossen. Dan he'k et nog niet had over Matten van grote Thies, de koddebeier en Mechiel Peereboom, de opzichter van de Ni'je Aanleg en dan veerder een mennigte van boeren en tuunmannen van de butenplaetsen die aj' geregeld aachter de kont kregen. Praot me d'r niet van. Die meensken hadden allegaere wel geliek. We waeren krek luzen die aj' mit geweld van de kop holen moeten. Aj' een „koppeltien" -zoe'n twaelf tot vuuftien jongen van dezelde leeftied- in de turf, de knollen of de huioppers kregen, waj' as boer niet gelokkig. As de erebeien of de appels en paeren riepe waeren, stonnen de tuunman van juffer De Haan en die van netaris Rambonnet op scharp en et regende vaeke klachten over oons bi'j de ooldeluden. Nee, zonder zorgen was ik nooit in die daegen. Altied ha'k van de iene of de aere wel wat te goede en dat was gewoonlik gien sukergoed of marsepein.

Doe we dat aachter de rogge hadden, kwam de lange broek, de scheidpaol tussen snotjonge en jongkerel. Daornao leugen de zorgen d'r ok niet omme, mar die bin'k vergeten: in de tere jongesziel bin ze, daenk ik, scharper inkrast.

Ja, die lange broek dat was wat. Ik zie me nog op 'e hoeke van Troost verschienen doe'k, as eerste van oons koppeltien, veur et eerst de lange broek an hadde. D'r gong een gejuich op en ik wodde van alle kaanten beknepen; zeker weer zoe'n heidens gebruuk om te kieken, of de stof, waor et pak van maekt was, wel goed genoeg was. Bont en blauw kwam ik heur op et laeste onder de hanen uut. Mooie kammeraoden had ik, mar ..... twie maonden laeter leupen ze allegaer in de lange

broek. Nao de eerste stoot was et hadde gaon. Now wollen ze iniens allegaer grote kerels wodden. Staodegies an gongen we een ni'j tiedpark in. We wodden lid van de zangvereniging en mit et hiele koppeltien gongen we naor Klaas de Vries - Klaas Vioele wodde d'r in Wolvege zegd - op daansen. Klaas leerde oons de ingewikkelde feguren van de valeta en de Duutse polka, mittertied walsten we rechts- en linksomme en as aldermooiste de boereplof. Bi'j die oolde oerdaans konnen we stampen en raozen, krek zoas oonze veuroolders dat altied daon hadden. Dat zat in et bloed, dawwe mitkregen hadden en dat doe nog veur et grootste gedielte van vremde smetten vri'j was. Dat broesde d'r dan uut bi'j die boereplof.

Tegenworrig wodt d'r deur et jongvolk wat minaachtend over die oolde daansen spreuken. Waoromme aenlik? In wezen is de rock en roll de boereplof van de negers.

Bi'j Klaas Vioele kwammen we ok in anraeking mit et vrouwvolk, mit de maegies. Mar Klaas maekte d'r gien wildeboel van. De maegies zatten links op een riegel stoelen, de jongen rechts en d'r wodde oons leerd altied netties een dame te vraogen! Nao ofloop gongen de maegies in een koppeltien naor huus en van gevri'j en getuut was veurlopig nog gien spraoke.

Trouwens we hadden ok nog wel wat aers te doen. Et voetballen raekte aorig in de mode en we richtten in Wolvege de eerste voetbalclub op. We keuzen een penningmeester en een ballehoolder in et bestuur - meer hawwe niet nodig - en doe kon et los. Mit mekaer gongen we een paer daegen henne te ekkelzuken en op 'e lanen plokten we de schaopewolle, die an et stiekeldraod hangen bleven was. Bi'j vrouw Mendels maekten we daor geld veur en doe naor Siebe Visser, de zadelmaeker, om een balle. Van bonestokken maekten we twie doelen en van Garriet Mulder mochten we een kaampien laand aachter Lindenoord bruken. Van die tied of hebben ze ok in Wolvege aachter de balle anvleugen.

Now bin de belevenissen van et voetballen in Wolvege een heufdstok appat, mar deur et voetballen kwam iene van oons naor veuren as voetballer en zaekenman, wat uuteindelik uutdri'jde op de belevenissen mit de „hoge hoed" van Charlie.

Charlie was Pietien Bootsma of liever: Piet Bootsma was Charlie. Hoe hi'j an die bi'jnaeme kwam, zal wel te maeken had hebben mit Charlie Chaplin, de filmacteur, die in die tied slim populair was. Charlie beleefde op 'e film altied van alles en ok

van oonze Charlie koj' altied wat aanders verwaachten. Hi'j wodde middenveur van oons eerste elftal en dat was in die tieden wel et hoogste wat een voetballer berieken kon. Anvoerder was hi'j ok en hi'j hadde tiedens de wedstrieden altied zovule raere en vremde streken op zien kompas, dat we alliend daoromme nooit over publiek te klaegen hadden. Zo kon hi'j mit iene rok een tegenstaander et voetbalbroekien van 't gat trekken, zodat die gien kaant meer uut kon.

Ik hebbe dat keunststok nog nooit deur iene van oonze tegenworrige profvoetballers doen zien! Ok as zaekeman was Charlie veur de club goold weerd. Hi'j wus overal an en of te kommen. An K.M.D. (Klein Maar Dapper) een aere voetbalclub in Wolvege, verkocht hi'j oonze oolde ballen veur twie kwatties, en as de ballen bi'j oons oold waeren, was d'r niet vule meer van over! Ok as d'r een stok laand bruukt wodden mos as voetbalveld, was Charlie de man die naor de boer mos en et lokte him altied om et los te branen.

Et was dan ok gien wonder dat Charlie nao een paer kantoorbaenties in zaeken gong. Dat gong him zo goed of, dat doe hi'j tegen de twintig leup was d'r in Wolvege al spraoke van dat Charlie een auto kopen zol. Dat was wat in die daegen! De auto's waeren te tellen in Wolvege. Dokter Van der Sande hadde d'r iene en een stokmennig aere notabelen en een dikke boer, mar daor hul et dan ok wel bi'j op. En dan zol zo mar inienen die Charlie in een auto rieden. Dat kwam nooit goed!

Et gong toch deur. Op een zundagmiddag zatten wi'j bi'j Miene Roberti naor de radio te luusteren - ok al wat butengewoons in die tied - doe d'r buten toeterd wodde. En daor ston Charlie mit zien auto veur de deure. Wi'j leuten de radio de radio en stormden naor buten om et wonder te bekieken. Et was een ni'je T-Ford, een medel dat hoge op 'e poten ston en ok veerder nogal hoge opbouwd was. Iederiene noemde dat medel de „hoge hoed". Nog zie ik Charlie staon, de strohoed aachter op et heufd, de doemen in de aarmsgatten van et vessien en de neuze vol trots in de locht. Wi'j leupen vol bewondering om et geval henne en vreugen honderd uut. „Stap mar in," zee Charlie, „dan gaon we een aentien rieden." Et bleek drekt dat d'r een protte makke schaopen in een hokke gaon, mit wat loegen gongen d'r zeuven man in. Charlie startte de moter en daor gong et henne. We kwammen an Diever toe en hadden een prachtige middag. De meersten van oons hadden

nog nooit in een auto zeten. Dit was de veuruutgang, dit was wat aers as fietsen!

Laeter was et haost elke zundag raek. We lapten veur de benzine, die doe een stuver de liter kostte en we reden elk fesien in de buurt of. Toeterend kwammen we dan anrieden en we vuulden oons as vosten. Wat hewwe mit die auto toch verschrikkelik vule wille had! We beleefden van alles en konnen an elke vinger wel een lief maegien kriegen, dat ok wel es in een auto rieden wol. Ofstanen bestonnen veur oons niet meer. We kwammen op plakken waor we nog nooit van heurd hadden. Et kon niet op! Wat een feesten! Alcohol kwam d'r nooit an te passe. Allemaole waeren we van oolds lid van de J.V.O., de Jeugdbond voor Onthouding. In Wolvege hadden ze vroeger genoeg mitmaekt mit de draank. We taelden d'r niet naor.

Brooddronkend waeren we vanzels wel. We reden mit de auto van oons stamlekaal Miene Roberti (now openbare werken) naor hotel Albert van der Veen op et oost. Die twiehonderd meter konnen we op et laeste niet meer lopen. Bi'j Van der Veen was daansen en dat konnen we vanzels nog wel. Et gong d'r somtieds zo om weg, dat ze de vloer van de bovenzaal beneden in et kefé stutten mossen, aers waeren we d'r deur henne gaon! Et zwiet leup oons in straolen van de kop of! Om de zovule daansen sleug Klaas as daansmeester mit de striekstok op de aachterkaant van zien vioele en dan mossen we een dubbeltien betaelen. Intree wodde op zokke aovens niet betaeld. De daansmeester en de meziek warkten as et waore op kemmissie. De zaalhoolder mos et van de vertering hebben, ranje en fosco gong d'r bi'j liters deur. Van al dat gespring wodden we dustig. Et hoogtepunt van et feest was altied weer de boereplof, vaeke in een dubbele riegel :

Hup soepengottenbri'j en ik zal jow es pakken,
Hup soepengottenbri'j en pakken zal ik di'j.
Ik zal nooit weer dronken wezen,
Ik zal nooit weer dronken zijn.
Dat komt van de klare jenever.
Dat komt van de brandewijn!

Et slotakkoord hadde zien eigen tekst, mar die za'k hier mar niet herhaelen. Bepaold netties was dat niet. We daansten van een ure of achte tot diepe in de naacht en we wodden nooit mu.

Iezerstark waeren we in die tied. As de grote finale d'r dan op zat, ston de trouwe „hoge hoed" oons op te waachten veur de stoepe. Now was d'r mar plak veur viere. Krek, jim begriepen et: vrouwvolk!

Charlie bruukte de auto vanzels niet alliend veur de feestelikheden, d'r mos ok wat mit verdiend wodden. Doe d'r in vatten benzine nog haandel zat, dee Charlie ok in benzine. Altied een halve cent de liter goedkoper as an de pompe. Degene die een vat van disse benzine kocht, was in ien keer klaor, want Charlie beweerde, dat et een bizunder mengsel was, waor aj' op veur- en aachteruut rieden konnen. Bi'j ankoop van twie vatten gaf Charlie gratis les in et besturen van de auto. Op een zaotermiddag bin 'k es mit him west om een klaant in Akkrum les te geven. De klaant aachter et stuur, Charlie d'r naost om instructie te geven en ik aachterin. Et gong best: de klaant, een dikke Friese boer, hadde d'r al gauw de slag van te pakken. Mar doe we op 'e loswal an de Boorn kwammen om et aachteruutrieden en et dri'jen wat te oefenen, kreeg de kwekeling last van de zenuwen. Hi'j reed pal op 'e Boorn an! Hi'j miende zeker dat hi'j nog aachter de peerden zat, want in plaets van de rem te bruken, begon hi'j „How!" te raozen. „How, how, how verdomme!" gong et.

We bescheurden oons van et lachen. Gelokkig gaf Charlie op et laeste mement een rok an et stuur, aers waeren we nog in de Boorn telane kommen ok.

Et moet een starke waegen west hebben, die T-Ford, want as laeste zie 'k oons nog van een feest in Ooldemaark kommen. Zesse d'r in, twie op 'e treeplaanken en iene die bi'j hanen en bienen vaaste hullen wodde, dwas over de auto henne. De „hoge hoed" leut oons nooit staon.

En toch was dat alles al et begin van et aende. We wodden oolder en et koppeltien brokkelde of. Veur al die jongkerels was gien wark in Wolvege. D'r waeren d'r bi'j die naor zee gongen, aeren leerden veur onderwiezer of zochten et hogerop in de technische vakken. Allegaere keuzen ze een beroep en veur zeker tachtig percent vertrokken ze uut de streek die heur gien zekerhied in et bestaon geven kon.

Charlie he'k lessend nog es troffen in zien kantoor op iene van de Amsterdamse grachten. Hi'j weug zeker twiehonderd pond, mar veur de rest was hi'j niks veraanderd.

De Haulerweg in 1918. Doe nog een kael en min pad. Op 'e aachtergrond de botterfebriek die daor sticht is deur Brouwer en De Boer.

Zo zaggen we Wolvege in 1925 van de Meulepolle of. Wolvege ston nog in de bos en op 'e Meulepolle verbouwden ze nog eerpels. Links nog iene van die kleine husies die daor doedestieds stonnen.

Et vetgehalte

In 1894 dee de ni'je tied in Oppers zien intrede. Daor, an die oolde boerestreek mit een protte kleine boerties, begon Wietse Holverda, een man van de Friese kaante, in dat jaor mit een botterfebriek.

Dat was wat in die daegen. Daor zat hiel wat praot an! Et gong allegaer in dat febriekien nogal primitief, mar et begin was d'r. Holverda was niet alliend dirrekteur, hi'j was ok botter- en kezemaeker en zien ienigste personeel was zien zuster, die de boel schone hul en an iederiene die d'r omme kwam, botter, keze of een emmer vol soepe verkocht. Mar, hoe primitief ok, et was veur de kleine koemelkers op die streek een hiele uutkomst dat ze de melk now zonder veerdere drokte an de febriek leveren konnen en ien keer in de weke de centen beurden.

D'r zat al gauw goed gang in de ni'je botterfebriek, mar desondaanks het Hoverda et niet lange volhullen. In 1898 kwam d'r al zwaore konkurreensie in de vorm van een twiede febriek in Wolvege, an de Rieksstraotweg op 'e hoeke van de Haulerweg. Ondernemers waeren Brouwer en De Boer.

Bi'j disse febriek wodden de zaeken mitien hiel wat groter anpakt. Et waeren allegaer mesienen andreven deur een grote stoommesiene. Een massinist hul dat spul gaonde en aachter de febriek metselden ze een schostien, zo hoge dat hi'j boven de bomen van de Rieksstraotweg uutkwam! D'r warkten o.a. een kezemaeker, een bottermaeker en van de twie dirrekteuren gong iene geregeld de boer op om de meensken over te haelen de melk an zien febriek te leveren. Holverda en zien zuster konnen daor niet tegenop, ze konnen nog zo hadde warken, tegen disse konkurreensie mossen ze et ofleggen. Et was niet zo dat de boeren bi'j him wegleupen, gien spraoke van. Hi'j behaandelde zien melkleveranciers netties en eerlik en de centen kwammen altied op 'e tied. Dan vliegt een Stellingwarver niet zomar naor een aander, mar Holverda gong niet veuruut en daordeur kon hi'j niet investeren, hi'j hul niet genoeg over. Ze mossen mittertied de febriek dan ok verkopen en ok hier wodden twie man de ni'je eigeners. Een Friese vakman hadde kunde an een Hollaander, die „de broek niet stokkend hadde" en die twie wodden et mit mekaer iens. Tegaere wodden ze botter- en kezefabrikaanten.

De Hollaander hadde van te veuren hier al es om him henne

keken en et was him niet ofvalen. Mit dit volk was wel zaeken te doen. Ze zeden wel niet tevule en et leken him meer vrotters as daenkers, mar praoten kon hi'j zels wel en daenken zol hi'j ok wel veur heur doen. As hi'j wat op de bodden brocht, zeden ze allegaere: „Meneer zal wel geliek hebben," en omdat hi'j dat zels ok altied al vun, zol hi'j nooit gien last kriegen en een best stok brood verdienen.

Ze pakten de zaeken mitien goed an. De ni'jste mesienen wodden in de febriek plaetst en in een ni'j stok, dat ze anbouwen leuten, kwam een „labetorium". Et ni'jste van et ni'jste. Now konnen ze de boeren op et vetgehalte van de melk uutbetaelen. Veur die tied gong dat bi'j de liter, mar dit was vule beter en eerliker van weerskaanten. As et bi'j de liter gong, dan waeren d'r enkelde boeren bi'j die d'r wel es een mingel of drie waeter bi'j in de busse deden, en dat zol dan ok mitien oflopen wezen.

Et moet nog es zegd wodden, ze pakten de zaeken goed an en d'r waeren dan ok verscheiden boeren, kleinen mar ok groten, die besleuten de melk an „Oppers" te leveren. En wat dat vetgehalte anbelangt, daor kon gien eerlike Stellingwarver boer wat op tegen hebben. Ze dochten niet dat dat ooit reden tot klaegen geven zol.

Et ienigste wat de Hollaander nog wat ofvul, was et ofnemen van de veekoeken die ze ok verkochten. Omdat hi'j elke dag de boer opgong, hadden ze docht dat die haandel d'r mooi bi'j kon. Zonder tiedverlies en extra kosten snee et mes dan van twie kaanten. Mooi uutprakkezeerd, mar et wol niet. Hi'j kon zien boeren nog zo veurkauwen, dat zien koeken de alderbesten waeren, ze keken him wat schieve van onder de pette uut an, zeden: „Meneer zal wel geliek hebben," mar bleven bi'j de „Bibbiekoeken" van Jan Hommes de Jong uut Wolvege, Jan „Bibbie" wodde d'r altied zegd en hier was de reden van zien bi'jnaeme niet veer te zuken.

Now hadde him intied ok een kleine keuterboer, Tiemen van Bouwe, ansleuten bi'j de botterfebriek „Oppers". Hi'j boerkte op een spullegien an de Bovenweg in Sunnege, halfweg Ooldetriene en dan aachteruut et laand in. Zien drie koenen mos hi'j morgens en in de aovend beredderen, want daor kuj' vanzels gien huusholing mit vier kiender van onderholen. Tiemen warkte dan ok overdag bi'j een timmerbaos in Wolvege en zo et iene bi'j et aandere konnen ze heur goed redden. Ze scharrelden

aorig veuruut en as ze dommiet wat uut de kleine kiender raekten, wollen ze nog es om heur henne kieken naor een stee waor ze een koe of tiene holen konnen.

Bi'j de febriek voldee et heur mar best. De vrouw hadde een stok minder wark en de centen kwammen altied op 'e tied. Et ienigste waor ze wel es last mit hadden, was de Bovenweg. Die was bi'j de winterdag zo min, dat de melkrieder d'r niet langes kommen kon en dan mos Tiemen mar zien hoe hi'j de bussen op 'e kroje bi'j de febriek kreeg. Mar toemar, et was doe een tied van *moeten* en niet van *kunnen*, daor wodde veerder niet over praot.

Tiemen zien neve, van moederskaante, was ok bi'j de febriek in Oppers, mar dat was een dikke boer veuran in Ooldetriene, die mulk een dikke twintig koenen. Ok die voldee et best en zien vrouw hadde et ok een stok rustiger, al bleef d'r veur een boerinne altied nog genoeg te doen. Zundagsaovens kwammen ze nog wel es bi'j mekaer te koffiedrinken en dan wodde d'r vanzels ok over de febriek praot. Et vetgehalte kwam ok wel in de praot te passe en dan vun Tiemen et altied mar raer, dat zien neve een vule beter vetgehalte hadde as hi'j. Dat schilde nogal wat. Toch was Tiemen zien laand niet minder as dat van zien neve. Hi'j hadde de laeste jaoren best hui wunnen van een perceel in de Merriemaden en koeken voerden hi'j en zien neve naor verholing liekevule bi'j. Hi'j kon 't him niet begriepen.

Tiemen tilde d'r nogal zwaor an. In de huud was hi'j op en top boer, al was 't dan een kleintien, en dit zat him aorig dwas. Ieder keer begon hi'j d'r thuus mar weer over en zien vrouw, een fleurig wiefien uut de Westhoek, begon dat wel es te vervelen. Tot in de bedstee an toe heurde ze niks aers as over vetgehalte en bi'jvoeren, dat ze zee mittertied tegen Tiemen, dat hi'j mar es mit de Hollaander praoten mos.

Een dag of wat laeter leup Tiemen toevallig de Hollaander tegen 't lief en vertelde him zien perbleem. De botterdirrekteur schudde es mit zien dikke kop. Ja, hi'j vun et sneu veur Tiemen, mar et was wetenschappelik bewezen, de moonsters van zien melk gavven gien hoger vetgehalte an. Voerde Tiemen wel genoeg bi'j? Daor mos een boer nooit te zunig mit wezen, je vunnen et in et melkgeld dubbel en dwas weeromme. Wat veur koeken voerde Tiemen aenlik? Bibbiekoeken, Ja, daor wol hi'j niks van zeggen, prima, prima, mar misschien reageerden zien koenen daor verkeerd op. Et kon him an een kleinighied liggen.

Mit meensken haj' dat ok wel. Zels kon hi'j niet tegen spekvet, al hoe lekker of hi'j et vun over de brune bonen, nog gien drup kon hi'j verdregen. Now ja, veur zien vetgehalte hadde hi'j dat ok niet nodig en lachend sleug hi'j himzels op zien dikke boek. Mar alle gekhied op een stokkien, hi'j wol Tiemen een veurstel doen. Hi'j mos es een posien de lienkoeken die de botterfebriek verkocht, perberen en es kieken hoe de koenen daorop reageerden. Hi'j was d'r slim beni'jd naor.

Tiemen gong op et veurstel in en twie daegen laeter zette de melkrieder de eerste deuzen mit koeken bi'j him an et hekke.

Veertien daegen laeter was et vetgehalte inderdaod hoger. Zol de dirrekteur dan toch geliek had hebben? Tiemen bestelde weer van de koeken en weer leup et vetgehalte bi'j de weke op. Nao een weke of zesse was et lieke hoge as dat van zien neve in Ooldetriene en Tiemen fleurde hielendal op. Ok de botterdirrekteur was d'r bliede mit. Hi'j stapte op 'e fiets en reed tegen de aovend de Bovenweg es uut. Tiemen zol now wel thuus wezen en hi'j wol, hoe kon et now nog aers, de vaaste leveraansie van de koeken ofpraoten. Veur bi'j de mennige kwam hi'j Tiemen al tegen, die krek de bussen bi'j de weg zette en tegaere kuierden ze op huus an. De iene aachter de kroje en de aere mit de fiets an de haand. Over de koeken wodde nog niet praot. Wi'j nemen in de Stellingwarven altied een grote anloop veurdawwe over de sloot springen. In huus schonk de vrouw, onder wat geteut over et weer en de kiender, een koppien koffie in en pas doe begon de dirrekteur over et vetgehalte en de koeken.

Tiemen kwam in de bienen en vreug of hi'j even mitgong naor zien kleine stal om te kieken hoe best de koenen d'r op dit mement wel niet bi'j stonnen. „Het is een mirakel, goede koeken doen toch maar alles," zee de dirrekteur. „Daor het meneer wel geliek an," zee Tiemen, „kom, we gaon mar over de dele weeromme." Op 'e dele kreeg de dirrekteur de schrik van zien leven. Daor stonnen, netties opstaepeld tegen de ziedmure, de nog volle deuzen mit koeken die hi'j Tiemen leverd hadde. D'r was nog gien iene koeke uut. „Kiek," zee Tiemen, „daor staot jim vetgehalte, ik beginne d'r morgen an om bi'j te voeren mit disse koeken en et zal mi'j beni'jen of et vetgehalte nog zo hoge blieft. Aj' d'r belang bi'j hebben, za'k et meneer bi'j gelegenhied wel vertellen, want de melk gaot in 't vervolg naor de febriek van Brouwer en De Boer en Jan Bibbie levert hier weer de koeken."

De Friese klokke

Ie kun over et algemien niet zeggen, dat ze bi'j oons in Wolvege now drekt benauwd binnen dat heur de boel ontsteulen wodt. Trouwens dat gelt veur alle Stellingwarvers. As vanoolds hebben pattie meensken de veurdeure en de aachterdeure altied van de knippe, dat aj' een bosschop hebben, dan kuj' zomar in huus lopen. Uut fesoen roepen we dan hoogstens evenpies „Vollek", mar dan lopen we mitien veerder. Volk van butenuut, dat hier komt te wonen, verwondert zoks wel es. Dat kan toch niet, stel je veur daj' dat in Amsterdam deden, je zollen een leeg huus overholen. Ja meensken, dat zal wel zo wezen, mar bi'j oons het et nooit aers west. As de Stellingwarver je ienkeer vertrouwt, komt hi'j niet meer in de bienen aj' an de deure staon. Hoogstens roept hi'j: „Kom d'r mar in, de deure is toch los!" Et ligt dan an je zels of jow dat vertrouwen weerd binnen. Et het altied zo west en ik hope dat et zo blieft.

Now weet ik wel, de tieden bin an et veraanderen. Elke dag moord, doodslag en overvallen in de kraante warkt hier op 'e meensken in en ik geve toe dat d'r hier ok al binnen die schietend benauwd beginnen te wodden. Zo heurde ik van de weke dat Garriet en Lies heur oolde Friese statklokke in een grote kiste onder de vloer scheuven hebben, zo bange waeren ze, dat hi'j steulen wodden zol.

Dat et zo veer kommen is, het him veurnamelik legen an die overdreven praot van Pieter, Pieter de „Snoek" wodt d'r dan zegd, Dat „Snoek" is een bi'jnaeme van him, die Pieter wel opdaon hebben zal, omdat hi'j in de haast nogal es uut snoeken gaot en dan donders opsniedt over zien vangsten. Pieter hadde es bi'j Garriet en Lies west te aovendpraoten. D'r waeren die aovend nog een man of wat uut de buurt bi'j heur west en et was bar gezellig wodden. Ie kun zeggen waj' willen, mar Pieter kan et altied nogal mooi opzeggen, dat zodoende hadden ze een protte wille had.

Mar ja, ie weten hoe dat vaeke gaot op zokke aovendpraoteri'jen: op een gegeven mement is de lolbroek uutpraot en dan kommen de beroerde dingen uut et leven op 'e bodden. Zo was et hier ok gaon en doe konnen ze nog wel een dag of wat veuruut. Via virusziekten en de rimmetiek waeren ze belaand bi'j de ziekenhuzen en doe hadde Pieter nog een stark verhael

Et westaende van Wolvege in 1883. Et eerste hiele huus is de slachteri'je van Geertsma. De smid Faber die op 'e hoeke van de Grentweg woonde staot op 'e weg bi'j et peerd.

De Van Harenstraote in 1906. Et vervoer in die daegen was de haandkarre en de boerewaegen. In de straote nog balder-stienen.

verteld over de meniere waorop de dokters et lief van zien muike Jap onder et mes had hadden. Ze hadden et oolde meenske zowat uut mekeer haeld en laeter ok weer in mekaer zet. Lies hadde nog zegd, dat Pieter now wel een betien mit spek scheut, mar Pieter hadde et bezweuren. Die kerels waeren wat maans tegenworrig!

Doe ze ok dat chapiter ofwarkt hadden, waeren ze bi'j de inbraoken, waor ze hier in de buurte, veural in die twiede husies, laast van begonnen te kriegen. Pieter, die krek tegenover de Friese klokke zat, nam et veurwoord weer.

„Veural op zokke klokken hadden die smeerlappen van inbrekers et veurzien," zee Pieter. Overdag kwammen ze es langes en dan loerden ze alles of. Een boekien in de buse en daor kwammen de adressies in.

Naachs kwammen ze dan weeromme en dan zat d'r de aere morgens alliend nog mar een lochtige plakke op et behang. Weeromme vunnen ze zoe'n klokke nooit en te nimmer. Vaeke wodde hi'j op bestelling steulen en de meersten gongen riegelrecht naor Amerike. Daor waeren ze d'r gek op en brocht een exemplaor zoas d'r hier hong, duzenden en duzenden op..... En Pieter mar kieken naor de statklokke van Garriet en Lies. Now is dat een verrekte mooie klokke. Lies hadde een oolde tante in de femilie van boerekomof en daor hadde ze him, veur heur trouwen al van arfd en ze wol him dan ok veur gien geld kwiet. Boven de wiezerplaete staot een meultien en dat dri'jt ok. En ie kun ok percies zien, hoe de staand is van de maone. As wekker is hi'j ok nog te bruken en aj' Garriet d'r over heuren, dan zoj' haost daenken dat de klokke De Bilt veuruut is, want neffens him kan hi'j an et tikken heuren wat veur weer as 't wodt, en wel een dag of viere veuruut. Garriet en Lies mossen d'r niet an daenken, dat die klokke ooit nog es steulen wodde!

Doe de vesite vot was, bleven Garriet en Lies nog even op 'e heerd zitten nao te praoten, dat zodoende was et veer over beddegaonstied, doe ze onder de mannefacturen raekten. Doe Garriet et kussen reuk was hi'j al vot, mar Lies kon de slaop mar niet te pakken kriegen. Ze soesde wel es wat weg, mar dan miende ze dat ze wat heurde, buten of in huus. En dan maekte ze Garriet mar weer wakker. Die spoekte dan evenpies laeter in de onderbroek deur huus henne om te kieken of d'r gien onraod was en of overal de knippen op 'e deure zatten. „Hong de klokke d'r

nog?" vreug Lies dan. Dit begon Garriet mittertied vanzels best te vervelen en d'r vul dan ok al es een onvertogen woortien. En om et now mar kot te zeggen: et dri'jde d'r op uut dat om vier ure naachs de klokke tussen Garriet en Lies op bedde legd wodde! Wel wat overdreven vanzels, mar die verhipte Pieter hadde Lies hielendal gek praot. De aere aovend mos van Lies de klokke weer mit op bedde. Gelokkig was et bedde breed genoeg, mar Garriet was toch niet zo wies mit zien ni'je bi'jslaop. Lies sleepte ok nog twie oolde keuperen melkemmers - ok uut et verstarf van de tante - naor de slaopkaemer. „Veur alle zekerhied," zee ze. Een dag of wat laeter leek et wel een komplete verhuzing, as ze op bedde gongen. Alles van weerde kwam in de slaopkaemer en toch kreeg Lies zowat gien wink in de ogen van benauwdighied. Et is zo een posien deurgaon, totdat Garriet op een aovend doe hi'j in bedde stapte, zien grote ti'je verstoekte tegen de klokke. Doe waeren de raepen gaer. Hi'j raosde et uut van lelkens en veur de rest van de naacht is hi'j op et bedde kreupen dat in et opkaemertien altied klaor staot veur uutvanhuzers.

De aere morgen het hi'j vot-op-slag een grote kiste timmerd, waor de klokke in kon en de keuperen emmers, een keuperen keteltien en nog een protte aandere rommel ok. De hiele boel d'r in en alles belaande onder de vloer. Et mos al raer kommen as de boeven et daor vienen zollen. Et was al bar dat et zo mos in de wereld, want dat kregen ze now ok in de gaten, now hadde gien iene d'r meer wat an.

Op 'e schostienmaantel bi'j Garriet en Lies staot now een oolde wekker, want ze moe'n wel weten hoe laete et is. De geraniums op 'e veensterbaank staon now in plestieken potties. Et is kael in huus wodden. Et is Lies hielendal niet naor 't zin, mar wat moej'? Garriet slaopt now wel beter, mar as hi'j om him henne kiekt, kriegt hi'j de pest in.

En doe vleden weke woensdag Pieter de Snoek op 'e mark in Wolvege mit een smeels lachien tegen him zee, dat ze groot geliek hadden om de boel onder de vloer te stoppen, spatte hi'j uut. Midden op 'e diek het hi'j Pieter een lawibus veur de kop geven en dat was dan een misdaod waor as de daoder wel van bekend was!

Een kot woortien over de foto's in dit boek

21 september 1821 wodde in Wolvege geboren Wessel Kuipers die, nao zien leertied in Hollaand, him in zien geboorteplak vestigde as huusschilder en tekenlerer. Hi'j hadde een protte belangstelling veur alle ni'jigheden die, just in de negentiende ieuw, zovule uutvunnen wodden. Veural de fotografie interesseerde him slim en mit zien zeune, Hendrik Wessels Kuipers, geb. 22 mei 1854, het hi'j al omtrent 1875 een fotografisch atelier opricht. Et feit dat in elk oold femiliealbum in Wolvege wel iene of meer foto's veurkommen die deur disse firma maekt binnen, bewiest wel dat d'r wel belangstelling veur dit wark beston. Butendat hewwe ok nog een serie unieke foto's van et oolde Wolvege an heur te daanken. Verscheiden hiervan bin in dit boek ofdrokt. De meersten hiervan bin van veur 1890, et jaor dat Hendrik Kuipers wegraekte. Zien vader, Wessel Kuipers, sturf nao 1900. De zaek van Kuipers ston op et oost, daor waor now de Frieslaand baank is. Misschien is in dit boek de ofdrok van de foto's van Kuipers niet altied lieke goed, ze bin te bizunder om ze daoromme niet op te nemen.

Een twiede fotograaf waor we in Wolvege een protte foto's van hebben is Willem Adema, die him hier in 1915 vestigde. Oorspronkelik kwam hi'j uut Holwerd, mar omdat daor gien toekomst was trok hi'j mit zien breurs naor Zuud-Limburg waor ze bi'j de mijnen wark kregen. Deur toeval kwam hi'j in de fotografie terechte en om dat vak goed te leren trok hi'j naor Duutslaand, waor hi'j him laeter as fotograaf vestigde in Horst/Emser. In 1915 kwam hi'j weeromme naor Hollaand en bi'j toeval, hi'j kon een geschikt huus kopen op et westaende, kwam hi'j in Wolvege te lane.
D'r was doedestieds gien fotograaf in et dörp en al gauw hadde Adema et goed an de gang. Naost et fotograferen het hi'j ok nog de eerste bioscoop exploteerd. Dat was dan op zundagaovend op de bovenzael bi'j Minne Biel. Lange het dat niet duurd. D'r was doe in Wolvege nog gien electriciteit dat ze mossen mit zuurstofcylinders en bepaolde kooltebletten warken om et bield op et doek te kriegen. Doe dat niet altied lokte en ok nog een gehuurde film wat beschaedigd raekte, was et gebeurd mit et bioscooptheater. De filmverhuurder wol dattig gulden schaedevergoeding hebben en dat zat op dat mement niet in de kas.
Ok van Adema bin in dit boek een stokmennig foto's opneumen. Bi'j veurkeur hewwe die neumen die an now toe nog onbekend waeren.
Tot 1952 het Adema zien zaek dreven en Wolvege het hiel wat foto's op alle gebied an him te daanken.

Veerder daank an de dames Wolters, Vrouw R. de Boer-Adema, de heren I. Renema en G. de Leeuw en de Ooldhiedkaemer in Wolvege veur et beschikber stellen van foto's.

Bronnen

Aa, A. J. van der, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederden,* Gorinchem, 1844.

Oosterwijk, T. H., *De vrije natie der Stellingwerven,* Assen, 1952.

Bouwer, K., *Cultuurlandschapsvormen aan de westzijde van het Drents plateau,* Groningen, 1970.

Vries, M. H. de, *De historie van Weststellingwerf. Uit het land van de Griffioen,* Wolvega, 1977.

Oosten, B., *Een veenpolderbevolking. Sociografie van de grote veenpolder van Weststellingwerf,* Wolvega, 1947.

Floreenboeken van West-Stellingwarf.

Quotisatie kohieren West-Stellingwarf 1748.

Gemeentearchief Wolvege.

Jaorgangen weekblad *Stellingwerf.*

Inhoold

Veurwoord 7
De ooldste tieden 9
Et stee en de meensken 16
Et gehucht De Haule 22
De buurten van Wolvege 27
Wolvege rond 1750 34
De waetersnood van 1825 (1) 39
De waetersnood van 1825 (2) 46
Van Schootslaene 53
De tuun van Lindenoord 59
De Lende 63
Ni'jjaorwinnen 69
De meulemaeker 75
De wiend in de zeilen 81
De sproeiwaegen van Ome Chris 89
Twie bokkies veur een cent 97
Seksuele veurlochting 104
Et voegeltien in de koekoeksklokke 110
De Schipslootschoele 115
Et gezag 121
De zieke kiepen 129
Et geheim van de dubbele broek 135
De hoge hoed van Charlie 143
Et vetgehalte 149
De Friese klokke 153
Een kot woortien over de foto's in dit boek 157
Bronnen 159
Inhoold 160

Fokke Middendorp
HER EN DER DEUR ET OOLDE WOLVEGE

Fokke Middendorp (geb. 1905) schrift al jaorenlaank veur et ni'jsblad *Stellingwerf* wekelikse bi'jdregen over de geschiedenis van West-Stellingwarf en zien bewoners.
Bi'j de Stichting Stellingwarver Schrieversronte, vestigd in Berkoop, verschenen an now toe vuuf titels van de haand van Fokke Middendorp, te weten: *Her en der deur et oolde Wolvege* (1980), *De Van Harens en Wolvega* (1989), *Huus op 'e Miente* (1992), *Fokke van Lute op 'e tekst over Aant Heida, Jan van Schoot, Johannes Wardenier* (1995) en *Na driemaal klokkleppinge* (twiede drok 1996).
Veur et boek *Huus op 'e Miente* wodde Middendorp in 1996 de H.J. Bergveldpries toekend. In 1995 gaf de Schrieversronte van *Huus op 'e Miente* een twiede drok uut.
Bi'j gelegenhied van et toekennen van een keuninklike onderscheiding op 24 jannewaori 1997 verschient disse twiede drok van *Her en der deur et oolde Wolvege*. De onderscheiding mag zien wodden as een kroon op zien wark veur de regionaole geschiedenis en veur zien inspannings veur de orgenisaosies, die heur op dit terrein doende holen.